

FEKETE ISTVÁN

Gyeplő nélkül

NESZTOR

© Fekete István jogutódja, 1970

Felelős kiadó: dr. Véber János

Felelős szerkesztő: Véber Károly

A fedéltervet készítette: Nagygyörgy Sándor

A könyv készült a Szegedi Nyomdában, Szeged

A Nyomda felelős vezetője: Surányi Tibor igazgató

ISBN 963 02 8024 8

A Göncöl rúdja túlhajolt már éjfélén, a szérűben a kazlak lomhán őrizték a csendet, s a majorba vezető széles út vége messze valahol, talán a reggelbe ért.

Nem volt hideg, bár decemberbe fordult a kalendárium s a tócsák homályos tükrét erőltlen jég hártázza. Ritka pára ült a major felett; az épületek árnyékot nem vetettek, az ablakok vakon almodtak nyári csillogásról s az ajtók kizárták a külső világot csillagaival, titokzatos sóhajaival, hűvös levegőjével, távoli kutyaugatásával együtt.

A majorudvar négyszöge felett a magtár uralkodott, mint apró sovány parasztok felett a vastag bankár s mellette mindjárt, szurtos mivoltában szégyenkezve, szinte a föld alá készült bújni a kovácsműhely.

Jobbról a kukoricagórék álltak a magtár mellett, mint szegény rokonok, szemben pedig kicifrázott ablakokkal és némi hetykeséggel a lóistálló, mint akinek három előneve van, de a nagyhasú bankár nélkül egyszerűen éhen pusztulna.

A lóistálló végében - fedél alatt - álltak a gépek. A traktor, a répavágó, szecsavágó, morzsoló és daráló. Hidegen, bénán és gonoszul hallgattak, nem törődve senkivel és semmivel, bután abban a hitben, hogy erősek és okosak.

A gépek után következett a tehénistálló öreg, hosszú épülete, lenézve és elhanyagolva, mint a sokgyerekes, elnehezedett asszony, akinek nem jut ideje sem vagyont gyűjteni, sem az őseit számontartani, de nem is törődik velük. Nem parádézott, nem öltözködött és környékén állandóan a borjak és a tej gyermekszobaszaga úszkált.

Ilyen volt a tehénistálló kívül és ilyen volt belül is, ahol - így éjfél táján - a meleg szuszogás párnáján aludtak a tehenek, a borjak, az öreg bika és Mackó kilenc kölyke az egyik üres borjúkuterében. A tehénistállót Mackó is szülőotthonnak tekintette - mint ahogy az is volt - és amikor eljött az ideje, beballagott nagy hasával az istállóba jelentkezni.

Móric, a tehenesgazda csak ránézett a szép, nagy komondorra és azt mondta:

- Mi az, Mackó, hát már megint?...

Mackó lassú vidámsággal csóválta a farkát, hogy: igen, már megint...

Móric ezek után friss szalmát hordatott Mackó alá és szelíden képen legyintette:

- Hát bábád vagyok én, vagy mi?

Mackó okos, barna szeme ilyenkor ragyogóan mély lett, orrát a gazda bagószagú kezeihez dörzsölte, aztán beballagott a katrocba és forgolódva kikereste a helyet, ahol majd a csemeték a világra jönnek.

És erre nem is kellett soká várni - Mackónak más hivatala volt, melyet csak az utolsó pillanatban hagyott ott - mert egyik reggel az istállógyerek jelentette Móricnak:

- Mackónak kilenc kölyke lett.

- Kilenc - bólintott a gazda - ha pedig ez a tejeskanna még egyszer ilyen mocskosan kerül a tejházba, a fejedre húzom. A kutya mától kezdve kapjon egy kis aljatejet, meg lefölköztet is. Gondod legyen rá.

- Igenis - mondta a gyerek és eltrappolt a kannával. Móric pedig meglátogatta Mackót, mint ahogy az illik.

- Hallom, kilencen vannak - hasalt a ketrec deszkájára.

Mackó fáradtan nézett öreg barátjára és csak a szeme beszélt.

- Túl vagyok rajta. Köszönöm a látogatást. - És még jobban összehúzta magát, hogy testének minden melege óvja a maszatot, vak, kis kölykeket.

De délben már felkelt, másnap hajnalban pedig az ajtóban fogadta a gazdát, ami meg is járt a gazdának, de ez egyúttal azt is jelentette, hogy:

- Köszönöm a tejet.

Mindez azonban már régebben volt. A fiaknak azóta kinyílt a szemük és dülöngélve mászkálnak a szalmán. Mackó pedig hosszabb időre is otthagya őket, különösen, ha alusznak.

És most alusznak. Mackó lassan végigmegy az istállón, mert egyrészt eleget alszik nappal, másrészt megszokta az éjszakai őrökést Bódai mellett, aki éjjeliőr s aki mellett Mackó a beosztott altiszt.

Végigmegy az istállón, meg-megáll és osztályozza a hangokat, amik kívülről szűrődnek be az istállóba. Hallja Bódai lépteit, amint elmegy az istálló előtt, és kicsit rosszul is esik, hogy nem

jött be egy-két szóra, ami Bódainak kötelessége is lenne, mert valami felijedt veréb könnyen leverheti a lámpát, vagy hátha elcsavargott a szeres, akinek itt kell aludnia.

Bódai léptei azonban elkopognak és elvesznek a lóistálló táján. Távol nyikorog az ajtó és Mackó nem tudja, hogy a lóistállóban ágyak vannak, amire az éjjeliőr le szokott ülni egy percre... Ilyenkor néha pipára is gyújt és bár a füst nem felhőzik olyan szépen, mint nappal, mégis nagyon jól esik.

Aztán egy szekér zörög lassan az úton. Mackó erősen figyel, mert a szekér idegen; minden pattanása, zökkenése más, mint az idevalóknak. Vajon megáll-e?

A szekér megy tovább. Akkor jó. Idegen szekér menjen is tovább!

Aztán megint csend, csak Julcsa nyög, az öreg tehen, aki szép borjakat nevelt eddig, de most már beteg és öreg is. Tegnap megnézte egy pirosarcú nagy ember, akire rá morgott Mackó, pedig kedveskedve nézett be a ketrecbe.

- Ilyen kutya kellene nekem, ilyen erős dög...

- Hát ez kutyának kutya - mondta Móric oktatóan -, de dögnek nem dög...

- Nem úgy értettem, de ez lefogná a bikát is, ha nem akar bemenni a vágóhídra...

Mackó meg se mozdult, de amikor elmentek, utánuk szaglálódott és most megállt Julcsa mellett, akinek helye holnap vagy holnapután üres lesz. Igen, ezt tudta Mackó.

A legyek is nagyon lepték az öreg tehenet és körülötte is olyan élettelen, meglassudó, elhidegülő volt valami, aminek neve nincs, s csak a kutyák érzik meg éji órán, amikor elment a nap s a sötétségben érezni is, látni is jobban lehet az elmúlás alaktalan rémét, amint odaáll valaki mellé és lassan magába szívja az életet.

Julcsa visszanézett, mert megérezte Mackót.

- Te vagy itt, kutya? - kérdezte a szeme, de aztán újra a jászol felé fordult és horpadt, öreg fejét letette a szalmára.

Mackó tovább ment. Az ajtó mellett Duhaj állt, a komor bika és maga elé bámulva a rétre gondolt, zöld füre, puha tavaszi földre és simogató, meleg szellőre, amitől kihullik a szennyes téli szőr és az új olyan lesz, mint a bársony, mert langyos nyári esők mossák tisztára.

Duhaj szívből utálta az istállót és ezt meg is mutatta, amikor első nyár után jászolhoz kötöttek. Ereiben a szabad mezők kívánása lobogott és majd szétrúgta az öreg istállót. Akkor Duhaj karikát kapott az orrába és azóta beletörődött, hogy nyár után tél jön s vele a párás, nehézlelegzésű istálló.

Duhaj férfi volt a javából és a szép, szabad élet után már csak azért sem szerette az istállót, mert ingerelte a tehenek panaszos böge, a borjak éretlen nyekergése, szóval úgy érezte magát, mint az a férfi, akinek fele életét egy szülőotthon ezer gondja, nyögése, szaga és nyavalyája között kellene leélnie. Ezért néha békétlenül rázta meg busa, nagy fejét - csak úgy csattogott nyakán a lánc - és elbődült, amitől az összes tehenek a nyárra, nagy rétekre és a pipaszárnyakú gémeskútra gondoltak.

Mackóval Duhaj megvolt békességben, de Csipetet, a pumit utálta és - valljuk meg - tartott is egy kicsit tőle, mert Csipet harapott, ha Duhaj mást akart, amit a csordás és nem lehetett véle mit kezdeni, mert mire Duhaj egyet fordult, hogy szarvára kapja a pumit, addig a kiskutya háromszor perdült meg körülötte és három különféle helyen harapott bele.

Mackóval azonban nem volt semmi baja, így nyugodtan elnézte a kutya csendes járkálását s azzal se törődött, ha megállt a háta mögött.

- Te se alszol, kutya - nézett rá szelíden -, azért talán próbáljuk meg... - és nehéz zuhanással ráeresztette magát a vastag alomra.

A kapu felől ekkor halk dobbanás hallatszott; utána csendes, lopakodó léptek. Más kutya erre már fellármázta volna a házat, de Mackó minden lépést ismert és tudta, hogy a szeres jött haza, - Karikás Jancsi - aki mostanában ilyen csendesen jár.

Azt már nem tudta Mackó, hogy a szeresnek el se lett volna szabad menni, sem az éjjeliőr lányához, - akit az öreg Bódai másnak tartogatott -, sem a bányakantinba, ahol a fiatal cselédlegények különös gondolatokba botlottak és különös szavakat tanultak meg, amelyek furcsák és vonzóak voltak.

Újak!

Az ősi eszközök közé szinte odaszületett a cselédgyerek és nyíló értelmében a kapa, gereblye, ásó, sarló, kasza úgy ott voltak, akár szülei, vagy testi ruhája, míg ezek az új gondolatok határtalanoknak látszottak és messze kinőttek a földművelés zárt lehetőségei fölé.

- Először csillás lesz - mondta barátja -, aztán segédvájár, később vájár. Nem ám trágyástérű béres. Ha beteg vagy: itt a kórház, amíg lábadozol, táppénz, ha kiöregszel: nyugdíj... Rendes házból lakol - nem olyan kutyaólban - villany, vízvezeték...

- De a kenyeret úgy kell venni - ellenkezett Jancsi.

- Hát veszed! Futja még húsrá is! Borra is, ha kedved szottyan.

Igen, ez mind igaz volt és mégis... Jancsi nehezen határozta el magát. Föld alá bújni, csákányt venni a kézbe kasza helyett és a napfény helyett bányáslámpás...

- Hát majd meglátjuk. Messze van még a szőlítés. Lehet, hogy idegyüvök.

Mackó nézi az ajtót és farkát csóválja, mert Jancsi ugyan hajnalonként kialvatlan, mérges s ilyenkor hamar odaüt a villanyéllal, de azért csak idetartozik és köszönteni illik mindenképpen.

Jancsi csendesen behúzza az ajtót és vidáman nézett Mackóra.

- Mért nem alszol, öreg? - és ráült a szalmaágyra, melyen egy foszlott, gyűrött pokróc volt az összes „ágynemű”.

Mackó erre nem tudott válaszolni, azért leült az ágy elé és fejét félrefordítva szemlélte, hogy húzza le Jancsi csizmáit. Külön megnézte a csizmákat is.

- Rondák, mi? De hát nem érdemes velük vesződni - fűzte tovább Jancsi -, majd ha vájár lesz, szógálót tartok, aztán te őrzöd a házat, amiben villany van, meg a konyhában víz. Hallod-e? No, eredj aludni, mert mindjárt reggel lesz.

Jancsi végigvágta magát az ágyon és szinte abban a pillanatban már aludt is.

Mackó tudta, hogy a barátkozásnak vége és rá semmi szükség nincs, azért visszament a kettrecbe. Megszagolgatta kölykeit - azok mocoogtak egy kicsit -, aztán maga is odafeküdt a kölykei mellé.

Reggel azonban nem lett hirtelen, mert így télen erős és nagy úr az éjszaka. Lassú és nehézkes. A hajnali köd is hozzátartozik és a felhők alacsony lepedője is. A nap pedig csak az Isten tudja, hol időz olyan soká; bár egyesek azt állítják, hogy van olyan hely, ahol ilyenkor is nyári melegséggel süt. Lehetséges.

A hajnalt a majorban semmi esetre sem a napfelkelte jelenti, hanem Vönöcki, a kovács, akit a majori népek gépész úrnak szólítanak. Vönöcki télen-nyáron kék gépészruhában jár és a hajnal akkor kezdődik, amikor a gépház felé végigkopog az udvaron.

- Kö-hö - kö-hö... -, a mennykő csapja meg ezt az átkozott kehét.

Vönöckiről már hat éve lemondtak az orvosok.

- Két-három hónap. Esetleg egy év... de akkor el azzal a bűdös pipával...

Vönöcki azóta még erőteljesebben pipált és hízott is pár kilót.

Hajnalban mindig ő az első, mert a kazánt be kell fűteni, hogy mire a többiek munkába állnak, már gőzerőben álljon az öreg masina. Ez idő azonban még messze van.

Vönöcki erősen bevágja maga mögött a gépház ajtaját, ami egyúttal figyelmeztetés Bódainak, az éjjeliőrnek, hogy verheti az ébresztőt. Veri is. Vasdarabbal kongat dróton lógó, régi körfűrészlapon, jó hosszan, hogy az emberek felébredjenek, az asszonyok - akik kenyeret sütnék - betűzeljenek a kemencébe, s a legények, akik álmosak még, mint a zsák, kedvükre szidhassák az éjszakát, amely semmiképpen sem tud elegendő hosszú lenni. Még ilyenkor se, hát még nyáron...

A kongatás hangjai lassan elenyésznek. A major melletti nagy jegenyéken alvó varjak megnyugodnak, egy-egy ajtó nyikorog valahol álmosan, az istállóban felvilágolnak a féllánggal égő mécsek és valami tompa zsongás mellett megkezdődik a nap.

Pedig még éjszakai sötét van. Valaki nekimegy egy falhoz támasztott villának és a nagy toppanás mutatja, hogy majdnem elvágódott benne.

- Bódai! Bódai!!

- Tessék, gazda úr.

- Kié ez a villa?

Sötét van, mint a pincében és az éjjeliőr még a villát sem látja, nem hogy tudná, kié.

- Jancsié, gondolom (majd adok én neked a lányom után mászkálni...)

- Itt vannak a magtárkulcsok. Mozogjon. Először a lovakét, az erdőre mennek.

Móric gazda felkapja a villát és mérgesen belódítja a tehénistálló ajtaját.

- Jancsi!

Olyan ez a kiáltás, hogy a pókhálók megrezdülnek a falon, Jancsi pedig olyan ijedten ül fel az ágyán, mint az ítéletnap trombitára a halálos bűnös, aki tudja, mi vár rá.

- Te még alszol?

- Nem én, gazda úr.

- Látom. Mindjárt szólok a szobalánynak, hogy hozza be a porcellán lavórba a melegvizet. Meg liliomtej szappant is. Ha pedig a velládat még egyszer az útban hagyod, szétverem a hátadon. Estére gyere be parancsra!

Azzal odalökte Jancsi elé a villát és kidübörgött a sötétségbe.

Jancsi felvette a villát, - és álmos-bután nézegette. Nézegette. Hát ez meg mi volt? Lehet így beszélni egy jövőendő vajárral? Villany, meg vízvezeték... A nyavalya jöjjön rá, hiszen ez nem is az ő villája.

Rángatta fel a súlyos csizmákat. Parancsra. Hogy ő menjen be parancsra. Az ispán úr elé. Hát jól van, bemegy! Úgyis itt hagyja ezt az egész tetves életet.

Felugrott, dühösen körülnézett és végre igazán felébredt.

Mackó is fenn van már régen - alig szunyókált el egy kicsit -, de nem mozdul a világért sem. Ahogy az ajtó berobbant s a gazda hangja végigrecsent az istállón, Mackó világosan tudta, hogy a ketrecen kívül semmi keresnivalója nincs. Indulatok vibráltak a levegőben, gondolatok cikáztak ide-oda, nyomott, nehéz hangulat ködlött a gazda eltávozása után és a kutyalélek puha viaszába pontosan beleírták a történeteket.

Jancsi nehéz dobbanásokkal kezdett kialmolni, de előzőleg úgy vágta az idegen villát a sarokba, csak úgy szikrázott. Kirúgta az ajtót s a hajnali hideg pára felhőzve tódult be az istállóba.

Mackó jobban ráfeküdt a kis kölykökre, akik ezután sem érezték a hirtelen levegőváltozást.

A köd már szürkült odakint és a reggel hamvas homálya mozogni kezdett. Az öreg masina fekete kéményéből bodor füst született s azonnal összeházasodott a köddel, a kapun belépdelt egy-egy ember és megállt valamelyik az istálló ajtajában.

- Jó reggelt!

- Jó lenne, ha jó lenne - mondta valaki.

A tejházban zörögni kezdtek a kannák, a kovácsműhelyben fellángolt a tűz és tétován megpendült az üllő. A tehenesek friss almot adtak az állatok alá s a félszemű Simon felcsatolta a fejőszéket.

- Na, emberek!

A kannák bádog fenekén melegen harangozni kezdett a tej s amikor hangja zsírosan saját habjába fulladt, Mackó szimatolni kezdett: a kutyák vályúja azonban még üres volt, tehát semmiképpen nincs még reggel. Nincs is.

A nyárfákon még álmosan ültek a varjak és csak egy-egy álmatlan vénség károgott bele a szürkületbe, a kocsisok most vezették ki a lovakat s a fal mellett egy fáradt, vén tehenet vezettek a mázsára. Az öreg Julcsát.

Utána a mészáros és a gazda.

- Csak hazaérjek vele. Nem tud ez már menni se.

- Ez, akár Pestig! Bokázva.

- Maga is jókat mond, így reggel...

Julcsa azonban nem törődik azzal, mit mondanak az emberek. Száraz, vén fejét egykedvűen lóbálja és szelíd szemében nincsenek másnapok. Rámegy a mázsára, lemegy a mázsáról, elballag az istálló előtt, hol üresen maradt a helye és elnyeli a puha köd.

A kocsik most zördülnek neki a reggelnek. A major túlsó oldalán a béresek szolongatják az ökröket, akik négy szóból mindent megértenek, a nyárfák kinőttek már a ködből és Vönöcki rozsdás masinája rekedten sípol, mire az éjjeliőr kézbe veszi a karjára akasztott kampósbotot és elindul hazafelé.

A kutyák vályúja most nem látszik, mert kilenc fehér gomolyag takarja és mellettük áll Mackó nagyokat nyelve, hogy talán neki is marad valami.

A köd felszakadt, a nyárfák csúcsán téli hidegen fénylik a napsugár s a tejházban Móric szigorúan néz a mosogató leányra.

- Te, Mari, mért nem fújod el azt a lámpát? Most már reggel van.

A major ilyenkor majdnem üres. A lófogatok az erdön járnak, az ökörfogatok szántanak. A magtárban kattogva jár a rosta és a magtár dróthálós ablakában verebek tollászkodnak, belenyugodva a változhatatlanba, hogy bemenni a nagy búzahalmokra semmiképpen nem lehet.

Vönöcki a gépház ajtajában pipál és sürgeti a legényeket a szecskaavágással, répavágással.

- Mozogjunk, fiam, mozogjunk, mert szétveti a kazánt a gőz...

- Lehet indulni, gépész úr.

Vönöcki újra sippant egyet, a sípolás enyhe gargalizálásba fullad s utána megrándul a nagykerék, összecsattan a főszíj s a gépek apró kerekei, fogai, látszólag minden rend nélkül - ki le, ki föl - nehézkesen nekiindulnak a munkának. Közben veszettül sistereg a gőz és Vönöcki gőzfelhőkben állva, valami hajóskapitányi mozdulattal int, hogy húzzák fel a horgonyt, azaz lehet etetni a gépeket. A kosarakba hullani kezd a szecska, a felszeletelt répa és minden gép külön büszke a tudományára, mintha a nagy gép nélkülük el se indulna.

A tehénistállóban tiszta almon kérődznek a tehenek. Az ablakon besüt a nap, a járda ragyogóra seprve s a ketrecben Mackó alszik, míg kölykei szanaszét mászkálnak a szalmán és ha felhemperednek, nem kelnek fel, mert úgy is jó. Felkunkorodott farkukat folyvást csóválják, csak úgy maguknak, mert jóllaktak s ez a világ mindenképpen szép és jó.

A reggel észrevétlenül belenyúlt a délelőttbe. Az ereszek gyenge fagya már csepegni kezdett, amikor Mackó hirtelen felült, mert csendesen kinyílt az ajtó és halk léptek mentek az istálló másik vége felé. Mackó ezeket a lépteket is ismerte, de egyelőre csak várt, hogy közelednek-e?

Az istálló másik végében, az öreg Julcsa helyén üresség volt s ott állt egy magas, bőrkabátos ember.

Igen, Julcsát elvitték. Eljár az idő. Az ember gumicsizmái elindultak a ketrec felé s Mackó farkcsóválva fogadta az ispánt, aki - bár ez szinte lehetetlen - még Móricnak, a gazdának is parancsolt.

- Hogy vagytok, Mackó?

Mackó elhúzta a száját, ami annyit jelentett:

- Köszönöm, csak megvagyunk.

- Megnézem a kölykeidet.

Az ispán kinyitotta a ketrec ajtaját, leguggolt és úgy hívogatta a kölykeket, de egyelőre csak Mackó hallgatott oda.

- Nem téged hívtalak - tolta félre az ispán a kutyát és elkapta a legközelebbi kis kutyát.

Mackó idegesen toporgott, a kölyök pedig ijedten lapult az ember kezében. Később keservesen nyüszíteni kezdett.

- Nem bántalak, te... - és letette a kölyket, mire Mackó megnyugodott, de azért ott állt, mint a zsandár. Az ispán bement a ketrecbe, leült a szalmára és egyenként ölbe vette a kiskutyákat. Mackó érezte már, hogy nincs baj; így leült ő is és csak akkor vették észre a gazdát, amikor az rájuk köszönt.

- Beszédet hallottam, mondom, benézek...

- Nézem ezeket a kölykeket - állt fel az ispán, akit bántott, hogy szinte játék közben lepték meg -, egyet magamnak akarok.

- Gyengék még.

- Hát nem most. De ilyenkor már meglátszik, melyikből lesz valami.

- Amelyik először visszatalál a fészekbe.

- Igaza van.

Az ispán és a gazda összeszedték a kölykeket és kihordták őket egy halomba a járdára, aztán felálltak és nézték, mi lesz. Mackó izgatottan járt kölykei körül.

A kiskutyák szinte egyszerre indultak a ketrec felé, csak egy maradt ülve és vakaródzni kezdett. Aztán körülnézett és megszagolta a gazda csizmáját. A gazda lökött egyet rajta.

- Arra van az út, te buszma!

A kiskutya nem ment.

A gazda erre kézzel akarta terelni, mire a kis pamacs éretlen vékonyan morogni kezdett és beleharapott a gazda kezébe.

- Ez az - mondta az ispán -, míg a gazda az ujját szopogatta. - Jó, fogas kutya lesz.
- Fene a taknyosát - mondta Móric -, ezt majd eldugom az uraság elől, mert már a múltkor nagyon nézegette őket, hogy melyiket hová adja.
- Nem kell eldugni. Mondja, hogy ez ittmarad tenyésztésre.
- Igenis.
Ekkor csattogó gyorsasággal kocsi állt meg az istálló előtt.
- Kimegyek a szántáshoz, ha valaki keresne - mondta az ispán az ajtóban s a kocsi nekiindult a széles majori útnak.

Vönöcki kedélyesen megemelte zsíros sapkáját a műhelyajtóban, az ispán visszaintett, aztán csak az elvesző robogás hallatszott.

- Háromnapos házasság - nevetett Vönöcki – hej, mikor én még háromnapos házasság voltam... de hát könnyű az uraknak.

Igen, az ispán háromnapos házasság volt. Egy szobája teljesen, egy szobája félig berendezve és esküvői zsakettja árával még tartozik a szabónak. De hát fontos volt ez? Nem volt fontos. Mi fontos egy embernek, aki szereti a feleségét és háromnapos házasság? Semmi, mert ami fontos, arról felesleges beszélni. Sőt, illetlenség!

A lovak csattogva rakták patkóikat a köves úton, a nap lágyan simogatta a hótalan téli mezőket s az ispán arra gondolt, ha még egyszer születne, akkor is csak ispán lenne, mint ahogyan feleséget se választana mást magának.

Igaz, a titulus eleinte bántotta. Ispán! Ő diplomás gazda... de a tulajdonos ragaszkodott a régies megszólításhoz, mint ahogy számtartóját is kasznárnak szólította.

- Bánom is én - legyintett később az ispán -, csak már megházasodhassak.

És most házasság és körülmény, hogy nem nevet-e valaki, amikor azt mondja: a feleségem. Olyan régi álmom volt ez, olyan hosszú az út idáig, olyan nehéz vergődő és lehetetlen, hogy néha szinte úgy ébred rá, hogy otthon asszony várja, az övé, csak rágondol és immáron elindul az apák útján, akik komolyak és okosak voltak, rendtartók, kemények, amilyen ő soha nem tud lenni.

"Soh' se nő be a fejed lágya" szokta apja mondani és ő nem is tiltakozott ellene. Valami ősi bohémság lappangott a lelke mélyén, valami nagy könnyelműség, hiszen ez az egész házasság - eddig - maga volt a legnagyobb könnyelműség.

Amikor vőlegény lett, az elmúlt háború romlása s a diplomás emberek szédült kenyérkeresése jellemezte az országot és a naptárak 1926-ot írtak. Ő mégis vőlegény lett egy mázsa búza havi fizetésre és a reményre, hogy majd csak lesz ez még jobban is. Pedig becsületére legyen mondva, küzdött a szerelem ellen és magányos utain sokszor megállította az egyes elé fogott vén szürkét és szidta magát, mint a bokrot. Eleresztette a gyeplőt, cigarettára gyújtott és azt mondta:

- Hallod-e Kapitány, öreg, okos, vén ló, mit szólsz ehhez a marhasághoz? Nem szólsz ugye semmit... Hát tehet ilyent tisztességes ember? Belebölgöl valakibe, szegénykét megbölgölíti azt is, aztán, mi lesz aztán, Kapitány? Na látod! Mi lesz? El nem vehetem, mert mire venném el - visszafordulni pedig késő. Vagy nem késő? Nem, nem késő. Holnap már nem megyek be a faluba, aztán elmaradok szép lassan...

Nagyot szítt cigarettáján, felnézett az égre, a selyemfelhők közt bujdosó holdra és kis szerelmére gondolt, aki talán alszik már, szőke haja az arcába hull s a hold, ez a korhely vén csavargó, beleskel az ablakon...

- Na, Kapitány, menjünk.

De nem mozdultak és tudták jól mind a ketten, tudta a hold is, az ég, a körülöttük hallgató erdő, sőt az egész falu, hogy a segédtsízt már menthetetlen.

És akkor elnevette magát. Olyan szép, olyan határtalan békés volt az egész világ, az erdei út olyan puhán nyújtózódó, mintha egyenesen a templomhoz vitt volna, ahol - adósságra csináltatott zsakettben ugyan -, de mégis az övé lesz, akit szeret.

- Hát Kapitány, most már igazán menjünk!

Az öreg ló felkapta a fejét és a kis kordé két nagy kereke dülöngélve elindult hazafelé.

Milyen régen volt mindez! Él-e még az öreg ló? Most jó lovak vannak, szebbek, gyorsabbak, mint a vén szürke, de szívéhez nincsenek olyan közel s ha lóra gondol, mindig az öreg Kapitány jelenik meg előtte, amint baktatva ballag az éji szürkületben úszó erdei úton.

És ez a kocsi is más, mint a felelőtlen kiskordé. Ez már tisztikocsi, ami házasembernek jár. Egészen más a pattogása, rugózása, ülése. Eszébe jut az első kocsi, amivel akkor bemutatkozni ment.

Amikor leszállt a vonatról, csak egy kis gyermekkocsit látott az állomás előtt, a kocsiban póni fogva és mellette egy sapkás siheder.

- Ez nem engem vár - gondolta, nem saját személyére gondolva, hanem a grófi uradalomra, főleg pedig a kocsi méreteire, ahol sehogysem látszott hely hosszú lábainak.

Sétálgatott az állomás előtt és arra gondolt, hány állomás kavicsa ropogott így már a talpa alatt, hány poros vadgesztenye és hárs bólintgatott így feléje, amíg zsebrevághatta a diplomát.

Közben összenézett párszor a sapkás legénykével, aki úgy látszik, felbátorodott, mert a legközelebbi fordulónál odalépett és megkérdezte:

- Nem az új segéd úrnak tetszik lenni?

Először nem is válaszolt neki.

„Segéd úr”, miféle megszólítás ez? Ilyent még nem is hallott! Hát fűszeres ő, vagy vaske-reskedő...

- Mert ha annak tetszik lenni, akkor tessék felülni, aztán mehessünk.

Hát ez nem grófi fogadtatás, annyi bizonyos. Legalább az első alkalommal küldhettek volna rendes kocsit.

- A gazdasági hintó az állatorvosért ment, azt mondta a gróf úr - de azért tessék csak felülni, majd megugrasztom ezt a kis patkányt.

- Azt nem mondták meg, hogy a lábamat hová rakjam?

- Tessék csak nyugodtan akárhová. Nincsen olyan igen hosszú lába a segéd úrnak. Tetszett volna csak a Zalay gróf urat látni. Nem tetszik ismerni? Annak vannak aztán lábai. Grófiban olyan ritkaság. Ebben a kocsiban mentek szalonkázni, hát majd megszakadtunk a röhögéstől, csak persze nemigen mutattuk. A Csatáry kontesszel mentek, csak úgy kettesben... Jól tetszik ülni? Engem meg Janinak hívnak, instálom. Csak úgy tessék szólítani. Mehetünk?

- Menjünk -, mondta halkán, mert bár Jani némileg felvidámította, a féltörökülést mégse tartotta segédtiszti mivoltával összeegyeztethetőnek.

Déltájt járt az idő. A gabona már keresztekben volt az út két oldalán és az útmenti árkok partjain ujjnyi vastag por alatt fuldoklottak a füvek és a virágok. A telefondróton egy-egy gébics hintázott és a domb hajlásából távoli falvak templomtornyai örködtek a mezők felett.

Szép volt ez a vidék, békés és falujára emlékeztette. A száradó kévéknek, napraforgók nagy virágjának, a szénának édes nyárszaga úszott a kis kocsi körül és az útmenti fák szaporán loholtak vissza az állomás felé.

Jani szorgalmasan biztatta a kis pónit és ilyenkor mindig igazított egyet sapkáján, melynek zsíros szegélye nagyon régen nyírt fejet koronázott.

Egy helyen nehezen döcögő béres-szekeret kerültek el. A szekér púposan megrakva nyikorogott és a liszteszákok tetején nyolc-tíz asszony ült, látszólag vidám traccsolásban. Amikor egymás mellé ért a két kocsi, visító hang vágott középük:

- Jani! Janiii!...

- Hó - mondta Jani - és a póni megállt.

- Uradalmi fogat - mondta Jani, egy kis bocsánatkéréssel - mit akar ténsasszony?

A ténsasszony -, mély feketeszemű, fejkendős fiatalasszony - a segédtisztet mustrálja - szinte bemutatta a többi asszonynak, de Janinak beszélt.

- Megint vadócós búzát adtak, de majd megmondom az intézőnek... nem vagyunk mi kutyák, de disznók se. - És szeme forogni kezdett valami homályos, hisztériás gyűlölettel.

Jani tanácstalanul állt, ő pedig keményen rászólt.

- Menjünk!

Jani most az asszony felé vetett egy bocsánatkérő pillantást és a póni gépiesen újra belefe-küdt a hámba. Az új segédtiszt reszketett a dühtől.

- Máskor, csak akkor állíthatja meg a kocsit, ha nekem feljebbvalóm parancsolja. Jegyezze meg magának!

- Ez a Tabakné volt.

- Mi közöm hozzá?

- A komornyiknak a felesége. Ettől még a gróf úr is úgy fél, mint a tűztől...

A segédtsízt erre nem válaszolt. Hosszú-hosszú ideig katona volt és a főiskolát is mint katonára végezte. Vérévé vált, hogy van, aki parancsol és van, aki engedelmeskedik. És most ez a szamárkocsi azt mondja, hogy a gróf fél a komornyik feleségétől. Nyilván hazudik. Olyan ez, mintha Sós-kúti ezredes félne a Kis őrzető feleségétől.

- Kicsit, bogaras, tetszik tudni. Mindjárt kést fog, hogy kiirtja az egész családját, ha nem passzol neki valami.

- Vannak gyerekei? - kérdezte.

- Nincs ennek, kérem.

- Hát akkor kit írt ki?

- Talán az urát, ámbár az meg nemigen van otthon. Elkerüli ezt mindenki. Az a vadócós bűz se igaz, de ez veszekedni akar, hát veszekszik. A többi asszonyok meg azt mondják, amit ez. Nem mernek azok se ellenkezni vele.

- Miért nem dobja ki a gróf úr?

Jani megfordult az ülésen, hogy őszinte csodálkozása teljes értékű legyen.

- Kidobni, ezt? Mondom, hogy még a gróf úr is elkerüli, mert ennek mindig kell valami, aztán ragad, mint a kullancs és le nem lehet rázni, mert sír, fenyegetőzik, ordít, még a haját is tépi.

A segédtsízt elgondolkozott és elképzelte jövőendő gazdáját, amint megy az úton - birtokai számtalan útjának egyikén - Tabakné követi, mint a véreb.

Eh, hazudik ez a Jani!

Dühösen cigarettára gyújtott. Mindenütt vannak ilyen legendák, de ezeknek fele se igaz. Őrütség. Mért félne a gróf egy ilyen félnótás asszonytól? Unja - legfeljebb - és hát nem akarja látni. Őt tekintélytiszteltben nevelték és aki egyszer tekintély, az legyen is az. A grófok születésüknél, nevelésüknél, vagyonuknál fogva magasabb rendű emberek, akik hadvezérek voltak, püspökök, akadémiát és lovaregyletet alapítottak; tudtak élni - az igaz - de tudtak meghalni is és az ilyen Tabakné-féle perszóna csak por az ő szemükben... ámbár Jani előadásában sok valószínűség volt és ő is hallott egyet s mást a vidéki nagy kastélyok intrikáinak belső szövevényéről. Hát lehetséges ez?

Nem! - kiáltott egy hang belül. - Nem! A százados az százados, a hadnagy az hadnagy s a gróf az gróf. Nem engedi megfertőzni magát az ilyen ostoba pletykától.

A kis ló egyformán poroszkált az úton. Balról a völgynek vége szakadt, kiszélesedett és Jani előre mutatott:

- Itt a falu.

Az út hirtelen kanyarodott és a völgy két oldalán, egész fel az erdőig elnyúlva egyszerre körülvette őket a falu.

Az új segédtsízt megigazította porköpenyét, lábát igyekezett úgy elhelyezni, mintha elegendő helye lenne és körülnézett az idegen világban, hogy vajon kik látják az ő bevonulását.

Nem, a falu álmos képén pilla se rezdült, azaz ablak nem nyílt, függöny félre nem húzódott és még a kutyák is olyan álmosan vakkantak a kocsi után, mintha hivatalból ugatnának. Aztán emelkedni kezdett az út, letért az országútról, nagy fák hűvösébe érkeztek, majd újra napsütésbe és a kis póni nagy nekirugaszkodásával beérték a kastély udvarába. A kocsiról gyorsan leugrott, hogy még emléke se maradjon ennek a törökülöses utazásnak és amikor megfordult, mosolygó egyenruhás inas állt előtte.

- Isten hozta, Tekintetes Uram!

Ez igen, gondolta -, ez tudja, mi a rend...

- Gróf úr még asztalnál ülnek, tessék addig ide a vendégszobába. A gróf úr mindjárt jön.

Nem sokáig várakozott. Alig vette körül a szoba csendje, virágos bútorainak nyári vidámsága, a zsáruk rése között beszüremkedő bágyadt fény, már nyílt az ajtó és katonásan meghajolt az előtt az ember előtt, aki úgy fél Tabaknéától, mint a tűztől.

A kézfogás puha volt, egy kicsit elutasító, a szemében enyhe cinizmus, egy kis nemtörődömség, az összbenyomás azonban inkább kellemes:

Nem lehet ez rossz ember...

- Hát, ön akkor vállalja ezeket a dolgokat.

Nem volt ez kérdés, de parancs se. A kettő között valami puha imbolygás.

- Vállalom. Azért jöttem...

Nem, ezt nem kellett volna mondani, azonnal megérezte. Itt bajos nyers igennel és nemmel felelni. Itt a válaszban is udvariasan körül kell úszkálni az értelmet és a határokat elkenő szirupban visszaadni a félkérdést, hogy alkalomadtán azt lehessen mondani, hogy igen és azt is hogy - nem.

- Igen, ön „azért jött”...

- Természetesen, ha akceptálni méltóztatik.

A fene egye meg, most meg azt nem kellett volna mondani, hogy „természetesen”.

- „Természetesen”... az elődje ugyanis nem vállalta: Rágyújt? - és szivartárcát bűzött elő.

- Nem szivarozom. Köszönöm szépen.

A szobában régi, enyhe parfüm és a szivar kellemes illata úszkált és az új segédtsízt arra gondolt, hogy most valami szépet kellene mondani. Olyasmit, hogy uram, én koplaltam, kínlódtam, verekedtem, amíg ide, a te öreg, emlékektől és jóléttől súlyos kastélyodba eljutottam. Katona voltam, eddig a nemzetet szolgáltam és most minden tudásom, reményem, erőm neked adom. Tele vagyok lánggal, tervvel, pályám szeretetével és ez mind a tied, tégy vele, amit akarsz...

Az ablak alatt kocsi állt meg.

- No, már itt is a kocsi. Akkor mehetünk. Hiszen „azért jöttünk”.

Kicsit keserű szájjal állt fel. A szép mondanivaló bennrekedt és megecetesedett. Jobb, hogy nem mondott semmit.

A bakon öreg kocsis ült, díszes mentében ugyan, de a háta poros volt és keféletlen.

- Menjünk!

A kocsi meglódult velük és a szapora patkócsattogás éppen úgy robogott alattuk, mint most, hogy évek tűnő távolságából néz vissza arra az első kocsikázásra. Elmosolyodik. Ezek a lovak jobbak, mint azok a grófi lovak, az ő kocsisának tiszta a dolmánya és jobban is hajt, mint az öreg Ferkó.

Nyárfás úton szalad a kocsi. Könnyű téli pára úszik a földek felett, a friss szántás szalonnás hasábjai messze csillognak és a fehér ökrök nyugalmas ballagásával írnak a téli fagyos földbe meleg, gőzölgő barázdákat.

A kocsis szó nélkül megállította a lovakat a szántóknál, de az ispán nem szállt le. Látott ugyanis mindent, és a nyugalmas téli táj kicsit el is lustította. A külső gazda már jött is.

- Jó munkánk van.

- Jó, csak az idő maradjon.

- Tartós nem lesz, decemberben vagyunk...

- Melyiknek nyikorog a taligája?

- A Puha-gyereké. Semmire se való ember... hiába ennek a jó szó, a szidás. A bánya felé kacsingat ez mind, a fiatalja. Azt hiszik, ott ingyen adják a kenyeret...

- Nem kell tartóztatni. Nem börtön ez.

- Nem is, de addig tegye a dógát.

A kenetlen taliga gyászos csikorgással odaért a dülő végére s az ispán magához intette a legénykét.

- Mért nem kened meg a taligát? Nem látod, hogy kínlódik a jószág?

A legény konokul a földet nézte.

- Nem érted? - csattant fel az ispán - nincs kocsikenőcs?

- E'felejtettem.

Az ispán nyelt egyet. Ezzel nincs mit kezdeni, főleg nem érdemes mérgeledni.

- Eredj - intett s az eke kínlódó nyikorgással elindult.

- Ne adjon állatot a kezére - fordult a gazdához -, tegye a magtárba, vagy akárhová. Ez el akar menni, de addig se kínozza a jószágot.

- Igenis.

- Hát csak szorítsák. Holnap is idejönnek a fogatok. Ameddig lehet.

A kocsi újra elindult és a harag füstölgő indulatai ottmaradtak az úton. A faluban már delet harangoztak, a nyárfákon egy-egy sárga levél reszketve kapaszkodott még az ágba és így visszanezve, messziről nem hallatszott már a kenetlen taliga; a béresek most fogták ki az ökröket etetni.

A nyárfás út végén patak keresztezte az utat és a hídon átdobogva, a malomudvaron kellett áthajtani. Az udvaron alacsony kis ember integetett.

- Álljunk meg, Vazul akar valamit.

- Na mi van, Petrow?

Vazul orosz volt, a világháborúból maradt itt. Mint foglyot kiosztották munkára az egyik malomba, elvette a molnár leányát és most itt árendálja az uradalmi malmot.

- Na, Vazul?

- Kész a dara. A szántók hazavihetik és holnap hozhatnak fát.

- Hogy van a felesége?

- Nem jól, ispán úr.

Vazul felesége évek óta beteg. Reszket, folyton csak reszket s a falusi doktor nem tud vele mit kezdeni. Kórházba kellene vinni, specialistához, de arra Vazulnak nincs pénze.

A kocsi már hazafelé robog, az otthon felé, meleg szoba, meleg ebéd felé s az ispán arra gondol, hogy a béresek most fálnak valami kis kenyeret, szalonnát már akinek jut -, tűz mellett melegengetik elgémberedett kezüket, szívják el pipájukat s a molnár felesége menthetetlen, menthetetlen, mert nincs pénz és nincs út a szegénységnek ebből a téli dermedtségéből.

Móric gazda éppen hazafelé készült. Még egy pillantást vetett a majorudvarra, de nem látott semmi rendetlenséget. A gépház kéménye egyenesen állt; a kovácsműhely kéménye szabályosan füstölt, a nagykapu betéve, a trágyatelep elterelve, Vönöcki pedig a gépházajtóban ebédelt, mert odasütött a nap.

Móric is ebédelni indult, de amint kilépett volna a kapun, furcsa, ijedt vinnyogás ütötte meg fülét, mely a tehénistállóból jött. Néha mintha Mackó is ugatott volna.

Valami baj van a kiskutyákkal. Ez a vén számár Mackó nem tud a kölykeire vigyázni. - Ez is az én dolgom -, mérgeződött.

Éhesen és mérgesen nyitott be az istállóba.

- Hát ti mit csináltok? - kiáltott akkorát, hogy a déli pihenőt tartó verebek ijedtségben nekirepültek az ablaknak.

- Mink - dadogott Garabos Pista, az istállógyerek -, mink...

Az istálló járdáján tüskés gallyon, mint egy nagy seprőn ült az egyik kiskutya és nyafogva emelgette a fenekét, mert szúrt a kökényág kegyetlenül.

- Hogy a kis Mackók, izé, harapósak legyenek...

Móric éhes is volt, mérges is volt, de majdnem elnevette magát. A két gyerek ijedten pislogott és fogta a szűrő ág végét, az öreg Mackó pedig aggódva, de mégis farkcsóválva nézte a „játékot”.

- Aztán hogy megy ez a gazemberség?

- Húzni kell...

- Hát húzd! - dobantott újra kövé vált arccal a gazda.

A gyerekek elindultak, a kiskutya mérges ijedten nyüsített, Mackó pedig loholt mellettük és még mindig nem döntötte el, hogy mért siránkozik kölyke. Néha - mintegy bátorításképpen - vakantott egyet-egyet és nagy talpát rá akarta tenni az ágra, hogy megfogja.

A borjúketrec előtt leemelték a kiskutyát.

- Hát a többi?

- Azokat... azokat már meghúzkodtuk.

- Aztán ettől harapósak lesznek?

- Azt mondják.

- Azt mondják, én meg azt mondom, hogy este bejöttök parancsra. Én már nem vesződöm veletek. Tik a kutyákat dühítitek, én majd az ispán urat mérgeším fel. Most pedig takarodjatok és ha még egyszer a kutyákhoz nyúltok, kitekerem a nyakatokat.

Bevágta az ajtót és elrobogott.

Pista utána leselkedett.

- Elment.

- Ez el, de estére jön a nemulass. Te mindig ilyen marhaságokat találsz ki, téged nem bántanak, de én megint kapok.

- Én nem erőltettelek.

- De azt mondtad, elment már a gazda.

- Ilyenkor el szokott...

Ellenségesen nézték egymást. Pista aztán rántott egyet a vállán és odament újra Mackó ketrecéhez. Az öreg kutya éppen szoptatott és amikor Pistát meglátta, morogni kezdett. Mackó most anya volt és világosan megmondta, hogy vége a játéknak.

- Na, fene - dühöngött Pista. - Nem téged szánkáztattunk meg... - Köpött egyet és kiment az istállóból, rá se nézve bajbasodort pajtására.

Este van. Fagyos, síkos, csillagos december este... A kasznár pénzt olvas egy rácsos kosárba és fel se néz, amikor belép az ispán.

- Jó estét.

- Alázatos szolgálja... kilencvenhat, kilencvenhét, kilencvennyolc...

- Nem keresett senki?

- Nem... kilencvenkilenc, száz. Senki. Holnap jön az ökoráttevő és dél felé az öregúr.

- Na, hála Isten! Úgy hiányzott már.

- Joga van.

- Azt én is tudom, de majd legközelebb magát küldöm ki vele, hogy örüljön neki... meg a jogának.

- Ispán úr mindjárt olyan mérges.

- Maga meg szerencsétlen lenne, ha valami jót kellene egyszer mondani. Joga van. Persze, hogy joga van. És ahhoz is joga van, amikor magának azt mondja a telefonba – „a kasznár van ott? Az a senki, az a nulla... hogy tudok meg attól a szerencsétlentől valamit”. Ehhez is joga van.

- Ehhez nincs joga.

- Hát akkor miért örül úgy neki?

- Nem örülök, de amihez joga van, joga van. Csak eljöhet megnézni a birtokát?

- Jó! Hagyjuk a jogokat. Maga konok, mint egy öszvér...

- ...az ispán úr meg goromba. Nem rossz ember, csak goromba.

- Az a jó Isten áldja meg magát, hiszen a szentek is leugranak a kőállványról, ha a maga piszkálódó, rossz hírből úszkáló híreit meghallják. Joga van! Hát joga van. A kutya se vitatja, de nekem is lenne egy és máshoz jogom, magának is, meg a béreseknél is, de úgy látszik, ezek csak olyan áljogok, mert jön a főjogtulajdonos - amit maga olyan kéjjel harangoz be -, és az aljogtulajdonosok vagy befogják a szájukat a maguk jogaival, vagy mennek az utcára. Vége. Egyébként ha nem tudná, én most nászúton vagyok és a maga helyében nem vájkálnék ezekben a keserű dolgokban.

- Hajaj - sóhajt a kasznár -, elmúlik minden.

- Na hál' Istennek! Nem jósolná meg, hogy mikor válunk el?

- Megint mérgesnek tetszik lenni, pedig ez az igazság: elmúlik minden.

- Hagyja, kasznár úr. Engem nem keserít el, ha most azonnal gyászindulót komponál a temetésemre...

-nem vagyok zeneértő ember...

- ...és ha én egyszer nászúton vagyok, hát nászúton vagyok. Ez a valóság a többi nulla - mondaná az öregúr, hogy én is mondjak valami kellemeset. Bár ő - a fő-jogtulaj - nem tárgyra mondtá, hanem személyre.

A kasznár nem válaszolhatott, mert megcsörrent a telefon s az ispán nevetve szólt a kagylóba.

- Igen, igen, igen, pontosan hétkor. Egy percet? Fél percet se.

Letette a kagylót és úgy nézett maga elé, mintha látta valakit.

- Hétkor tetszenek vacsorázni?

- Igen. Most még kérdezze meg, hogy mikor fekszünk le, mikor fűjjük el a lámpát, mikor... mikor... ó maga főpletyka!

- Kérem, én Pesten az operába jártam, meg a Nemzetibe, engem minden érdekel.

- Az előbb azt mondta, nem zeneértő...

- Úgy értettem, hogy komponálni nem tudok.

- Szerencse! Tessék - kiáltott az ajtó felé, ahol erősen kopogtattak.

- Na, mi újság, Móric?

- Többféle ügy lenne, instállok - helyezkedett el Móric az ispán előtt. - Ide rendelték ezt a Karikás Jancsit - mindig elalszik, mert egész éjjel kujtorog. Úgy vélekszem, ez bujtogatja a fiatalságot, ámbár lehetséges, hogy nem ez bujtogatja. Aztán a két istállógyereket, mert a mackókat abriktálták.

- Verték?

- Nem éppen verték, csak tüskén szánkáztatták az árvákat, hogy mérgesek legyenek. Nem árt rájuk ijeszteni. Otthon úgyse sok mórest tanulnak...

- Jól van. Magának nem kell várni. Értesítse a majorokat, hogy holnap jön az öregúr, mindenütt rend legyen.

- Meglesz kérem. Nyugodalmass jójucakát.

Amikor Móric után becsukódott az ajtó, egy kis csend lett. A kasznár könyvelt valamit s a toll halk percegése olyan volt, mintha valami érdeslábú bogár mászkált volna a fehérre meszelt falon. A nagy könyvek régi papírszagot sóhajtottak, a kályhában hallatszott, hogy roskad össze a zsarátnok, az ablak fekete tükrében a lámpa fehér ernyője mintha kint lett volna az udvaron és a vasrács nehéz kosara régi emberek kovácsmunkájáról beszélt, akik már nincsenek.

És a könyvekben is olyan emberek kezevonása merevedett meg, akiknek már a temető méri az időt, bár az idő ott már nem sokat számít.

Az ispán maga elé nézett: igen, elmúlik minden. Aztán mérgesen fordult a kasznár felé, hogy ezért a hangulatért belekössön.

A kasznár az ajtó felé figyelt, majd suttogva, boldogan gesztikulált.

- Nem mernek bejönni. Nem mernek bejönni...

Az előszobában halk csoszogás hallatszott. Az ispán kiszólt.

A két gyerek egymást lehetőleg előretolva belépegetett a szobába, de a sarokból semmiképpen nem akartak előrejönni.

- Ide gyertek!

Megálltak az ispán asztala előtt, aki rájuk se nézett, rajzolgatott valamit az asztalon és azon tűnődött, mi is volt a két gyerek bűne. Ja, a kutyák.

- Hallom, a kutyákat bántottátok?

- Nem bántottuk - szinte egyszerre kiáltott a két kis béres és látszott, hogy ebben a kiáltásban félelmük egy része feloldódott.

- Hát mit csináltatok?

- Csak meghúzkodtuk - mondta az egyik -, hogy mérgesek legyenek - tette hozzá a másik. - Azt mondta öregapám...

- Elég. Holnap estére behozzátok azt a tüskeágot. Elmehettek.

A gyerekek egymás lábán igyekeztek ki a szobából. A kasznár kis bajusza fel- s alá járkált a lenyelt nevetéstől...

- Lesz itt hecc!

Az ispán elgondolkodva nézett még a gyerekek után, de aztán más jutott az eszébe.

- Fischerrel megvan az elszámolás?

- Hú - ugrott fel a számtartó -, az öregúr megöl, ha nem lesz meg. Megyek.

Fischer afféle kis szatócs volt a faluban s a gazdaság apróságokat tőle is vásárolt, de szigorú rendelkezés volt havonként elszámolni és fizetni.

- Az ilyen kis nyavalyás mindjárt kibeszéli az embert, ha adós marad, azért szigorúan *megparancsolom*, azonnal kifizetni.

- Ki lesz fizetve - hajolt meg a kasznár.

- Hát ki is legyen, *azért tartom magukat*. Valamikor egy ember látott itt el mindent - micso-da ember volt az! - most meg ketten is csak nyikorognak. Na menjen, mire vár?

A kasznár kihátrált a szobából és az ispán úgy nézett utána, mint akit tévedésből kiengedtek a pokolból, honnét pedig - tudvalevőleg - nincs szabadulás.

- Nézzon majd utána ennek a mitugrásznak.

- Igen.

- Igen. Ne csak igen, de úgy is legyen.

- Erre már nem szólt az ispán semmit.

Ezért sietett most a kasznár Fischerhez - ahol egy kicsit trécselni is lehet, hiszen az egész elszámolásra legfeljebb tíz perc kellett.

Az ispán egyedül maradt és az órát nézte. Féltét. Öreg téli este. Odahaza várja a felesége, az új házaselet ezer megoldatlan rejtélye, a tervek, remények, álmok, sötétbe fulladt suttogások... és most mégis arra gondolt, miért nem engedte közel magához a gróf és miért löki el magától ez a gazdag, házsártos vénember, akinek minden szava, mint a korbács csattant és legnagyobb igazságtalanságokat is úgy körülbástyázta gorombasággal, hogy csak hallgatni lehetett.

Igaz, előző gazdája - az a mágnás - nem volt goromba és néha úgy látszott, mintha megakarná mutatni szívét - ami volt, hiszen ezt sokszor bebizonyította, - de aztán pillanatok alatt újra lehült köztük a levegő, mert meztelen lelkű embernek lenni nem volt előkelő és a segédtiszt megint az égig érő létra legalsó fokára zuhant jó szándékával, megingathatatlan tiszteletével és hűségével együtt... Nem pajtáskodni akart ő, csak alázatos, meleg közelséget, bizalmat, mint a régi sáfárok, akik szinte családtagok lettek, mégis soh'se felejtették el, hol a helyük. Talált egyszer egy régi levelet, melyben az öreg gróf - ennek a nagyapja - írt az akkori tiszttartójának. A levél így kezdődött: - „Kedves Józsim! - és így végződött: ...maradok jó szívvel a maga régi híve...” Erre vágyott ő, erre készült ő szinte szerzetesi lélekkel és sok keserű csetlés-botlás után, az intrikák, suttogások, pletykák sötétségében keserűen ocsúdott fel arra, hogy azok az urak elmúltak, az újak pedig vakok és gyengék, mert nem látják meg az értékeket, ha pedig meglátják, nem mernek lenyúlani érte, mert hasonló értékkel nem tudnának fizetni.

És itt van az új uraság. Tízszer kifizetné mellényzsebéből a grófokat akiket lenéz kasszáján keresztül mégis kocsonyára lágyulva tisztelettel és nemrégén úgy nyilatkozott az egyik mágnásról az ispánnak, hogy az aztán úr, mert az nem fog kezét még a tiszttartójával sem.

Erre megint csak hallgatott az ispán és azokra a kézfogásokra gondolt, melyekkel őt az öregúr „kitüntette”. Félig elfordulva - mintha éppen mással lenne elfoglalva - két merev ujját adta oda kézfogásra, de azt is hamar kirántotta az ispán kezéből, nehogy az túlságosan sokáig dőzsöljön a kegyúri leereszkedés eme fejedelmi tékozlásában. Közben már el is fordul.

- No mondja el gyorsan ispán úr, mibe ütött a mennykő, mi dőglött meg, mi szakadt el, mi dőlt össze és mennyi pénz kell? Na mennyi? Hát tízezer!! Húszezer? Harmincezer? Én rajtam nem fogtok ki, hanem majd ha az öregúr nem lesz... majd akkor! Felkopik az állatok. Miért nincs itt az a mihaszna kasznár?

- Itt vagyok - surrant oda alázatosan és ijedten a kis ember.

- Azt hiszi, hogy nem látom? Vak az öregúr talán? Megérezte a pénzszagot, mi?... - és így ment ez reggeltől estélig.

Ezekre gondolt az ispán, esküvője után három nappal és már majdnem elfeledkezett a vacsoráról, amikor kopogtattak:

- Na!

Karikás Jancsi nyitott ajtót és megállt a lámpa világosságában.

- Parancs!

Az ispán tele volt még a saját rabszolgasága emlékeinek keserűségével és azokon keresztül nézte Jancsit, aki kipirulva pislogott a lámpafényben. Vedlett bőrsapkáját markában gyűrögette és csizmája olajtól fénylett, ami nyilván a gépház fáradt olajának és Vönöcki jóindulatának volt köszönhető.

- Elaludtál?

- Elaludtam, tekintetes uram, mert az öreg Bódai nem költött. Minden istállóba beszól, de engem nem költött.

- Azért kolompol.

- De be is szokott szólni...

- Haragszik rád?

Jancsi egyik lábáról a másikra nehezedett.

- Nem tudom.

- Beszélj őszintén.

- Nem tudom - és a földet nézte.

- Azt mondják, hogy a lánya miatt orrol rád. Nekem megmondhatod. Én nem beszélek róla, legfeljebb segítek.

- Nem tudom.

- Jó! - legyintett ingerülten az ispán -, hát mi újság a bányakantinban?

Jancsi még jobban összehúzta magát. Gondolatai cikázva keresték a rést és egymásnak ütődtek a nagy zűrzavarban.

- Nemigen járok én oda, csak ha a pajtások hívnak.

- Hallom, hogy elkészültök. Előre is megmondom, nem törődöm velem. Ott keresitek a szerencséteket, ahol tudjátok. Ha itt nem dolgoztok szívesen, az a munka ügye ér kutyát se. Mondom, nem vagyok ellenségeitek. Csak igazat mondj!

- Hát egyik így, másik úgy.

Nézték egymást, most már kicsit ellenségesen. Az ispán felkelt. Nem érti meg őt ez az ember. Nem akarja megérteni. Nem hisz neki. Mit kezdjen vele?

- Elmehetsz!

Megvárta, amíg a legény léptei elkopogtak, aztán magára rántotta kurta bekecsét.

Kint már szikrázva égtek a csillagok és amíg hazaért, arra gondolt, milyen áldatlan, átkozott szakadék szélén járja az életet. Egyik oldalon meredek fal magassága - ez az uraság -, a másik oldalon szédítő mélység ez a cselédség. Az egyiknek alacsonyan van, a másiknak magasan. Az egyik az uraságot látja benne, a másik a cselédet. És marja mind a kettő és bizalmatlan mind a kettő és ő - ezt világosan érezte - nem tud tartozni se ide, se oda. Ha egyszer valami földöntúli nagy hatalma lenne, talán felnyúlna az urasághoz és lehúzná maga mellé, lenyúlna a cselédhez és felhúzná maga mellé és azt mondaná: - Hát értsük meg egymást végre, emberek...

Lassan hazaért és amíg a kulcsát kereste, szidta magát.

- Bolond vagyok és megváltót akarok játszani?

Halkan betette maga után az ajtót, óvatosan ráfordította a kulcsot. A bútortalan előszobába egy kis meleg, olcsó kölniszag úszkált s a konyha felől edénycsörömpölés hallatszott.

Megállt kicsit a sötétségben, még egyszer erősen ráfordította a kulcsot és úgy érezte, kizárta az egész értelmetlen, mocskos, békétlen, marakodó világot.

A kakukkos óra májusi vidámsággal veri el a négyet. Zengő hangja mögött szinte látni az erdőt és érezni lehet a gyöngyvirágot. A rétség tocsogóin katonás léptekkel jár a gólyamadár, a fák fürdenek a fényben s a patakok felett reszketve játszik a felmelegedett levegő.

De a kakukk már elhallgatott, az óra puha léptekkel jár az idő éjszakai gyalogútján és odakünt tél van. Hideg december.

- Édes szívem, aludjon még egy kicsit, majd én vigyázok, hogy el ne aludjon...

Nézik a sötétséget a négynapos házasok. Négy óra és nászúton vannak. A fiatalasszony sajnálja urát s az ispán arra gondol, hogy vannak másféle nászutak is. Van Velence, van Tátra, van Kékes, Budapest, de legalább pár nap szabadság... Vannak ilyenek is, de amikor ő bejelentette esküvőjét, az öreg vidáman közbevágott:

- Gratulálok, igazán gratulálok, hát szombaton esküsznek, vasárnap utaznak és hétfőn már itt is lehet ispán úr. Alig mulaszt valamit. Hát sok szerencsét.

Az ispán csak állt. Egy hét szabadságot akart kérni, de a kérés megfeszült a torkában és nem jött ki.

- Igen! - csak ennyit mondott és kijött a szobából. később megbánta ezt a gavalléros érzékenységet, de segíteni már nem lehetett.

Szombaton esküdtek, vasárnap utaztak és hétfőn hétköznappá süllyesztve két ember szerelmének kicsattanó, piros ünnepét - nyakába vette újra a gazdaság ezer gondját és baját, hogy alig tudott gondolatai közt asszonyának egy kis helyet adni.

- Hát én megyek, szívem.

Megkeresik a sötétben egymás száját és az ispánnak nagy kedve lenne azt mondani - Eburya Fakó! - és visszafeküdni, de csak sóhajt egyet és kibotorkál az udvarra. Eddig se nagyon „Eburya fakózott”, pedig csak vőlegény volt, most meg már az asszonya is az ő gondjaira van bízva.

A csillagok minden sugara késpenge lett s odakünt az éjjel kopogásra fordult az idő. A kocsi már ott állt a ház előtt s amíg felmászott, azon gondolkozott, hogy ezt a kocsit irigylik a faluban és általában úgy képzelik, hogy az ispán kikocsizik, meg bekocsikázik szép májusi délelőtt, vagy aranyos őszi délután és ezzel munkája véget is ér. Ezenkívül még részt vesz az aratóünnepen és szüreti

mulatságon „szép régi duhajkodásban megmutatván a póri népnek, hogy mulat az úr”, utána kiválogatja háremének újabb tagjait és hazatámolyog a „kastélyba”.

Ez - a vérmesebb vagy erősen gyomorhajos írók és paragon maradt aggszűzek fantáziájában mindenesetre így van -, azonban a valóság más. Erősen más!

Elsősorban nincs aratóünnep. Nincs koszorúba font búzakalász, keresztbefont zabkalász, ékes felköszöntő, daloló aratósereg, ünnepi pitykésdolmány, fényes csizma, jókedv, nóta, bor, cigány, földesúr - nincs semmi. Régi kalendáriumokban talán még van, az ország más részein, itt-ott - mondják - talán még van, de itt nincs. Az aratásnak vége van - hál' Istennek! -, hát vége van. Ott egye a nehézség, dült volt a gabona, kínlódtak benne eleget.

- Máskor mindenféle komédiákat tettek ilyenkor - mondta az öregúr az aratóünnepre célozva -, de hát az csak arra volt jó, hogy zabáljanak, meg igyanak. Grófoknak való hiábavalóság az, azért eszi meg a fene őket. Kívül huj! belül pfuj... Az ilyen szegény kis gazdaság vigyázzon minden krajcárra.

Ezt, hogy „szegény kis gazdaság”, hamis szomorúsággal mondta, a takarékoság pedig az ispánnak lett figyelmébe ajánlva.

Aratóünnep tehát nem volt.

De nem volt szüreti multság sem. A szüretelők „víg danája” régen elhangzott már ezeken a dombokon és visszhangját is régen elfelejtették már a kőből rakott, mohos pincefalak. Pedig valamikor Berzsenyi lovagolt erre hazatérőben az insurgenció tipikusan magyar szalmalángjából, a vidék omladozó kúriákkal és elhagyott kriptákkal volt tele, melyek némaságot és szegénységet leheltek az öregúr hatalmas Daimlerje után, amikor az a szürkéség múlt és jövőnélküli poruszályát terítette a vidékre.

Nem, szüreti multság nem volt. Csak egyszerűen szőlőszedés volt és mustsajtolás, csősz felügyelettel.

- Ispán úr, csak menjen a dolgára, majd *én leszek* itt, - mondta megfelelő hangsúllyal az öregúr s az ispán boldogan mondott le a szüretről, amiből úgy sem kapott sem egy gerezd szőlőt, sem egy üveg mustot. Az öregúr - mintha adót szedne - innét is lekapott egy fűrtöt, onnét is és csámcsogva köpködté a szőlő héját az útra, de az egyetlen alkalommal nem jutott eszébe, hogy a mögötte ballagó ispánnak azt mondja:

- Nem kóstonlja meg, ispán úr?

Az ispán meg hallgatott. Nézte a hártýásan bíborfényű, viaszosan zöldes leveleket, a völgyben kanyargó patakot, a kékség párájában szunnyadó messze dombokat, a hasadthéjú diópárokat, a fűrtök édes ígérétét, a tőkék bőséges pompáját, az őszibarackok hamvas pirulását és arra gondolt, hogy ez az ember - Istenem, ez az ember - milyen koldusszegény! Ez az ember: nem tud *adni*! Hogy nem *akar* -, az más, de ez nem *tud*.

Így aztán szüreti multság sem volt.

Az ispán irigylésre méltó szórakozásai közül tehát megmaradt a kocsi. A fogat! A hintó, mely felé - ez igen! - kesernyés mosolygással bólintottak a falusiak, már amikor látták.

Most nem látták.

Már kiértek a faluból, amikor az ispán végre felébredt. Jó munkát végzett a kegyetlenül rázó út és a borotvaéles hideg. Hallgattak. Jó időben megbeszélték ezt azt a kocsissal, de ilyenkor kinek van kedve diskurálni?

Az út sötéten folyt el alattuk, a fák fagyos dermedésben álltak kétoldalt és zúzmarás ágaik közt csillagok reszkettek. A virradásnak még nyoma sem volt, mégis a hideg már reggeli hideg volt és egy kis szél is mozdult, ami megborzosolta a lovak sörényét s az ispán, felgyűrte bekecse gallérját.

- Még csak a szél hiányzott.

- Valami idő gyün - morgott a kocsis -, a disznók nagyon ficáinkoltak az este.

- Vigyázz, valaki jön az úton.

A kocsis lépésre fogta a lovakat.

- Az öreg Hamvas. Kujtorog szegény egyik gyerekítől a másikhöz.

- Állj meg.

- Hová megy ilyen korán, Hamvas bácsi?

Az öreg ember nehéz asztmás szuszogással állt meg a kocsi mellett és megfogódzkodott a sárhányóban.

- A fiamhoz - suttogta -, a másik fiamhoz. Ide csak a gyepűi szállásra...
- Ráért volna később is. Minek indul el ilyen sötétségben? Még valami baja esik.
- Lassan járok, megkövetem, fullaszt ez a kutya kehe, pihenetek közben, aztán estére csak odaérek. Hát Istennek ajánlom.

Elindult botorkálva, eltűnt a sötét úton, de nehéz csizmáinak darabos kopogása még hallatszott. A kocsi állt.

- Őt fia van - mondta keserűen a kocsis -, egyiknek se kell az öreg. Egyik küldi a másikhoz. Elmúlt nyolcvan. Beteg is. Kutya ezek. Főleg az asszonyok. Azt mondják itt, a szobába se eresztik be. Kint hál az akolban. De a lányuk az kisasszony. Polgárba jár.

- Attól még járhat polgárba.

- Csakhogy az unokája nem szíveli az öregapját. Azt mondja, bűdös, mert ő már gölnivel szagosítja magát.

- Na menjünk, Ferkó. Ez nem a mi dolgunk.

- Tudom én azt - rántotta meg a gyeplőt a kocsis -, csak úgy kijön az emberből az igazság.

Az út mellett nemsokára feltűntek egy major sötétségbe lapult lomha épületei. A kocsi puha földútra fordult és zökkenve állt meg a birkaakol széles kapuja előtt. A kapu abban a pillanatban kitarult. Gyenge világosság, panaszos bégetés vágott ki a hidegbe és egy szálas ember lépett a kocsi mellé.

- Nincs semmi újság, tekintetes uram, jó reggelt kívánok.

- Jó reggelt!

Az ispán nem a birkákra gondolt most. Nem érdekelte, hogy meddig lesz elég a pajtákba gyömöszölt széna és hogy meggyógyultak a betegek, az ispán nézte ezt az erős embert és arra a másikra gondolt, aki nyolcvan évét, asztmáját, szakadt ruháját, egy kis kendőben összes motyóját viszi egyik fiától a másikhoz és egyszer majd csak úgy találják megfulladva, vagy megfagyva valahol az úton.

- Édesapjával találkoztunk.

- Hát... maradhatatlan öregember! Itt meglenne mindene, de semmi se jó neki. Hun ide kívánczik, hun oda, aztán csak hírbe hozza az embert. A kos meggyógyult, tekintetes uram. Mondtam én, hogy meggyógyul...

- ...mégse kellene ilyenkor elereszteni. Elesik valahol, aztán ott fagy meg. Én nem ereszténém el az apámat. Na - bökte meg a kocsis vállát - menjünk.

Erre már válaszolni nem lehetett. A juhász még állt egy darabig a sötétségbe bámulva, aztán megvakarta a tarkóját és berúgta az akol ajtaját.

- Mi közöd hozzá? - nézett maga elé, de aztán mást gondolt és bement a lakásba. A konyhában leült, a kislámpát az asztalra tette, bicskát húzott elő, kenyeret vágott és szalonnázni kezdett. A kenyér fehér volt, friss, a szalonna ropogós, mégis elgondolkodott és többször a szobaajtó felé nézett, ahová valamit mondani kellett volna. Miután azonban odabent nem mozdult semmi, tüzet rakott és kisöpörte a konyhát.

Ekkor odabent megreccsent egy ág és dobbanó, nehéz lépések után az egész ajtónyílást elfoglalta a számadó feleségének alsószoknyában és rékliben gömbölyödő hatalmas alakja. Pislogva, kócosan és álmos-dühösen nézett az urára.

- Mér söpörsz? Még az kell, hogy valaki meglássa. Ne katicáskodj itt, eleget lotyognak az emberek.

Az ember sarokba támasztotta a seprőt, az asszony pedig vizet öntött a kisteknőbe és mosakodni kezdett. Csak a víz csobogása hallatszott és a tűz pattogott a tűzhelyen.

- Ha lotyognak, hát lotyogjanak - mondta a juhász, amikor az asszony elkészült -, kinek mi köze hozzá? Az ispánnak is éppen most mondtam meg.

- Mit?

- Idegyün nagy dérrel-durral, hogy ő nem ereszténé az apját ilyen időben. Mi köze hozzá, nem igaz?

- Ezt mondtad neki?

- Ilyenformán. Ha maradhatatlan az öreg, mit tehetünk vele. Nem köthetem meg.

- Ezt is mondtad?

- Persze.

Az asszony a csizmáját húzta és csak a lámpa sercegett az asztalon.

- Hogy pattog ez a bűdös petróleum. Már ezzel is csálnák. Vízet tesznek bele. Csak baja van az embernek - állt fel és toppantott, hogy a lába helyére menjen a csizmában - ezzel a vén emberrel is. Minek is él az ilyen vénség? Tityeg-totyog, csak útban van.

Az ember maga elé nézett és lassan felállt.

- Agyon azért talán nem üthetem - mondta sötéten. Kilépett az udvarra és bevágta maga mögött az ajtót.

Künt a szél mindjobban feltámadt. A csillagok elaludtak és a szél hátán könnyű hófelhők jöttek észak felől. A dermedt fák is felébredtek és panaszosan suhogtatták vékony ágaikat, mintha a szél dagadt hasát akarták volna kihasítani. Az út felett messziről jött száraz levelek repültek, mint az ősz ittfelejtett rőt szárnyú lepkéi és az egész vidék elsüllyedni készült valami ködös messzeségbe, amikor a kocsis lemutatott a völgybe az ostornyéllal.

- Ott már esik.

Az ispán nem válaszolt. Jön a hó, ezt ő is látja s ez egyszerre megváltoztat mindent. A fogatok talán még ma szánthatnak, de holnap? Lassan világosodott; mire a faluba értek, lassan szitált a hó és a házak teteje már fehérlett.

A tehénistállónál megálltak s a kocsirobogásra Móric és Mackó jöttek ki az ispánt köszönteni.

- Esik, instállom, más újság nincs - mondta a gazda. Mackó vidáman prűszkölt, mert a hó az orrára hullott, zászlós farkával pedig, mintha a szállongó kis pelyheket legyezte volna.

- A szánokat nézzék át. A föld fagyos, ha így esik, holnap talán már kellenek.

- Majd elfelejtem - mondta a gazda -, az öreg Hamvas van itt. Beültettem a gépházba. Mindenáron el akart indulni Gyepűbe a másik fiához.

- Nincs valami dolguk arrafelé?

- Semmi nincs, hacsak a deszkák nem.

- Hát rakják fel az öreget a kiskocsira. Pokrócot is. Aztán, ha az öregúrral találkozónak, mondja a kocsis, hogy deszkáért megy. De ha nagyon elordasodna az idő, igyekezzék haza, akár deszka nélkül is. Érti?

- Értem. Mért ne érteném - és hunyorgott arra a gondolatra, hogy a kutya juhászszámadó, lám kikunyorált az apjának fogatot és az ispán meg úgy tesz, mintha csak most tudta volna meg, hogy az öreg itt van.

- Én ne érteném? - bólogatott még a koci után is, amikor elment. - Értem én az ilyen huncutságot, még ha az ispán meg a juhász is keverik a kártyát.

A nagy Daimler már reggel elindult, de megálltak több helyen, így elment az idő.

- Iparkodjunk, Szebenyi!

A motor felhördült és a motor zúgása maga után rántja a sűrűn eső havat. A kerékcsapa két fekete vonala azonban hamar újra fehéredik és nem lehet már messze előre látni.

- Iparkodjunk. Van hólánc?

- Van, de jobban nem merek menni, mert felborítunk valakit.

- Kifogás, az van. Mindig van kifogás.

A sofőr nem szól semmit, mert szólni egyáltalán nem lehet. Az egyszerű kimagyarázkodás a legsúlyosabb inzultus a fegyelem és a köteles megalázkodás, a fennálló jogrend, polgári tisztesség, tekintély, törvény, hitvallás az egész világ - egyszerűen az öregúr ellen. Elég baja van úgylis azokkal a tényezőkkel, melyek nem jutnak keze ügyébe az alárendeltség mocsarába és azokkal az emberekkel, akik szabadon lopják a napot a világban és - hihetetlen bár - de nem vesznek tudomást az öregúr hatalmáról és vagyonáról.

Általában ő mindenkivel hadilábon áll, rajta kívül nem dolgozik, nem takarékoskodik, nem gondolkozik senki, vagy nem úgy dolgozik, ahogy azt elvárhatná az ember.

Az azonban igaz, hogy ez az öregember annyit dolgozott, fáradt, rohant, kalkulált, izgult, éjszakázott, veszekedett életében, mint száz más és a maximumra feszített munkakedv és munkabírás olyan készségével jött a világra, hogy szétszítva egy megyének elég lett volna ahhoz, hogy annak a megyének lakói mind kiválóan szorgalmas üzletemberek legyenek. Nem kétséges azonban, hogy

ezeket az embereket is szét kellett volna telepíteni, mert együtt hagyva őket, az a megye csatatér vagy bolondokháza lett volna, meglepően rövid idő alatt.

Most is esik a hó, hordja a szél, december van, amikor órák alatt járhatatlanná válhatnak az utak, mégse maradt otthon, nem maradhatott, mert nem bízik meg semmiben és senkiben, lerohan a gazdaságba, hogy egy szenvedélyes vadász ösztönével végigkutatson mindent, nehogy valahol - igen, ezt egyszerűen ki kell mondani - meglopják.

És most itt van ez a cudar idő. Hogy az a Jóisten is mit gondol - igazán furcsa. Vagy nem tudná, hogy ő úton van?

Mélyen beburkolja magát bundájába, vidrabőr kucsmáját nyakáig lehúzza és szűrös, apró szemével rosszállóan pislog az ég felé, ahol nincsenek tekintettel a dolgos öregemberre, aki ilyen időben sem sajnálja magát. Hát ez nem jól van, ez nem igazság, akárki akármit mond.

Arra nem gondol az öregember, hogy a hó kell a vetésnek, az erdőknek, a mezőknek, a földeknek, csirájukban hallgató magvaknak, alvó rügyeknek, kell az egész világnak lágy takarónak, szántásomlasztónak, vízgyűjtőnek, szélfogónak, napsugárporlasztónak kell, kell mindennek, mert ez a természet rendje és tél van és december van és egyébként is esik, tehát ostobaság ellene rugdalózni.

Az öregurat azonban az ilyen „kifogások” nem csapják be csak fellázítják. Igen, néha az égiek is tévednek, ámbár az is lehetséges, hogy szándékosan ellenkeznek vele és ez igazságtalanság. Általában igazság csak egyféle van s ez az öregúr igazsága. Más igazság nincs, s mivel nincs, szó ne is essék róla.

Az autó dörmögve rohan és hangja szinte elfullad a sűrű hóesésben. Nem jár ilyenkor az utakon senki, csak a szél. A faluk hókucsmát húztak a házak kontyára, a templomok tornya valahol a felhők felett van és most igazán az égbe ér, a jószág békésen kérődzik a meleg istállóban, a galambok megbújnak a dúcban, a baromfiak az ólban, az emberek a tűzhely mellett és csendesen pipázgatnak, hiszen arra való a tél, a pihenésre, csendes számvetésre, disznótorra, lakodalmakra, mert nem robotra teremtette Isten a világot és nem gépnek az embert. Mindent idejében, mert igaz ugyan hogy munka nélkül nincs pihenés, de pihenés nélkül sincs munka s a tél, a hó, a csend bizony a pihenés ideje.

Alszik a táj, elcsendesedtek a patakok, a vetések álmosan nyújtózkodnak a puha hó alatt, a bokrok fehér suba alól nézik a világot, és csak egy vén fűzfa fordítja bozontos fejét a nagy fehér-ségben feketén dongó piszkos gépbogár után.

- ...megbolondult ez?!

- Megérkeztek - mondta a kasznár a telefon mellől, - menjek én is?

Az ispán úgy kelt fel a székről, mintha valami gátfutásra készülne, ahol a gátak mögött alattomos rejtett csapdák vannak, vermek amelyekben vagy megüti, vagy összezúzza magát. Mindegy. Keservesen nyújtózkodott és nekilódult az ajtónak.

- Majd átszólók. Minek ölje magát is.

Az autó csendesen duruzsolt a feljáró előtt és az ispán egy pillantást vetett a sofőrre.

- Jó napot kívánok - válaszolt az és halkán hozzátette még - a hangulat cifra, a hóról ne tessék beszélni.

A kis szoba melegen befűtve várta az öregurat, aki most teázott és a csésze felett biccentett az ispán felé, aki mérsékelten meghajolt.

- Alázatos szolgálja.

Az ispán sokszor elgondolkodott ezen a köszöntésen, amikor kimondta, mindig úgy érezte, mintha valaki más mondta volna, mintha valaki - belülről - hazudott volna helyette: Hát alázatos ő? Nem! Hát szolga ő? Nem! Mit akár hát ezzel a hazug köszöntéssel. A középiskola szép szólamai között egyéb se volt, mint glóriás szép mondatok az ő dacos, kemény, férfias fajtája feje körül, aki inkább meghal, de szolga nem lesz... - és most itt van! Alázatos szolgálja.

Az öregúr átnyújtotta két ujját rövid érintésre, aztán újra a teába temetkezett. Az ispán állt az ajtóban.

- Esik még?

- Itt az ideje, nagyságos uram.

Csend lett, csak a tea szürcsölése hallatszott és az ispán arra gondolt, hogy micsoda gyalázatos talpnyalás ezeket a régi, fényükvesztett, nagy emberre való megszólításokat késői korszaknak adni? A nagyságos fejedelem óta szinte senki meg nem érdemelte ezt a címet és ma nagyságos az egész világ a maga szennyes önhittségében, rongyos úrhatnamságában és senki nem meri már egyszer kimondani, hogy – uram, nézz magadba, hát igazán nagyságosnak érzed magad? Ha az ispán Pesten járt, évenként egyszer - rövid időre ő is nagyságos lett, tekintettel bőrkabátjára, és vadászharisnyájára, sőt egyszer - idős, lúdtalpú pincér volt az adományozó: méltóságos, s ebbe belepirult. Úgy látszik, Pest szüli ezeket a kócrangokat, épít bele kócembereket, hogy legyen időnként kiket fejbe verni és kipellengérezni.

A tea elfogyott. Az öregúr hosszasan nézte a rumosüveget, pontosan megjegyezve, mennyi van benne, haragosan kifújta az orrát és olyanféle mozdulatot tett, ami valószínűleg a leülésre adott engedélyt.

- Azt én is tudom, hogy itt az ideje. Nem szállt még csizmaszárba az eszem.

- Kell is a vetéseknek. A fát is könnyebben hazahordjuk, trágyából is kétszer annyit rakunk.

- Csak tanítson. Én praktikus ember vagyok s ezt mind tudtam, amikor maga még a világon sem volt. Hol a kasznár? Azonnal hívja ide.

Az ispán jóformán még a kagylót se tette le, a kasznár már kopogtatott.

- Jöjjön, jöjjön - kiabált az öregúr -, halljuk, mi a veszedelem.

- Nincs semmi, nagyságos uram, hacsak ez a nagy hó nem...

- Puff! - csapta össze, a kezét az öregúr - egyik örül a hónak, a másiknak meg veszedelem.

Ketten se értik meg egymást és ilyen emberekkel dolgozzak én! Ez a veszedelem. Mennyi pénz kell? Csak ki vele! Adós fizess!

- Tizenkétezer.

- Csak?

- Ennyi.

- Itt van - vágta ki a pénzcsumót az asztalra - Krisztustok ne legyen: Tizenkétezer! Olvassa meg. Csak kiköpi: tizenkétezer. De majd nem lesz öregúr és nem lesz tizenkétezer. Megvan?

- Igenis.

- Elmehet!

Az ispán bánatosan nézett a kasznár után, aki vidáman tette be az ajtót, mint aki átugrott már az árkon:

- Az ökörátvevő?

- Átvett mindent rendben. Itt a jegyzék, jól vettek fel, de nem várt, mert félt, hogy a hó itt szorítja.

- Ki adta át az ökröket?

- Én.

- Egyedül?

- Természetesen.

Az öregúr szinte elkékvült a dühtől és most nem kiabált, hanem szikrázó szemmel szinte sziszegte:

- Hogy gazdálkodik maga más vagyonával? Micsoda eljárás ez? Vegye tudomásul, hogy még egy ilyen eset és engem nem szolgál; engem nem!

- Nem értem - s az ispán szinte elszürkült.

- Mit nem ért? Ne tetesse magát! Egyedül ilyen vagyont átadni, mit tudom én, hol rövidítenek meg...

- Kérem...

- Mit kér. Nincsenek ott a gazdák? Akárki ellenőrizhette volna.

Az ispán felállt.

- Engem a gazdák nem ellenőrizhetnek! Egyébként a gazdák *ott voltak*, de ezeket nem számítottam azok közé, akik velem egysorba számítanak. Én kezeltem a mérleget, az egyik világított, a másik pedig a szarvszámokat mondta be.

Az öregúr szó nélkül felállt, kiment és hallani lehetett, hogy az autó kapcsol és kidarál az udvarból.

Az ispán kinézett az ablakon s úgy érezte, a kosaras ablakrács az ő börtönét őrzi. Mit gondol ez az ember? Ha bejön, úgy megmondja a véleményét, hogy a padlás szakad le. Végignézett az értékes és százféle bútoron, a nehéz csipkefüggönyön, újra kitévedt szeme az ablakon. Eszébe jutott a felesége, négynapos asszonya s tudta már, hogy nem fog megmondani senkinek semmit.

A konyhából nagy csetepaté hallatszott. Később bejött az alkalmi házvezetőnő - egyik kocsisnak a felesége - és elgömbült szájjal szedte össze az edényeket. Az ispán nem szólt hozzá, mert tudta, hogy az asszony azonnal elsírja magát, vagy földhöz vágja az egész teáskészletet, hát inkább nézte a hóesést. Mennyi békesség, mennyi szépség, mennyi tisztaság, libegő báj... és milyen mocskos az ember!

Az ember - akire gondolt - bejött, mert már hallatszott az autó bűgása. Nemsokára kopogtak az ajtón és kucsmájukat a kezükben tartva belépett a két gazda.

- Esik?

- Esik, nagyságos uram. Nagyon esik.

- Hát mi újság, emberek? - kérdezte jóságosan.

- Nincs különös: Beteg nincs, a disznók esznek.

- Az ökrök?

- Azok is, instállok. Jól vettek fel, kivéve egyet, kettőt.

- A mázsát kipróbálták? Pontos?

- Dekára! Aztán én világítottam, - ott se igen csalódhattunk - mert a pajta alatt még gyenge volt a világosság.

- Elmehtetek.

Az autó negyedóra alatt hozta be ezeket az embereket, de szakad a hó, egy óra alatt se érnek haza. Mi szükség volt erre, gondolja az ispán.

- Hát ezt nem vártam az ispán úrtól, - szólalt meg sértődötten és apai bánattal az öregúr. - Mért akar engem félrevezetni?

- Én?

- Ugyan! Én is ravasz ember vagyok. Se zsidó, se görög, de még az örmény se fogott ki rajtam. Most hát az öregúr bennmaradt a pácban. Vermet ázott az okos ispánnak és maga esett bele. Csúnya dolog ez kérem, egy ilyen öreg emberrel...

- Amit mondtam, azt úgy is gondoltam. Ezeket az embereket nem ellenőrnek hívtam oda, hanem segítségnek...

- No persze! Ellenőr, segítség: mindegy. Ott voltak és ez a fő, ezt pedig az ispán úr elhallgatta. Ez a vén számár meg beugrott. Ez az igazság.

Az ajtó kinyílt és Szebenyi szólt be:

- Nagyságos uram - bocsánatot kérek - de ha haza akarunk érní, menni kell. Csúnya idő készül...

- Hát készüljön! Ki parancsol nekem? Most már a sofőr is parancsol; a kasznár is parancsol; mindenki parancsol?

- Csak jelentettem.

- Ne jelentse! Mit jelentget? Fogja meg ezt a bundát és segítse fel, ahelyett, hogy jelentgetne.

Odakint most már komolyra fordult az idő. A szél üvöltve tépte a felhőket és húsz lépésre se lehetett látni.

- Mért nem szólt előbb! Micsoda ember, micsoda ember, de hát ki törődik énvelem, ki? Húszom az igát, ameddig lehet, aztán vége. Na, Isten vele!

Az autó szinte kiugrott az udvarból, de hallani lehetett még pár szót:

- Siessünk, Szebenyi, siessünk!

A fergeteg rászakadt a falura is. A hófelhők a délutáni ég alatt elsötétedtek és egyszerre este lett. A nyitva hagyott padlásablakok vinnyogva verdesték magukat, egy-egy laza zsindey kerepelve indult el és puha csattanással mállott szét a földön, a kémények félrevágták füstzászlóikat, a kocsik hóbefulladás zörgéssel igyekeztek hazafelé, a boltajtók csengője alig pendült és a kicsapódó fényben rövid villanásra élni kezdett a hó fehér szúnyograja, hogy aztán elvesszen a fehér sötétségben.

Zúgott a szél, suhogtak a fák, mégis békesség volt az estében; meglassúdó munka, pattogó, tüzek, álmra váró ágyak, beszélgetős öreg székek és lassú, tervezgető gondolatok.

A fogatok már hazaértek, az istállóajtók zárva vannak s az emberek most etetnek. A lóistállóban Bódai kiosztotta az abrakot s most ott ül a zabosládán pipálva, mellette Mackó. A kutya szemével kíséri az embereket, amint jönnek-mennek. Ismeri mind és közéjük tartozónak érzi magát. Ha szólnak hozzá, farkával billent egyet-kettőt, ami annyit jelent:

- Igen, úgy van! Én is azt mondtam volna...

Később ránéz Bódaira, de az éppen a pipáját tisztogatja, így nem veszi észre, hogy Mackó akar valamit. Mackó türelmesen vár, később azonban elballag az ajtóig és onnét néz Bódaira, aki nem akar leszállni a zabosládáról.

- Hiába nézel! - Mordul rá Bódai - semmi keresnivalód odakint. Megesznek a farkasok.

Mackó ezt nem érti. Nézi az ajtó nyílását és fiaira gondol. Most már osztják a tejet, szoptatni is kellene, de Bódait mintha szentnek ültették volna a ládára. Nem mozdul.

- Majd én kieresztem - mondja jólelkűen az egyik kocsis. - Jóska bácsi nagyon letette a kis-széket...

- Nem vagyok én inasa ennek a kutyának - morog az öreg - nem is az enyém.

Mackó kisurran a hóésésbe és siet, hogy a hasa meg ne fázzon, ami nemcsak fájdalmas, de a kölykek is megbetegednének a hideg tejtől. Kaparászik a tehénistálló ajtaján és boldogan surran be, amikor kinyitják. Szalad egyenest a kölykeihez, bár azok nem vesznek róla tudomást, nyakig elmerülve a tejesvályú gyönyörűségeibe. Mackó azzal nem törődik! Végigszagolja valamennyit - mintha számba venné, megvannak-e - aztán leül melléjük és nevet a szeme, mintha azt mondaná:

- Gyönyörűek! És mind az enyém.

Mackó tökéletes anya. Csak adni, csak adni! Neki már alig jut a tehéntejből, a kilenc kis piros nyelv az utolsó cseppig kilefetyeli, utána az ő összerágott emlőire vetik magukat - de így van ez jól. Elfekszik a szalmán s a kölykök tülekedve rohanják meg és Mackó nyikkanás nélkül tűri a tűhegyes kis fogak érzékeny szurdalását. Mackó nem tudja, hogy az ő anyja is ilyen volt, nem tudja, mi az önfeláldozás, a szeretetet se tudja, hogy mi, de azt pontosan tudja, hogy ilyennek kell lenni s ez nem is lehet másképp. Hanem a kölykek már jóllaktak és csak játszanak, Mackó pedig hasra fordul, bezárva ezzel a kilencágú tejesbottot.

A kölykök döfködik még orrukkal egy darabig anyjuk ázott szőrét, de ha nincs, hát nincs, jóllaktak, elálmosodtak és körülfekszik az öreg kutyát, mint nagy hajót a kis fehér csónakok.

Bóbiskolnak.

Később nyílik az ajtó és Móric hangja hallatszik:

- Az öreg kutya is kapott tejet?

Mackó csóválja farkát, mert ha a beszédet nem is, de azt, hogy kutya, meg azt, hogy tej, pontosan érti. Hallatszik is nemsokára a tej locsogása és Mackó már ott áll a vályú mellett. Gyönyörűséggel nézi az ömlő tejet és néha Móricra néz, mintha azt mondaná:

- Nagyon hálás vagyok, igazán hálás.

- Egyél, kutya.

Ezt Garabos Pista mondja és megvakarja Mackó fejét, ami azonban Móricnak szól, hogy lám, ő azért gondját viseli Mackónak.

- Voltak az ispán úrnál?

- Igenis voltunk. Most visszük be az ágot, amin a kis Mackókat mérgesítettük. Nem haragudott az ispán úr. Mink csak jót akartunk.

- Gondolom. Ti, meg a jóakarás.

- Isten bizony, gazdúr.

- Ne esküdj, mert pofon váglak. Ezt tanultad az iskolában? Hát csak menjetek!

A két gyerek ellohol az ággal, Móric pedig megvárta, amíg Mackó előtt elfogyott a tej.

- Na elég volt?

Mackó ránézett a gazdára.

- Egy pillanat - mondta a szeme, körülnyalta gyorsan a vályút is odaszegődött a gazdához, de ahogy kinyílt az ajtó, elszaladt a lóistálló felé ahol Bódai - a főnök. - a zabosláda tetején már megkezdte a hivatalos órát.

Az irodában lusta csend terpeszkedett és csak az ablaknak vágódó hó okozott néha kis zajt, mintha nagy éjjelilepkék verdestek volna az üvegen. Az ispán újságot olvasott, a kasznár pedig, mint mindig, a pénzét számolta. Amikor a hó erősebben csapódott az ablakhoz, felnézett.

- Ispán úr tényleg szereti a havat?

- Kell a hó. Maga is tudja.

- Jó, jó. De szereti?

- Szeretem és most elmegyek haza.

- Csak sár meg lucsok lesz belőle.

- Kasznár úr szereti a virágot és szereti a pirosra sült csirkét? Na, azokból se lesz napsugár.

Ismétlem: szeretem a havat és elmegyek haza. Ha ez a két imposztor idejönne, ijesszen rájuk... de már itt vannak. Ebben a bolond időben.

A két gyerek bátran köszönt és megálltak az ispán előtt. Garabos Pista kezében a seprős kényág.

Az ispán jól megnézte az ágot, szemében valami derű csillant meg, aztán felrántotta a kabátját.

- A kasznár úr majd elintézi a bajotokat. Nekem más dolgom van. Jó éjszakát.

A kasznár tanácstalanul nézett a két gyerekre, akiken a félelemnek nyoma sem látszott. Ez csak olyan irodai ember - gondolták a gyerekek - s a kasznár az is volt.

- Hm! Hát ez az ág? Ettől lesz mérges a kutya?

Megnézte az ágot, de nem talált azon egy szál tüskét sem.

- Hm!

Mi a csodát csináljon most?

- Tudjátok, hogy nem szabad? - ezt meglehetősen szigorúan mondta.

- Nem tudtuk. Mi jót akartunk. Öregapám azt mondta, hogy a húzgálástól jó fogós a kutya.

Az urak meg azt szeretik. Úgy hallottuk, egyet ide is szánnak a tens kasznár úrhoz.

- Ki mondta?

- Valaki mondta. Csak úgy hallottam, mikor tejet vittem a kiskutyáknak.

- Te gondozod őket?

- Én is...

- És ezen az ágon nincs is tüske. Elvihetitek. Te, mi is a te neved?

- Garabos.

- Hát Garabos, vigyázz a kutyára és ott légy, amikor az enyémet kiválasztják. Itt van egy pengő. De erről nem kell beszélni. Szép, nagy legyen, érted?

- A legnagyobb! - lelkesült Pista és odakünt azt mondta a barátjának:

- Látnod süsü, így kell azt csinálni. Nekünk is van egy kis eszünk, nemcsak az uraknak!

Másnap az ispán kérdezte a kasznárt, mit végzett a gyerekekkel.

- Ez a Móric csak árulkodni tud.

- Na-na.

- Tessék elhinni, nem volt azon az ágon egy fia tüske sem.

- Szóval eleresztette őket.

- El. A kis Garabos azt is elmondta, hogy én is kapok kutyát. Ispán úr nem szólt róla.

- Nem szólhattam, mert a kutyák már szét vannak osztva és kasznár úr ebből az alomból bizony nem kap. Majd a következőből. A Garabos-gyerek pedig életrevaló akasztófavirág. Tudja, hogy az ágról szép ügyesen le volt operálva minden darab tüske?

A kasznár a fogát szívtá, csendesen káromkodott, de a pengőről nem szólt.

Mindez azonban csak másnap történt.

Most még a kasznár bízik a kutyában, dörzsöli a markát, hogy ügyesen elintézte a gyerekeket, az ispán pedig siet hazafelé és térdig gázol már a hóban. És a hó még egyre esik. Könnyű, kemény a hó, a szél is hordja, így a falak mellett néha méter magas, az úton pedig sok helyen alig van belőle. Az ispán ezt nem szereti, mert az utakon helyenként torlaszokat épít és a vetéseket befulasztja, ahol sok rakódik le belőle. Még nincs baj és reggelig még észre térhet ez a bolond idő.

Lassan ballagott hazafelé. Nehéz nap volt a mai. Testileg-lelkileg kifáradt és a vacsora mellett már majdnem elbóbiskolt. Egész nap kint járt és a jó meleg úgy körülfogta, mint maga a puha

álom. Néha eszébe jutott az öreg gyanúsítgatása, a csetepaté, kiabálás és úgy érezte, el kellene mondani, de aztán mégse szólt.

Miért ossza meg a keserűséget, hogy több legyen belőle? Minek hozza haza a tüskét, amit kapott? Ezzel szórakoztassa fiatal asszonyát? Vagy hőst csináljon magából, hogy érte nyelte le a gorombaságokat?

Nem szólt hát semmit, hallgatva ették a vacsorát. Az ebédlő a konyha mellett volt, onnét még áthallatszott valami sercegés s a kis cseléd cipőinek kopogása. A konyhaszagot se lehetett teljesen kizárni. Az asszonyka is szimatolt.

- Máshová is teheték volna a konyhát. Bűdös az egész lakás.

- Igen, még sok hó lesz.

- Én komolyan beszélek.

- Én is. Ha nyomott a levegő; felkavarja és közelebb hozza ezeket a nehéz szagokat... Sajnos, a konyhát nem lehetett máshová tenni. Eleget törtem a fejem és fűrtük-faragtuk ezt az öreg házat.

- Ferkó mondja, hogy az elődje abban a szép, nagy házban lakott.

- Én is mondtam, szívem, de azt kiadták bérbe. Nem köthettem egy házhoz az állásomat. - Megsimogatta felesége kezét. - Én magához kötöttem az állásomat és azt hiszem, igazam volt.

- Igen, igen, de azért sarkára kellett volna állni.

Az ispán feleségére nézett és nem válaszolt. Így kezdődik az első veszekedés? Nem kellene most a sarkára állni és megmondani, hogy... eh! mit megmondani? Megint megmondani és megmagyarázni a féléves csatározás minden nehézségét a lakás körül? Legyintett. Fáradt volt és mást várt. Talán, ha elmondja az egész napot, másként alakul minden, ha panaszkodik, az asszony bizonyára vigasztalta volna, de hát nem mondta el. Levetette az egész külső világot bekecsével együtt, hiszen nehéz volt és terhes. Ezt meg kellene érteni.

- Nem lehetett sarokra állni.

Most már letette az evőeszközt és elkomorodva nézett maga elé. Sarokra állni. Milyen könnyű ezt mondani. Az öregúr előtt sarokra állni. A pénz és a hatalom előtt sarokra állni, amikor háromezer állástalan kolléga naptárt ad el és - ha jól megy -, műtrágyát árul. Hiszen éppen azért jutott ide be, mert lemondott minden sarokraállásról, lemondott törvényes jogairól - ami úgyse ért semmit - lemondott a tisztességes fizetésről, bánásmódról, mindenről lemondott - ő érte - akivel mindezt tüzetesen megbeszélték.

- Veszekedni akar, angyalom? Hiszen...

- Dehogy. De ne haragudjon, maga egy kicsit puha, kicsit beletörődő. Maga se dolgozik kevesebbet, mint az elődje. Az hatszobás lakásban terpeszkedett. Nekünk pedig csak ez jutott.

Most már súlyos lett a csend. Amíg a cseléd leszedte az asztalt, az ispán megsodorta cigaret-táját, felesége pedig a szalvétát hajtogatta és a vacsoramaradékot rakta egy kis táltra. Utána bement a kamrából átalakított fürdőszobába és a víz csorgásáról hallani lehetett, hogy lefekvéshez készülődik.

- Jó! Hát csak készülődjön! - gondolta az ispán és elszívta cigarettáját.

- Ez az igazság! - Hányszor hallotta ezt az öregúrtól. Hát már a feleségének van egy külön igazsága? Ez is olyan kemény, megmászhatatlan és értelmetlen, igazságtalan igazság, mint az öreg-úré? Itt igazság, ott igazság, mindenütt igazság és mind-mind más, mint az övé? Ő pedig jár-kél a maga puha, becsületes igazságával ezek között a kemény igazságok között és mindig, de mindig alulmarad? Nem. Ezek csak látszatigazságok, a pillanat és helyzet ostoba kis tiszavirág igazságai, míg az övé időtlen, akárminek nevezik is most és akármilyen csenevész palántának látszik a nagy-hangon elkiáltott igazságérdőben.

Felkelt, levetkőzött és bement a sötét hálóba, hol csak a kályha világított és a tűz villanásai puha lepkeszárnyként verdestek a falon.

Leült a kályha elé és nézte a tüzet. Nézte, nézte és az indulatok elcsitulnak benne. Ott künn a hó; itt benn a tűz; mégis csak otthont rakott maga köré és ezt az otthont annak köszönhetné, hogy nem állt a sarkára, hanem hallgatott és nyelt és tűrt hangtalanul, mint a járomba fogott szelíd ökör. Pedig hányszor csattant el benne valami vad kiáltás, hányszor toporzékolt benne a harag fogcsikorgató dühe, hányszor nézte meg nehéz csizmáját, hogy nem rúgja-e magától hasba valamelyik kínzó-ját, de a csizma nem mozdult és jó, hogy nem mozdult.

Abban a szép grófi uradalomban mindjárt gyakorolhatta magát az önuralom szép erényében. Alighogy odaért, nemsokára konvenciómérés következett. A konvenció gabona kimérése máshol egyszerű munka. A cselédek felmerik a gabonát, a magtáros mázsál, a segédtsízt vezeti a listát, ott állnak a fogatok és még aznap a malomban van minden. Itt azonban másképp volt. Itt mindenkinek apróbb vagy nagyobb jogai voltak, múltbanyúló kiváltságai, melyeket csak nagyobb jogok és régebbi kiváltságok tudtak volna letorkolni. A segédtsíztnak pedig ilyen jogai nem voltak. Mert lám, a Kárászné apja az öreg kegyelmes úr kocsisa volt, a Gelencsér veje most is lovász a kastélyban, a Fürsteinerné lánya személyzeti szakácsné, Tobakné ura pedig valóságos belső ember, aki egy nap alatt több bizalmat élvez, mint a segédtsízt egész életében. Ezekkel harcolni kilátástalan dolog. A mérés másutt kora reggel kezdődik, de itt kivilágos délelőtt volt, mire az asszonyok összeverődtek. Az újabb cselédek - a parvenük, akik még csak egy-két éve szolgáltak - már régen végeztek, amikor megérkezett Tobakné és uszályként a kiváltságosak.

- No gyerünk már - mondta a segédtsízt - a fogatok nem állhatnak itt estig.

- Nincs más dolguk - mondta Tobakné - és velem ne kiabáljon a segédúr. Az itt nem divat. Máshol lehet divat, de itt nem divat.

- Ne oktasson engem divatra. Merjék meg a zsákokat, aztán gyerünk.

Tobakné végigmérte a segédtsízt, az öreg magtárost és aztán kényesen - mintha azok levegők lennének - elindult a magtárban és megállt egy kisebb halom búza mellett.

- Ebből merjétek.

A segédtsízt akkora adag keserű nyálat nyelt, hogy felkavarodott a gyomra.

- Az vetőmag.

És már reszketett, de még türtőztette magát. Abban az évben gyönyörű búzatermése volt a gazdaságnak és minden kupac olyan volt, mint a piros arany.

- Az már kitisztított vetőmag. Ott a másik, akármelyik.

- Márpedig mink semmiféle vadócos szemetet nem viszünk a malomba... Nem azért dolgozik a szegényember.

Tobakné cselédet tartott kétszobás lakásában. Ura a kastélyban étkezett, konvenció földjét kiadta részbe és kapát még véletlenül sem fogott a kezébe. Ha a grófnét meglátta, messziről kézcsókra futott és ebben körülbelül ki is merült az a nagy munka, amelyre most, mint szegényember, igazságának teljes megjárásával hivatkozott.

- Akinek nem kell a búza, az elmegy, de itt az történik, amit én akarok.

A cselédasszonyok nagyon élvezték ezt a harcot és talán tapsoltak is volna a két hatalom összezapálásának - utálták mind a kettőt és alkalomadtán kihasználták mind a kettőt - ha ez szokásuk lett volna. Így csak vártak.

- Akkor gyertek asszonyok! - vezényelt Tobakné. - Majd én megmutatom a segédtsízt úrnak, kivel lehet gorombáskodni, meg a sáros kapát beledörgölni.

Az uszály azonban nehezen mozdult. Itt már komolyra fordult a dolog. Hátha a gróf úr is már megunt ennek a félbolondnak örökös nyavalygását és az bátorította fel a segédtsízt? Hátha?

- Mit féltek? Megyünk egyenest a kastélyhoz, a gróf úrhoz, ahová kell. A fejhez, nem ám a lábhoz.

Az uszály lassan kivonult. A megrakott fogatok elindultak, Tobakné hívei még mindig a magtár előtt tanácskoztak.

- A felesleges fogatok elmehetnek - szolt ki a segédtsízt s erre üres lett egyszerre a magtár környéke.

- Tűzrevaló dög - köpött az öreg magtáros - csak a gróf úr ne lenne olyan jó ember. Elhiszi, segédtsízt úr, hogy ez kigyomrozza a vetőbúzát? Ez ki!

A segédtsízt még mindig nem emésztette meg mérgét. Eszébe jutott Jani jóslása s lám, igaza volt!

- Király bácsi - mondta szinte vidáman -, van elég csávázószerünk?

- Hogyne volna.

- A vetőbúzát azonnal csávázzák be.

- Hű, ifiuram, ez jó lesz. Gyün ez a sárkány, aztán csak azt mondom neki: vigyétek, lányom, vigyétek, de ha felfordultok tőle, az a ti bajotok.

A segédtsízt ezek után princípálisának jelentette a dolgot, aki - vastag szemüvege mögül - vidáman helyeselt.

- Nagyon okosan tette, nagyon okosan - majd maga rendet csinál itt. Örülök, hogy a gróf úr magát választotta. Láttam én mindjárt, hogy maga ide való. Meg is mondtam...

A segédtsízt büszkén ment a dolga után, az intéző pedig azt mondta a feleségének:

- Ez a számár két héten belül kitöri a nyakát. Tabaknéval akar ujjat húzni.

Este megszólalt a telefon.

- Magát keresi a gróf úr - adta át az intéző a kagylót és szemüvege mögül leste a beszélgetés hatását:

- Segédtsízt úr?

- Igen, parancsára.

- Ez a Tobakné járt itt, meg egy csomó asszony, hogy a segédtsízt úr mérés helyett kirúgta őket.

- Ez nem igaz!

- Szabad talán végigmondanom, igen?... Szóval a helyzet az, hogy ilyen deputációkat ne küldjön az én nyakamra. Ezt - talán ne vezessük be. Ön nem „ezért jött”. Köszönöm! - és letette a kagylót.

A segédtsízt értelmetlenül és sápadtan tartotta még egy darabig a kagylót, aztán undorral letette és az volt az érzése, hogy vagy szétveri az egész asztalt telefonostól, tintatartóستól, vagy berohan a grófhöz és megkérdi egész világosan, hogy megőrült-e? Ő hűségesen és józanul gondoskodik az uradalom érdekeiről, anélkül, hogy a cselédségnek a legcsekélyebb sérelme lenne és a tulajdonos azt akarja, hogy boruljon fel a rend, a becsületeseknek is rendüljön meg a hitük a tisztességes munkában és győződjenek meg arról, hogy szava itt csak annak van, aki a kastély körül lopja a napot és sűrű kézcsókok közepette úgy beszél a kenyéradó familiáról, mintha hülyék lennének, akiket kijátszani egyszerűen kötelesség.

Nem! Ez lehetetlenség. Majd ő megmondja: Holnap lesz a napja, Ő igenis, „azért jött!”

Másnap azonban minden másképp történt. Tobakné újra megérkezett kíséretével. Szemében a győzelem kárörme villogott és kísérete is úgy riszálta a derekát, mintha a segédtsízt apróra tört gerincén lépkedett volna. Nagy sajnálatukra csak az öreg Király pipázott békésen egy zsákon üldögélve, de hiszen ez is elég. Így is híre megy.

- Na, Józsi bácsi, a segéd nincs itt?

Az öreg nem válaszolt. Öreg szeme hunyorgás nélküli vidámsággal nézte az asszonyokat.

- ...mert lenne egy-két szavunk hozzá. Hát akkor lássunk neki. Velem akar ugrálni a segédúr. Szegény... - és nevetett Tobakné és nevettek az asszonyok. Belevágta a lapátot a búzába, amikor odalépett a magtáros.

- Az nem lesz jó, asszonyok. Baj lesz.

- Mit károg itt még maga is! A gróf úr megengedte.

- Hát én megmondom, mert én tudom, csak tik nem tudjátok, meg a gróf úr se, hogy ez a búza csávázva van. Jó erős méreggel, üszög ellen. Csak merjétek!

Az asszonyok kezében megállt a lapát és egymásra néztek az összeroskadt dicsőség keserű tehetetlenségében. Csak Tobakné talált magára.

- Jézus! Meg akart bennünket mérgezni?

Az öreg csak a pipája szárával legyintett és otthagya őket.

Az asszonyoknak azonban sok volt már Tobaknéból. Tobakné megbukott, ezt a vak is látja, most esetleg még elkezd ájuldozni, de abból nem lesz liszt. Szó nélkül átmentek a másik kupachoz és megmérték a zsákokat. Dühösen és gyorsan.

- Az enyémet is, Mariska - nyögött Tobakné, - az enyémet is, tudod, a vesémmel nem jól vagyok.

- Üljön ki a napra, ténsasszony - mondta epésen valamelyik - ez a nagy por meg a gyöngé tüdejének árt meg - és nevettek, ami Tobakné teljes bukását jelentette. Ha most a segédtsízt ott van, talán megéljenezték volna és a segédtsíztben is elcsitult volna a keserűség. Jobban meglátta volna, hogy nincs itt olyan nagy baj, és csak ketten a bűnösök: Tobakné, a fekély és a gróf, aki irtózik a fekélyt felvágni.

Nem is került szóba többet az eset, mert amikor be akart számolni, hogy gazdája világosan lásson, az éppen a cséplőket nézte, nem túlságos érdeklődéssel.

- Ezt az ügyet befejeztük. Jó napot! - és elfordította a lovát kellemesebb tájak és kellemesebb témák felé. Igen, akkor kellett volna „sarokra állni” és utána kiáltani:

- De nem úgy van az, uram! Ne hagyd ebek harmincadjára ezt a gyönyörű birtokot. Hallgass meg, hiszen a te érdeked...

De a lovas már messze járt s a ló imbolygó árnyékában szinte a sors lépegetett utána.

Régen volt! Meg kellett akkor alkudni, a sok lelki pofon, sok Tobakné, kényszer, nyomás alatt és minden segítség nélkül nem is lehetett mást, csak megalkudni. Később már kitért a harc elől, hiszen ostobaságnak látszott olyasmiért harcolni, ami senkinek sem kellett. Az ő igazsága, az egyforma igazság, nem kellett a kutyának sem.

Mégis ez az igazság!

A tűz már lassan parázsra roskadt a kályhában, csak a parázs tetején futkostak kékes kis lángok, a fa lelkének utolsó kis lidércei, amikor puha dobbanásokkal odaült melléje a felesége. Nyakába fonta karját.

- Ne haragudjon, édes, rossz voltam. Látta, már sírtam is.

Gondolatai szétrebbentek, elolvadtak, mint a jégveremből nyárba dobott jégdarabok. Ölébe kapta a kis asszonyt, aztán már csak a kakukkos óra örködő lépése járt körül a szobában.

- Angyalom - nyöszörgött jóval később a kis asszony - reggel azért borotválkozzon meg.

A tél rátelepedett a falura és ottmaradt. Az utakat lejárták a szánkók, a gyalogutakat az emberek, a mezőket pedig apró nyomokkal teleírkálták a vadak és a madarak.

A tél hideg világában kenyér után járt mindenki. A nyulak egy kis akáchéjat rágtak az árokparton, a foglyok elhagyott polyvakupacokban kapargáltak, a cinkék ezerszer kutatták végig az ágakat és csak a jó Isten tudja, mit találtak ott, a búbos pacsirták az utakon szaladgáltak siránkozó füttyögéssel, a verebek a házak közelében tolvajkodtak, a galambok hegyesen lépegettek a tyúkok között, véglegesen háziállatnak képzelve magukat, Venceli pedig - az etető kanász - jó mélyen belenyúlt a darás-zsákba, nyugodtan és kényelmesen, mint aki egyedül van.

Vannak ilyen tévedések az életben. Venceli ugyanis nem volt egyedül és a dara nem volt az övé. A dara az uraságé volt és a kanászt két figyelő szem őrizte, csak arra várva, hogy Venceli zsákja megteljen, azaz a tettenérés tökéletes legyen. A kis zsák tele lett és a zsákok mögül felemelkedett a csősz hitvány kis alakja. Nemcsak felemelkedett, de oda is lépett a megdermedt kanászhoz és kivette kezéből a zacskót.

- Most megvagy, Venceli - mondta és elsétált a bűnjellel. - Estére begyühetsz az irodába.

- Fulladj meg! - mondta a kanász - és megvakarta a tarkóját, mert más hirtelen nem jutott az eszébe.

A csősz - Bögözi András - pedig vidám kárörvendéssel ballagott az úton és úgy vitte a zsákot, mint valami kényes szőrmét, mint valami diadalmas lófarkat, melyet az ellenségtől szerzett. Mert Venceli ellenség volt, ezt tudta az egész világ -, világ alatt három majort értve, sőt a falut is.

Az ellenségeskedés még a búcsúkor tört ki, amikor Venceli széles jókedvében - egyszer van búcsú egy évben, hát még akkor se legyen jókedve az embernek? - úgy kihajította a nyeszlett csősz a kocsmából, hogy majd lepedőben vitték haza és attól kezdve a csősz nem látta meg a kanászt. Csak leste, lesegette, mert lehetetlen az, hogy ilyen nagycsaládú ember ne lopjon.

Arról tehát szó se lehet, hogy Bögözi a becsület és az igazságszolgáltatás érdekében lesegetett Venceli után. Ha a kidobás nincs, tőle ugyan ellophatta volna az öregúr platina óraláncát, fele vagyonát, Bögözi legfeljebb azt mondta volna: - Ügyes ember ez a kutya Venceli -, de mivel kidobás igenis volt - nagy kidobás - Venceli gazember, tolvaj, csak be kell bizonyítani. S a bizonyítás itt van. Itt a kezében. Tagadni? Amilyen marha ez a kanász - csak az a baromi ereje van, de esze nincs - nem tagad ez egy szóval se.

Nem is tagadott.

- Így volt, tekintetes uram - mondta, amikor az ispán undorral elküldte Bögözit és egyedül maradtak. - Kilencedmagammal vagyok - lehajtotta kopaszodó, nagy fejét és leeresztette rettenetes karjait - kilencedmagammal...

Az ispán nem válaszolt. Legszívesebben kiment volna, hogy Bögözit kétszer fenéken rúgja és intézze el más ezt az ügyet, amely piszkos és igazságtalan, akárhonnét nézi.

Mert, hogy Venceli lopott, ezt nem is tagadja. Lopott, na! a hét gyerek, az csak később jön, igaz, hogy jön irgalmatlanul, de csak később. Először a lopást kell elintézni, aminek - hivatalból üldözendő - csak egy elintézése lenne: az elbocsátás. Ezt már tudjuk, de ezt hagyjuk most, mert most jön a hét gyerek. Ott állnak a mérleg másik serpenyőjében és az ispán - amint maga elé néz, látja a mérlegnek ezt az oldalát veszedelmesen lefele billenni. Mert Venceli - megmondta - a kukoricadarát a disznók elöl ezeknek lopta, már hetek óta.

- Megszitáltuk kérem, aztán kibül gánica lett, kibül puliszka.

- A tüzes mennykő akár így télen is megvágthatná ezt a Bögözit - mondja magában az ispán és szeretné a zacskót Vencelihez vágni. Megint igaza van itt mindenkinek, csak neki nincs igaza, akármit csinál. Az egyik oldalon a törvény s mellette az öregúr, a másik oldalon Venceli, s a hét gyerek.

- Ha szükségben voltak, hozzám kellett volna jönni, ezt tudta, mégis inkább a maga buta feje után ment.

- Megesett.

- Ne szóljon közbe.

- Igenis.

- Most vagy kidobom magát, vagy annyi, mintha magával loptam volna.

- Azt nem gondolja senki.

Az ispán többet már nem is szólt. Ha káromkodós lett volna, lekáromkodta volna a csillagokat az égről, ordítva, mint a sakál, megmondva véleményét a törvényről, öregúrról, Venceliről, Bögöziről, mindenkiről, de így csak felugrott s a bűnjelet úgy vágta Venceli elé, hogy majd szétrepedt.

- Vigye a cókmókját és menjen a pokolba.

- Jóccakát kívánok.

- Bögözit meg küldje be! - ordított utána.

- A kanász dolgáról tud még valaki? - morgott a csőszre.

- Csak mink hárman, instállom.

- Hát majd én szólok, ha másnak is kell tudni, - és csúnyán, fenyegetően beleakasztotta szemét Bögözi hunyorgásába.

- Megértettem.

- Akkor jó. Venceli jövő héttől a takarmányosokhoz lesz beosztva.

- Igenis.

Ekkor már késő este volt. Az utakon már nem járt senki. A fákra zúzmara kezdett rakodni és a dombon egyedül ballagott Venceli, kezében a bűnjel, amelyről még most se tudja, hogy szabad volt-e tulajdonképpen elhozni? Az ispán odavágta, csak úgy porzott és ő elhozta, pedig talán nem kellett volna. Most már mindegy. Hazaviszi, de nem eszik meg, mert hátha visszakövetelik? Ámbár lehet, hogy nem követelik vissza. Bajos dolog ez mindenképpen. Venceli megáll a dombtetőn, megtörli verejtékes homlokát és Bögözire gondol, a rókára és szidja, magával együtt.

- Piszok, piszok az ilyen, tudhatja, hogy nem magamnak hozom, de én is marha vagyok, nagy marha. Gondolhattam volna, hogy utánam jár ez a tetves. Na megállj csak! Kerülj egyszer a kezembe, de akkor az Isten doktora se fótoz össze. Ott meg valami gyün... - perdültek félre gondolatai és mindjárt egy fa mellé húzódott, mert jobbról, a kiserdő felől valami közeledett a havon. Lassan jött, szinte mászott.

Venceli szinte összefolyt a fával és marokra fogta fütykösét.

- Nyúl! - hej, csak erre gyere! De milyen lassan vánszorog! Beteg, ez, beteg. Meglútték. Gyere csak, gyere!

A nyúl bizony beteg volt. Húzta magát a nyomorult és buta nyúlfejében talán arra gondolt: meddig tart még ez a kínlódás?

Nem sokáig tartott! Venceli úgy vágta kupán, hogy csak elnyúlt és a kanász körülnézett, hogy nem látta-e valaki. Nem, messze földön nem járt senki, így a nyuszi a tarisznyába került. Kicsit szoros volt ugyan a hely, de az már a nyulat nem érdekelte, Venceli pedig, feledve a mai kudar-

cokat, katonás, szinte vidám léptekkel indult hazafelé. Kukoricadara? Maradhat! Nyulat eszünk, az Isten is azt akarta! És ebben lehet, hogy Vencelinek igaza volt.

Keményen roppant a hó léptei alatt, a tarisnya csatja játékosan zörrent és a közeledő major valamelyik ablakából kinézett az útra egy lámpa meleg, piros szeme.

Ballagott a tél, ballagott. Havas útjait összejárták az emberek, bekormozták a kémények, de a hideg tartotta magát és csak egy kis déli szél kellett, hogy újra hófehér talárt húzzon magára és szélben orgonáló, jeges misét mondjon önmagának.

Karácsony járt a kertek alatt, és alkonyattal vágyakat szórt a gyermekek útjába, gondokat a szülők szívébe és keresgélő szomorúságot azoknak, akik adni nem tudtak, kapni pedig nem reméltek.

És elindultak a fenyők az erdőről, hogy azon az estén csillogjanak és balzsamos illatukkal megnyissák a konok erszényeket és boltajtókat.

Az öregúr pontosan előírta az ajándékfák nagyságát. Kétméteres a jegyzőnek, állomásfőnöknek, doktornak. Másfél méteres a tanítónak, papnak, egyméteres a segédjegyzőnek és valamivel kisebb a postásnak.

- Aztán nehogy összekeverjék, mert maguktól kitelik... - Ezzel búcsúzott. Az ispánról, kasznárról nem esett szó...

Az ispán mérgében úgy csapta le a telefon kagylóját, majd a zsinór maradt a kezében.

- Idehallgasson, Móric. Holnap kimegy az erdőre és kivágja a karácsonyfákat. Írja: egy háromméterest a templomnak, valamivel kisebbet a kasznár úrnak... - és bement a többieket is.

- Ebből baj lesz - sziszegte a kasznár - én nem merem betenni a szobámba.

- Akkor itt égetem el az iroda udvarán - és a kasznár nem mert szólni, mert az ispán úgy nézett rá, hogy már látni is lehetett az égő fát.

- ...aztán vágjanak maguknak is, módjával.

Szombat volt éppen és délután látni lehetett, hogy az ispán és felesége kiszánkóztak a faluból.

- Ha még egyszer születnék, ispánné lennék én is - mondta az állomásfőnöknek, aki őrhelyéről nemcsak a vonatokat, de a fogatokat is ellenőrizte és úgy hozzátartozott a vasúthoz, mint a semafor, vagy a tűzoltólétra a raktár oldalán.

- Na ez az ispán is jól kiválasztotta - epéskedett a vendéglősné - nyeszlett kis jószág, de a rúzsoszához ért... - és elfordult a párás korcsmaablaktól.

Pedig az ispánné nem volt kirúszozva, hanem a hideg csípte ki pirosra és - mi tagadás - fázott. Egyszerű kis télikabátját nem szánútra varrták és félcipője alá hiába rakott a figyelmes Ferkó melegített téglákat. A takaró pedig avult volt mindenképpen.

Igen, ilyen útra bunda kell és hócsizma.

- Majd lesz! - mondja az ispán, bár egyelőre ez az ígélet nagyon felelőtlenül hangzott. Mindegy, meglesz. - Mindjárt leszállunk. Addig húzza magára az egész pokrócot. Én nem fázom. Már megszoktam.

Ezen kicsit veszekednek, de aztán összebújnak és ez látszik a legjobb megoldásnak. Így csendesen is lehet beszélgetni.

- Vegyen ölbe - sítja a menyecske, a világ legtermészetesebb hangján.

- Hogyhogy? - ámul az ispán.

- Úgy, hogy ölbe! Végeredményben a felesége vagyok.

- Végeredményben, igen - nevet az ispán, - de a „végeredmény” otthon van. Itt, nyilvánosan... ne bolondozzon.

- Én nem bolondozok, hanem fázom. És nincs itt senki.

Az ispán a kocsisra mutat.

- Nem néz hátra - suttogta az asszony és már mászik az ura ölébe, akinek a haja áll az égnek, ha valaki meglátja, de-nevet is, mert mit csináljon.

Csendesen siklik a szán, csak a csengők pengnek és halk nevetésük táncolva perdül tova a hómezőkön.

- Most szálljon le, mert major jön.

- Nem lehet kikerülni?

- Nem nem. Itt leszállunk.

- Pedig milyen jó meleg volt.

- Oda megyünk - mutat az ispán az erdős domboldalra és kis baltát vesz elő az ülés alól, - kiválasztjuk a karácsonyfánkat... Magunk választjuk ki. Jártass addig, Ferkó.

A domboldalon elszórtan apró kis fenyők álltak és ispánék kimelegedtek, mire felértek. Alattuk hosszú, mély völgy futott nyugat felé s a völgy aljában hideg, zöldszerű patak verte a köveket. Nagy volt a csend és egyedül lett egyszerre a két ember. Az asszony önkéntelenül urába kapaszkodott és érezte, hogy az eljövendő sok karácsony és sok karácsonyfa közül ez lesz az első.

Szellő se mozdult. A szürke égen álltak a felhők, az erdőben hallgattak a fák, a délutánba hajló ködös messzeség mind közelebb jött, végül szinte összeszorította őket.

- Keressük; mert ránk sötétedik.

A sok kis fenyő közül kiválasztották a legszebbet. Talán félméteres lehetett, de szabályos, hibátlan, amilyen csak a képeslapokon van.

- Ennek még nem fáj, ugye? - kérdezte az asszony.

- Nem tudom - mondta kedvetlenül az ispán. - Bizonyára fáj, de nem úgy, mint nekünk. Az erdőnek hiányzik, meg annak az öreg fenyőnek is, amelyiknek a gyereke és hiába tűnődik majd, mért ezt vitték el, ezt a legszebbet? Úgy van vele, mint amikor a nagy ember gyomlálásban az Isten is a szépet és a jót veszi magához és az emberek értelmetlenül, sírva és kínlódva kérlik: miért, miért éppen ezt, a legkedvesebbet, a legjobbat?

- De azok tovább élnek.

- Ez is tovább él, ha máshol nem is, a mi lelkünkben ráhull a hó.

Szótlanul ereszkedtek le a völgybe és másztak fel a másik oldalon, de mire a szánhoz értek, már besötétedett és csak az arcukon érezték, hogy sűrű pelyhekben hull a hó.

Hallgattak az egész úton. A sötétségben zökkenés nélkül úszott a szán és a csengők úgy jártak előttük, mintha hívogatták volna őket a karácsony felé.

Mackó nem tudott számolni, mégis megrezdült benne valami, amikor este kölykeit szoptatta. Nem volt olyan nagy a tülekedés a tejbimbók körül, sőt egy mintha gazdátlan maradt volna. Persze nem sokáig, hiszen a kölykök hamar észrevették az üres helyet, de Mackóban a gyanú nem aludt el és még éjjel is többször otthagya Bódait, hogy fiaiban nem esik-e valami baj.

Nem. Ott feküdtek egy rakáson és fel se ébredtek, amikor anyjuk körülszaglászta őket és homlokát ráncolva leült egy kicsit melléjük.

Utána körüljárt az istállóban, hogy nem talál-e valami gyanúsat, de a tehenek békén feküdtek, csak Duhaj állt, mint a szobor, nagy bozontos fejét a jászol fölé lógatva.

- Mit keresel, kutya - nézett utána szelíden - tél van még odakünn. Ugye tél? Fehér még a rét, és olyan a föld, mint a kő, hát mit keresel?

- Nem tudom, nem tudom - csóválta Mackó udvariasan a farkát s csak a szeme beszélt. - A kölykeimmel van valami és futkosok össze-vissza, pedig az ember, akivel vagyok, talán már keres, mert nem lát nélkülem.

- Nem vettem észre semmi bajt és nem is érzek semmi veszedelemet - ingatta fejét Duhaj és elfordult, jelezve, hogy álmodni akar tovább, Mackó elmehet.

Bódai a magtár sarkánál hallgatódzott, amikor a kutya nagy futással megérkezett.

- Hun kujtorogsz, te - korholta az éjjeliőr - vagy nem látod ezt a botot?

Mackó nagyon jól látta a botot, de látta az öreg szemét is és abban nem volt semmi harag, csak öregség és megállapodott közönyösség. Hatvanöt éves az éjjeliőr és semmi másra gondja nincs, mint hogy ezt a nyugalmas állását megtarthassa. Mert mire várhat az öreg cseléd? Legfeljebb keserű kegyelemkenyérre valamelyik gyerekénél, ami rosszabb, mintha idegentől kapná. Örökös hát az öreg, vigyáz az uraság vagyonára, küldi Mackót erre-arra, kazlak mögé, górék közé, hallgatódzik, leselkedik, félti a gazdaság minden szem bűzjátát és nagy odaadásában nem csinál mást, csak a saját kis béreskonvencióját és megélhetését őrzi.

- Leülhetnének talán a pajtában a szénára? - kérdi Bódai Mackót és Mackó előremegy, mert tudja, miről van szó. A pajta alatt sötét van, oda be nem lát senki, de kifelé mindent jól lehet látni. A széna meleget tart és - marokra fogott pipával - pipálgatni is lehet. Mackó felugrik a szénára és elhelyezkedik az öreg mellett, aztán nem hallatszik szó, csak a széna zizeg - talán görény mászkál

benne - és lehelletsusogással esik, a hó. Békesség és csend van - nem gondol semmire, mert ez nyugalmas, mint a pipa melege, vagy az éjszaka némásága. Mire gondoljon? Feleségére, aki siránkozó, tehetetlen vénasszony, lányára, aki belebolondult abba a bitang Jancsiba, vagy fiára, aki sárga cipőben jár, mint az urak és letagadja apját, ahol csak lehet, mert ő pallér és felügyelő a bányában? Ezekre gondoljon? Nem gondol hát semmire. Érti a pipafüstöt, érti a széna illatát, Mackó közelségét, az éjszaka nyugalmas biztonságát és ez elég. Nem boldogság ez, csak megelégedettség és a zajos másnap még messze van.

Bóbiskol az öreg ember és az öreg kutya, bár nem alusznak. Egy ágpattanás, hóroppanás elég lenne, hogy szemük éberén kinyíljon, mégse ébrenlét ez, hanem olyan nyugtató félálom, amikor minden mindegy, mint ahogy az is.

Mackó hirtelen felkapta a fejét, de az öreg még nem hallott semmit. Ültek és nézték a sűrűn hulló fehérséget, amely mögött emberek vannak. Jönnek, vagy mennek, még nem lehet tudni.

Jönnek! Csak a hó elfogja a hangot, pedig már nincsenek messze. Bódai csendesen Mackó fejére teszi a kezét és Mackó tudja, hogy nem ugatni de még moccanni sem szabad.

A hó egy helyen mozogni kezd és kiválik Puha Ferkó, meg Karikás Jancsi alakja. Lassan jönnek és nézik a pajtaalját, ahol azonban csend van és sötétség.

- Aggyonisten, keresztapám!

Csend. Bódai tudja, hogy őket látni nem lehet és a keresztfi minden hájjal meg van kenve. Ilyen akasztófa! - De minket se a gólya költött - simogatja meg Mackó fejét - várhatod, amíg elárlom magam.

- Ha itt lenne, visszaszólt volna. Alszik a vén gatyás a lóistállóban.

- Alszik az ángyod térde - sértődik meg Bódai, de nem mozdul, mert minek mozdulni. Mi beszélőnivalója van ezekkel a taknyosokkal?

- Hadd aludjon - mondta Jancsi kicsit akadozó nyelvvél - eleget gürcölt életében. Látnod, Ferus, én azért nem haragszom az öregre, hogy útban vagyok neki. Nem én, de azt is megmondom, hogy a Mari vagy az én feleségem lesz, vagy a koporsóé. Velem együtt!...

- Ne bolondulj, Jancsi!

- Nem is. Meg az a kis bor se beszél belőlem, mert megiszom én háromszor annyit is és azt se mondom: bikmakk, de ezt már meg is beszéltük Marival.

- (Fel is pofozom még máma - mondta magában Bódai.)

- Telebeszélték az öreg fejét azzal a szeplős Wágner gyerekkel. Meg a vagyonukkal, pedig ha hallaná körösztapád, miket kiabált az anyja...

- Miket?

- Hát szidta fiát, mint a gazt. Hogy nem hozol a házamhoz mindenféle béresmaradékot, kapsz te tanult lányt is, módosat is.

- Kap a nyavalyát - dühöngött Ferkó - most hallottam, hogy skruflis.

- Milyen?

- A Faragó mondta, - tudod, a vörös Faragó, aki mellettünk lakik - hogy az olyan, hogy hun itt fakad ki a lába, hun ott, de sohse gyógyul be. Megmondhatnád az öregnek.

- Ha szóba állna velem. Meg aztán azt hihetné, csak azért mondom... Nem szólok én hozzá egy szót se! Majd beállok a bányába, keresek szépen, aztán csak ránk néz az Isten... de gyere Ferus, ne ácsorogjunk, mert reggel lesz.

- Ott egye a kutya, én már fél lábbal úgyse vagyok itt.

De azért elindultak. A sarkon még hosszan búcsúzkodtak, aztán Ferkó elment a falu felé, Jancsi után pedig becsapódott az istálló ajtaja.

Bódai levette már kezét Mackó fejéről és nyugtalanul szörtyögteti pipáját, amely végre kialudt.

- Hát így állunk!, béresmaradék az én lányom? Hát a Wágner öregapja mi volt? Béres, mégpedig gyalogbéres. Nem öregbéres, vagy kazalrakó béres, vagy négyökrös béres, csak olyan tedd-ide, tedd-oda gyalogbéres. Aztán most az én lányom veszik a szájukra? Jól van, Wágner, találkozunk még!

- Gyere kutyám! - ezt már Mackónak mondta, de az is benne volt, hogy: - Te is hallottad... - és Mackó gyorsan az öreg mellé állt, ami annyit jelentett, hogy: Hallottam. Mindent hallottam és

csendben is voltam. Ugye, csendben voltam. Más kutya talán ugatott volna, de én nem vagyok akármilyen csaholó puli, vagy effajta.

Megálltak még az istálló előtt, ahol néha dobban valamilyik ló és keményen horkolt a soros kocsis, aztán a téhenistálló előtt, hol Mackó kölykeit szimatolta, Bódai pedig Jancsira gondolt és azt mondta: - Ejnye! - aztán a kovácsműhely előtt, hol hideg koromszag, szurokszag és égett pataszag terjengett a levegőben, aztán újra visszamentek a szénára, mert Bódainak itt szakadtak meg a gondolatai, amelyeket folytatni akart. Közben azonban elnehezült az éjjeliőr szeme is. Éjjél már jóval elmúlt, ki lopna ilyenkor.

- Vigyázz, Mackó, érted? Vigyázz! Leülök egy kicsit. - Éppen csak hogy lehunyta a szemét és amikor kinyitotta, már Vönöcki krárogott végig az udvaron.

- Ej te kutya, miért nem szólsz? Ilyen kutya vagy te?

Mackó nyújtózkodott, megrázta bundáját, Bódai pedig tempósan elverte az ébresztőt.

A hó már elállt, de vastagon takarta a majort és nehezen mozdult az élet az istállók körül. A puha fehérség téli lustasága ráfeküdt emberre, állatra és alig akart reggel lenni.

Amikor Bódai hazafelé ment, Jancsi éppen Duhajt vezette ki az istállóból. Jancsi megállt, hogy az öreg elmeheessen, de Bódai nem indult mindjárt.

- Jártatod? - kérdezte komolyan.

Jancsi szintén komolyan válaszolt és szeme kutatva állt az öregem.

- Jártatom.

- Hát csak induljatok. Én ráérek. én már végeztem.

- Na, Duhaj, menjünk - mondja Jancsi melegen -, ha ez a parancs.

Nem, Mackó nem tudott számolni, de nyugtalansága nőtt, hiába veregette Móríc a fejét.

- Keresed őket? Mért keresed, jó helyre kerültek. Majd elfelejted. Még némely ember is elfelejti.

De Mackó nem törődött azzal, hogy az emberek elfelejtik-e az idegenbeszakadt gyermekeiket. Nála az eltűnés egyet jelentett a halállal és aggódó kutyaszívében napról-napra elszakadt valami, mire pedig gyógyulni kezdett volna, újra kisebb lett a bolyhos fehér halom, mely kölykeit jelentette.

Karácsonyra már csak öten voltak. Szenteste délutánján kiderült az idő, szél kezdett fújni, ami estére elállt, de az idő hideg maradt és újra havat ígért.

A falu mozgott még egy darabig, aztán lassan elcsendesült: csak a doktor előtt állt egy szánkó, később az is megfordult és lassan kicsúszkált a faluból kékdunyhás betegével.

Az irodában is ünnep előtti volt a hangulat. Az ispán jókedvűen cigarettázott, a kasznár pedig rakosgatta könyveit, kinyitotta és újra bezárta a pénzszekrényt, rágyújtott és otthagya a cigaretta- táját, mert mindig más dolga akadt.

- Hagyja már a vacakjait - szólt rá az ispán - és üljön öt percre békeességben.

- Ha én olyan nyugodt ember lennék, mint az ispán úr! Egész nap azon a jó levegőn.

- Kocsikázni, mi?

- Hát azt is. Én meg ebben a bűdös irodában.

- Ki tartja itt? Mért nem megy haza.

- Akármilyen elöadhatja magát.

- Szenteste van. Ha valami baj lenne, elintézik a gazdák, ott laknak, vagy végső esetben nekem telefonálnak. Egyébként ünnep van.

Ebben a pillanatban megzörrent a telefon.

- Nem vagyok itt - intett az ispán, amíg a kasznár felvette a kagylót.

- Alászolgája, főnök úr. Tessék. Micsoda lába? Ja, nem tudom. Az ispán úr hazament... ne, ne tessék zavarni, úgyse segíthet most már. A mesteremberek is hazamentek már. Hát igen. Sajnáljuk. Nem, senki se kapott. Biztosan tudom. Igen. Jóéjszakát.

Letette a kagylót. - Ilyen szemtelen! Hogy ahol eddig volt, a karácsonyfához lábat is adtak.

- Menjen vissza oda - mondta az ispán.

- Meg hogy felhívja az ispán urat, talán lehetne még összeütni valamit...

- Hogyne, állomásfőnököt egy mozdonnyal. - Odament a gazdasági telefonhoz és felcsöngette a lakását. - Te vagy ott, Ferkó? Mondd meg a tekintetes asszonynak, hogy, ha a másik telefon szólna...

- ...már beszél a tekintetes asszony.

Az ispán letette a kagylót, összeszorította száját és elhatározta, hogy ezt az estét nem engedi tönkretenni. Nem, ha a főnök olyan lábakat kér, melyek maguktól viszik a fát a helyére, felállnak, leülnek, sőt meg is hajolnak...

Újra szólt a telefon. - Adja ide:

A kasznár rimánkodva tette össze a kezét. - Az Istenért, ne tessék összeveszni vele.

- Tessék! - mondta az ispán rekedten a méregtől.

- Nem, nem! Nem lehet. Ez az este az embereké, én nem rendelkezem velük, de nem is akarok. Hogy önöknél szolgálat van? Nálunk nincs. Nem, kérem! Jóéjszakát!

- Hogyne! Tej, gabona, itt ajándék, ott ajándék, olcsó disznó és a többi - nem bánom! - de hogy a bognártól még a karácsony estéjét is elvegyem, olyan főnök nem született erre a beborult világra.

Az ablak alatt lépések dobbantak, Móric kopogott be.

- Itt vagyunk.

- Megyek Móric. Hát, boldog ünnepeket, kasznár úr.

- Én is minden jót kívánok - és mosolyogva, melegen kezét ráztak.

Amikor az ispán elment, a kasznár még glédába állította a vonalzókat, ceruzákat, tollszárakat. Lefújta a radírmaradékot és miután már csak vezényelni kellett volna, hogy félrajoszlop, balra?, és elinduljon az egész iroda, cigarettára gyújtott, betette a hamutartóba, eloltotta a lámpát és kiment az irodából.

A cigaretta hamubafuló, piros feje, árván, füstölögve nézett utána.

A fát meg kellett volna gyújtani, de ez nem ment olyan egyszerűen, mert - meglepetésekről lévén szó - egyszerre csak egyikük lehetett a szobában.

Végül - miután az ispán letakarta ajándékait s az asszony egyedül maradt a szobában, - kigyúlt a kis fa, csengett a csengő s a gyertya, a fenyő, a csillagszórók karácsonyszaga körülölelte a két embert, akik meghatva nézték a kis fát, összefonódott életük első karácsonyfáját.

És micsoda meglepetések voltak! A szegénységnek milyen súlyos értékei! Külön-külön is szép - igazán nagyon szép volt minden. Az asszonyka „valódi” szegedi papucs, „valódi” francia parfümje, a férj „valódi” solingeni vadászkése, „valódi” tisztaselyem nyakkendője. A szobában szinte a gazdagság előrevetett árnyéka kísértett, ragyogott a fa és ebben a ragyogásban alig lehetett észrevenni, hogy ennél gazdagabbak ám... soha többet nem lehetnek.

- Most pedig bemutatom családjunk legifjabb tagját - mondta az ispán és behozta a kis Mackót, aki, pislogva nézett körül az idegen világban.

- Gyönyörű! Köszönöm, ó de gyönyörű, kiskutyám - és magához ölelte a kiskutyát, aki - őszintén szólva nagyon lekíváncozott már a földre.

Kis Mackó ezek után terepszemlére indult és felkunkorodott farka billegtetésével nagyjából tudtára adta a házbelieknek, hogy jó, jó itt minden, de hol vannak a többiek? Ezért bizony elsírta magát, ami kutyanyelven olyan éretlen kis nyüszítés volt.

- Majd a konyhában csinálunk neki helyet, aztán, ha kitavaszodik, az udvaron.

Az asszony kiszaladt, hogy vacsora után nézzen, az ispán leült a kályha mellé, ölbe vette a kiskutyát, megvakarta állát, megsimogatta fejét.

- Te bizonyosan „valódi” vagy Mackóka, de ezt csak ketten tudjuk.

Kint már egészen beesteledett. Móric ballagott egyedül hazafelé, az ajándékszivart pőfékelve, amit a kis Mackó hazaszállításáért kapott, s a szivarfüst úgy úszott utána, mint az ünnepi est ígérete. Botja koppanva lépegetett utána és Móric gondolatai még egyszer végigszaladtak a major félbehagyott dolgain, mivel másra nem is tudott gondolni. Miután ezeket úgy ahogy rendbenlévőnek találta, fiára gondolt, aki gimnazista, ma érkezett meg és még nem is látta. A szivarfüst mintha melegebb és jobb ízű lett volna hirtelen. Gimnazista! Hatodikos! Eminens. Igen, így mondta a fiú, eminens, ami bizonyára valami kitéüntetés, vagy efféle.

- Akkor legyen pap! - mondta keményen az öregúr, aki szintén nem tudta, hogy mi az emí-nens, de valami gyanús, okos dolgot sejtett mögötte és titkon arra gondolt, hogy civil-emí-nensnek elég ő maga, meg még egypáran s a pap-emí-nenseknek csak az Istennel van dolguk.

- Messze van az még, nagyságos uram, aztán nem tudom, lesz-e a gyerekek kedve.

Az öregúr elámult.

- Kedve? - és még hazafelé is egyre csóválta a fejét. - Züllik ez a világ, most már a béresgye-reket is megkérdezik, van-e valamihez kedve. - Ez leszel, vagy az leszel! - és vége. No nézd csak. Az a számár apja meg tűri...

Móric pedig tűrte, még csak azt se kérdezte: mi leszel fiam. Bízott a fiában, aki csendes, sze-rény gyerek volt - egészen az anyja - és most már alig pár fillérjébe került.

- Többet tanult, mint én, többet is lát, mint én, költeni alig költök rá, hát legyen az, ami lenni akar - mondta Móric feleségének s az asszony csak bólintott rá, mint mindenre, amit Móric akart. Tulajdonképpen, ha nem is mondták, minden a fiúért történt és életük végcélja, értelme és öröme csak ez a gyerek volt. Ha más gazdáknak, majorbéli elsőembereknek a gyerekeire néztek, csak a magukéra gondoltak, aztán, ha hazamentek a földszagú kis lakásba, az ajtó egyszerű, mély megelé-gedést zárt utánuk.

A fiú felállt, amikor apja belépett a konyhába és kezét fogtak. A csokolódzás az anyja dolga. A szivar nagyot felhőzött a kézfogás után és Móric lassan lehúzta foszlott kabátját.

- Nőttél megint, csak egy kicsit színtelen vagy.

- Hogy van, édesapám?

- Csak úgy, szegényesen. Dolog, meg dolog. Hát te?

- Nem panaszkodom. Jók hozzám. Három gyereket tanítok már.

- Ne törd magad.

- Jut idő. Most is kaptam... - kibontotta csomagját. - Ezt édesanyámnak hoztam, ezt meg magának.

Az asszony elhomályosodó szemmel nézte a meleg ujjast, Móric pedig a bélelt bőrkesztyű-
ket.

- Hát igazán... - mondta, az asszony pedig nem szólt, csak az ujjast simogatta és csend volt a szobában. Móric felhúzta a kesztyűt, meg lehúzta és barázdás, kemény arca ellágyult. Lám, lám, hogy ez a gyerek. Ez gondol rájuk. Letette a kesztyűket és bement a szobába. Hallatszott, hogy a szekrényben motoszkál, törölget valamit, mintha fényesítene, aztán markában takargatva kihozta ezüstóráját, ezüstláncon.

- Én meg ezt gondoltam neked. Hogy odaérj időben, ha már három helyre is jársz. Aztán ha anyád éppen karácsonykor akar éhenveszejteni bennünket, hát mondd neki, hogy csak várakozzunk még.

Karikás Jancsi ez idő tájt fejezte be öltözködését és anyja büszkén korholgatta.

- Micsoda pancsot csinálsz te, Jancsi. Lagziba készülsz, vagy hová?

- Az idejitől oda is készülhetne - mondta az öreg Karikás, aki nem is volt öreg, de évekkal ezelőtt megtiporta a bika és akkor öreg lett egyszerre. A tehetetlenség: öregség. Azóta Jancsi a ke-nyérkereső és a béna ember, meg az agyondolgozott asszony gondolatai csak Jancsi körül egyeznek. Egyébként marják egymást a szegénység igazságtalan, és máshol le nem vezethető marakodásával.

- Csak ne biztassa. Nem kell ennek biztatás.

- Nem biztatom, de ilyenkor én már házasember voltam.

- Aztán lett belüle nagy nyomorúság. Én húztam az igát akkor is.

- Én meg csak a kocsmában ültem, mi? Azt mered mondani? Csak lennék még a régi, majd befognám a szádat.

- Kezddék megint, csak kezddék - szólt közjük Jancsi -, arra való az ünnep. Csináljanak ne-kem is kedvet, de Istenemre mondom, nem sokáig hallgatom már.

Az öregnek még a szíve is elhidegült erre a gondolatra. Nem ők lennének az első és az utolsó se akiket elhagyott a gyerek és a szó szoros értelmében koldusbotot adott a szülők kezébe. Ijeden hallgatott a két öreg s csak később sírta el magát az asszony.

- Azt tudnád velünk tenni, azt? Hogy az az Isten csak minket venne már el!

- Hát akkor ne marják egymást, mint a kutyák, akár van rá ok, akár nincs. Tudhassák, hogy én nem vagyok olyan.

- Nyak-ken-dőt... is töszöl - szipogott most már nyugodtabban az asszony.

- Hadd tögyön - mondta ura is vidáman - ezek már nem olyanok, mint mink voltunk. Csak ing, aztán semmi. Maga keresi.

Jancsi a kész nyakkendőt nyakába akasztotta és miután a tükör rendes képet mutatott, nagyon meg volt elégedve magával.

- A bányába megyek. Ferussal, ott mindenkinek van.

- Úgy gondolod, hogy az a bánya jobb?

- Úgy látom. Ha annyit tudok keresni, hogy házat is árendálhatok, itthagynom ezt a mostanit. De erről nem kell beszélni. Én most elmegyek, hanem aztán békességben legyenek. Amíg nekem lesz kenyerem, addig maguknak is lesz. Az éjjel itthon alszom.

Amikor eldobogott a párás kisablak alatt, a két öreg mindig utána nézett.

- Jó gyerek ez, na - mondta az öreg - tisztára az én fajtám.

- Az - rakosgatta az asszony a szétdobált ruhákat -, mert a maga fajtája apró volt, ez meg szálás, mint a jegenye, aztán Jancsi szőke, maguk meg feketék; mint a cigány.

- Cigány! Azt mondd, hogy az én fajtám cigány.

- Lám, hogy kiforgatja! Azt mondtam, hogy olyan fekete. Az csak nem szégyen. Ki ilyen, ki meg olyan. De én már nem pörösködöm, megmondta a gyerek...

- Az igaz. Hát látod, ebben az egyben igazad van. Nem tudom, azt mondják, Jancsi, meg a Bódai Mári...

Tűnődve néztek maguk elé, hogy vajon igaz-e?

Jancsi ezenközben már Bódaiék kerítése mellett állt, kívülről, belül pedig Mária és a kerítés helyett egymás kezét fogták. Sötét volt, csak a hó világított, így Mária, Jancsi nagy sajnálatára, a nyakkendőt nem láthatta.

- Hogy vagy, Marika?

- Jól, talán nagyon is jól, nem tudom, mi van édesapámmal.

- Úgy-e? Én is vettem észre.

- Mit?

- Reggel szólt hozzám. Tisztességesen. Eddig nem szokta.

- Itthon meg azt mondta, hogy egészen másforma ember lettél. Rád bízták a bikát is.

- Mást nem mondott?

- Nem, csak igen nézegetett, én meg csak pirultam, de azt sem tudom, miért.

A két kéz szorosan tartotta egymást és a kerítés halkán pattogott.

- Jancsi, ne... - mondta a lány, de azért lábujjhegyre állt, hogy a csókolódzásnak nagyobb akadálya ne legyen.

- Igazán, milyen vagy te - mondta Marika ismét talpra állva -, innen meg még a bányászlan-yokhoz.

- Nem kell nekem senki, tudhatod, de oda akarok menni dolgozni, hát látnom kell mindent. Ilyenkor többet beszélnek az emberek, meg aztán barátkozni is kell ezzel, azzal.

- Hát csak vigyázz magadra - én most már bemegyek.

- Isten veled. Vigyázok én magamra is, meg rád is.

Mária ezek után nemcsak lábujjhegyre állt, de át is ölelte Jancsi nyakát, ami úgy látszik megártott a legénynek, mert még öt perc múlva is ott állt a sötétségben, bámulva az ajtót, ami a lány után becsapódott. Csizmája alatt elolvadt a hó és amikor elindult, úgy ment, mintha már most jönne a bányakantinból, ami nem is kantine volt, hanem kaszinó.

A majorudvar hamar elcsendesedett ezen az estén. A cselédházak ajtai egy darabig vidáman csapkolódtak még, aztán csak az ablakok világítottak, de a zaj elült s a levegőben füst- és vacsorailat lengedezett.

Bódai sorra járta az istállókat, bár erre nem volt nagy szükség, mert mindenütt öregek vállalták a hetességet, akik örültek, ha békességben lehettek s akiknek az ünnep nem jelentett már semmit. Legalább is nem azt, amit a fiataloknak. Igen, másnap majd elmennek misére dohszagú fekete

ünneplőjükben - ami egyszer-kétszer kerül elő évente a láda aljából - és fáradt lelküket megérinti a távoli meleg fény, de az ünnep vidám része nem nekik való és nem is kell nekik.

Bódai sorra látogatja őket és ilyenkor szóba kerülnek elmúlt karácsonyok, amikor még pisztolydurrogástól volt hangos a falu. Minden szavuk a kifényesedett múltat simogatja, a máról nem beszélnek s a jövőre nem is gondolnak. Nehéz dohányfüst felhőzik a levegőben, a cseréppipákban legendák születnek, hogy akkor milyen jó volt, pedig tudják, hogy jó sose volt, mert az élet nem adott ingyen semmit, csak gondokat és fáradságot. Azonban a múltból nem látszik más, csak a jobb napok kilométerkövei és mégis csak szebb volt az a fiatalság fényességében.

Bódai szokatlanul vidám, nagyokat nevet, dohányzacskóját kérés nélkül is kinyitja, s amikor kimegy valamelyik istállóból, meg is jegyzi az öregek.

- Látszik, hogy pihent ember. Ezen nem fog az idő...

Bódai pedig megáll az istálló sarkánál, óvatosan zsebébe nyúl, - az éjjeliőr-bundának hátalmas zsebe van - üveget húz elő és megkortyintja.

- Hrmr - csst - ez igen.

Bódai ugyanis ilyenkor kapja a különjutalmat a kastélykörüli őrködésért és a vincellér az idén nem sajnálta valamelyik öreg hordót megcsordítani.

- Mint az olaj! - gondolta Bódai, ami kizárólag a bor csúszós mivoltát példázta.

- De a vacsora se volt kutya -, fűzte tovább a kellemes gondolatokat -, jól főz ez a lány, talán jobbat, mint az anyja, bár az is híres főzőasszony volt virágjában. De Mari az anyja nevelése, jól jár vele akárki.

Mariról gondolatai Jancsi felé csúsztak.

- Akasztófa! akasztófa, így elcsavarni annak a kislánynak a fejét, bár helyre legény, meg kell hagyni...

Bódainak ezen az estén kedvesek és jók az emberek. Így is illik ez karácsonykor... és a bor öreg tüze szétvillan a szívben, ereken, az egész nagy bunda alatt, sőt még a botosokba is jut belőle.

Csak Mackónak nem jut, aki egykedvűen ballag az öreg után, a földet nézve, hol kevesebb a hó, mert talpát már vörösre dörzsölte a sok lucsok.

Az előbb még köd ereszkedett a falura, de most már felszállt és az ég kivirágzott sziporkázó csillagerdejével. A levegő fogós lett, a hó keményebben roppant és ami kis olvadás volt, törött, mint az üveg.

- Mackó, hal vagy megint?

Mackó egész idő alatt ott járt-kelt Bódai mögött és most nem érti, mért kiabál. Végre megfordul az öreg és egyszerre megbékél.

- Itt vagy, hát persze hogy itt vagy, de ilyenkor szólhatnál, vagy megböknél az orroddal, vagy valami...

- Na, menjünk!

Mackó előre ugrott és vidáman indult el a szénapajta felé.

- Tudod az utat, te kutya, nagyon tudod... csak aztán más is meg ne tudja.

Elhelyezkedtek a szénában - Bódai az üvegnek kis gödröt csinált - és nézték a hó derengését, nézték az éjszakává öregedő estét, az ég alján villogó csillagokat.

Bódai néha húzott egyet az üvegből, lassan és vékonyan eresztve a kortyot, utána gondosan bedugta és azt mondta:

- Na!

A széna lassan átmelegedett és nem is széna volt már, hanem virágos rét - érezni lehetett az illatát - a vedlett nagy bundából cifraszűr lett, széles csattal, a nagy botosokból rámáscsizma, a télbál nyárelő és az öregségből fiatalság.

Na! Nem alszik még az öreg, de az álom már ott rezeg szempilláján. Nevetős szép álom, ami - úgy látszik, - csak így karácsony táján jön rá az emberre. Kényelmesen végigdől a szénán - hát van ennél jobb ágy a világon? - és most már csak Mackó örökös, hűséges kutyaszeme nézi az éjszakát.

Aztán elbóbiskol ő is és álmuk mélyén, egyszer csak zengve megszólalnak a harangok. Az öregember álmában összetette mellén a kezét, a harangszó pedig végighullámozott a falu felett, erdők és mezők felett, mindenen felett, mert megkondukt a földre borult csillagos ég nagyharangja és elkezdődött a Béke születésének éjféli miséje az egész világon.

Az ünnepek, az ünnepközi hétköznapiak újévig összefolynak. Karácsonykor három pirosbetű is volt egyvégen és az ilyesmit hamar megszokja az ember. Alig nyújtózkodik egyet-kettőt, hogy az ünnepekhez szokott izmok újra munkába álljanak, már jön az ó-év-este, és ezzel jön a szólítás. Nem elbocsátás, nem felmondás, hanem szólítás, amikor felszólítják a cselédembert, hogy megy, vagy marad. A felmondást senki se várja meg, megy magától és mindenki tudja, kinek mondanának fel.

Elég egy vállrándítás, egy szó, hogy a gazda az esti parancsot jelentse.

- A Berecki alighanem elmegy.

- Jó.

Helyette hát gondoskodni kell valakiről, ámbár ez még nem biztos. Később azonban - az asszonyok révén, akikben nem áll meg a szó - bizonyossá válik a dolog.

- Hosszúfaluba megy, paraszthoz. A felesége elkotyogta, hogy sót is kapnak, petróleumot, meg aratáskor egy birkát.

- Jó. Majd jön helyette.

Jön is, de csak később, mert máshol is ó-év utolsó napján van a szólítás, ámbár vannak, akik előre elkéretőztek, amíg a helyek nincsenek betöltve. A cseléd ilyenkor tisztességesen felöltözik, tarisznyát kanyarít a nyakába, botot a kezébe és maga mellé veszi fiait - ha vannak - és elmegy hely után. Többnyire biztosra megy, mert a puszták drótnélküli távirója - hála az asszonyoknak! - pontosabban működik, mint a Marconié és ebből is látni, hogy nem mindent a férfiak találnak fel a világon.

A cselédember elindul, ahová szándékozik menni - a sógor, vagy rokon már ott szolgál - és jól tudja ott se kap többet, jobbat se, de mégis *próbál*. Hátha! Van olyan, aki háromszor is visszamegy ugyanarra a helyre, ami mégis kisebb bolondság, mint aki ugyanazt az asszonyt elveszi kétszer is, holott nyilvánvaló, hogy a szolgálat megváltozhatik, de az asszony egykútya marad mindvégig.

Az ó-év utolsó napja hát már félünnep és ebéd után megkezdődik a szólítás. Persze nem úgy, hogy az összes ember betolong az irodába, hanem ennek is megvan a rendje, mint ahogy meg is kell lenni mindennek a világon.

Első a három gazda.

Persze nem úgy, hogy - teszem azt - a Pulai jön elől, aki legfiatalabb a gazdák között. De ez Pulainak eszébe se jut, mint ahogy a kölyökkutya se tanítja ugatni a nagyot. Itt le nem írt, de olyan kemény sorrend van, hogy összetörné magát, aki ennek a falnak nekimenne.

Az ispánnak velük nincs dolga. Ezek belecsontosodtak ebbe a gazdaságba, ismernek minden falevelet, minden zsindelet, minden marok földet, ezek innét csak a temetőbe mennek.

- Hát akkor kezdjük, emberek.

A gazdák félreállnak. Ők már bentmaradnak végig. Egy pillantással világos tanácsot adnak az ispánnak, egy szóval megmagyaráznak mindent és felelősséget vállalnak valakiért, hiszen első-sorban ők vesződnek az új emberrel.

És sorjában bejönnek a mesteremberek, a kocsisok, béresek, juhászok, kanászok. Hangos szó alig esik. Az ispán ilyenkor visszaemlékezik princípálisára, aki leszedte a csillagokat, ha valaki elment az ő akarata nélkül és hol prédikált, hol káromkodott, a béres unottan hallgatta, esetleg még meg is mondta a magáét, amitől újabb vihar tört ki, végül olyan volt az iroda, mint a bolondok háza. Mire jó ez?

A kasznár csendben írta az elbocsátókat:

- Maga is elmegy, Csuta? Sajnálom.

- Én is sajnálom, tekintetes uram, de a lányomhoz megyek. Nem nyughatik.

- Hát, maga tudja.

- Mit akar, Fehér, maga is?

- Nem, én nem mennék el, de a fiamnak most már egész konvenciót kérnék. Kaszál is, zsákol is, mint akárki.

Az ispán Móricra néz, a gazda bólint.

- Jól van, Fehér. Kertet nem kap a gyerek és tejet csak saját személyére. Mást mindent.

A gyerek - erős legény - elpirul az örömben, mert kitüntetés, vizsga és előlépés ez egyszerre. Házasodhatik, ha akar.

- Hát ti?

Karikás Jancsi és Puha Ferkó állnak az ispán előtt. Kezükben a bélyeg, amit az elbocsátóra kell ragasztani.

- Elmennénk - mondják szinte egyszerre.

A kasznár tolla serceg a papíron és az ispán Jancsit sajnálja.

- A bányába?

Ferkó von egyet a vállán s csak Jancsi szól.

- Oda.

Az ispán szája meggörbül, ami nála az indulat jele és Ferkóra néz.

- Nem muszáj megmondani, hogy hová mégy. Vagy mondhatsz, amit akarsz, de nekem ne rángasd a vállad, amíg ide tartozol, mert abból baj lehet.

Ferkó már megbánta a hetykeséget. Az ispán jó barátságban van a bányagazgatóval.

- Csak úgy véletlenül...

- Hát véletlenül se rángasd.

Elköszöntek rendesen és kint Jancsi ráfordul Ferkóra.

- Mit marhaskodsz az ispánnal, beleszól a telefonba, aztán mehetünk zabot hegyezni.

- Fene tudja, rámgüött. Pedig engem nem bántott sohase. Csak ez a rongyos gazda.

Az ispán még mindig Jancsira gondol. Elmegy ez is. Mind elmennek a fiatalok, mert a föld mostoha, a föld nem fizet.

A föld nem tudott fizetni. A búza, a kenyér nem volt már érték és amelyik gazdaság csak vett és aratott, az elveszett. A környékbeli gazdaságok alig lézengtek már, mert a termelésre csak ráfizetni lehetett és ez a gazdaság is csak abból élt, hogy adott, vett, csereberélt állatot, terményt, mindent.

A békés jólét elmúlt, a tengerentúli búza ölte a földet és az embereket, akik a földből éltek.

És a fiatalok nem voltak szentimentálisak, odamentek, ahol fizettek, s az ispán bosszankodott talán, de igazat adott nekik. Ki itt a hibás? Ezt a kis földet fojtogatják más világrészek nagy földjei, a szinte gazdátlan nagy rónaságok és az ország nem gondoskodik arról, hogy ne fojtogathassák. És a föld csak morog, pusztul, békétlenkedik, de meg nem mozdul, mert ez a föld meg nem mozdult soha. Úristen, mi lesz ebből?

Hiszen addig rendben van, amíg lesznek Jancsik és Ferkók, akik elmennek és amíg az öregek ki nem pusztulnak, de aztán? Akkor talán eszükbe jut az ország-vezetőknek csinálni valamit a földdel, a föld embereivel és menteni, ami menthető, de már akkor késő lesz. Hát a vas, szén, a cukor, a só, petróleum és minden más tudta istápolni a maga embereit? Tudta! ezeket meg kellett fizetni, míg a föld terményei szinte közvagyon lettek és a föld emberei - beleértve a parasztot is - ország rabszolgái, akik felett nyomtalanul múltott egy világháború, nem vették észre, hogy az ország keze, a köz és bürokrácia szőrös marka olyan otthonos lett a háború alatt az ő kamrájukban, hogy nem is akar onnét kivonulni.

- Hja, a világpiac - mondták az okosak, a Manitoba búza, meg Argentína, meg fityfene... és egy parasztnak se jutott eszébe megkérdezni... - de nagyjóuraim, mi közünk nekünk ehhez? Nekünk a búzáknak ennyibe került, ennyit akarunk rajta keresni és kész. Akinek nem kell, ne vegye meg.

Mert a vas, meg a szén, meg a só, a cukor és petróleum emberei ezt mondták, és igazuk volt.

A föld vergődött emberei tehetetlenségében és hullámokat vetett ott, ahol az uradalmak tágabb teret adtak a hullámoknak és ezek a hullámok dobták ki a partra Jancsit és Ferkót.

Végeredményben igazuk van - gondolta az ispán és olyanféle érzése volt, mint a hajóskapitánynak, akinek matrózai egyenként mentőcsónakra ülnek.

Halálos ostobaság lett volna tartóztatni őket. Miért? Mit tudott adni nekik? Vályoglakást, kis konvenciót, koldusöregséget. Miből adjon nekik? Új lakásokat építeni, ma, vízvezetékét csinálni, iskolát a pusztára? Miből? Ő látja a könyveket, a bevételeket és kiadásokat, és tudja, hogy ezt ez a föld nem bírja el. Talán a nagy uradalmak igen, de ez nem!

A szólítás már megtörtént, a kasznár az iratokat rendezi, egy-két új jelentkező is toporog már a folyosón, de az ispán nem hallja. Valami téli reménytelenség, tehetetlen szomorúság nyűgözi a székhez és ebben a nagy sötétségben nincs egy parányi mécsvilág, ami utat mutatna.

Csak Karikás Jancsit látja elmenni, otthagyni valamit - ami romlik - a pusztai ember csallhatatlan ösztönével.

- Eresszük be az új embereket.

Február derekáig tartotta magát a hó és akkor hirtelen megrokkant. Keménységét, mintha millió féreg rágtá volna lottyadtra és kínjában ködöt füstölgött. A köd felett a nap járt, de öreg tal-
lérja még csak ígéret volt, annak is gyenge. A vérrel élő világ didergett a nagy olvadásban, de a pa-
takok felelőtlenül locsogtak már a hidak alatt és a fák kinyújtózkodtak, rügyeiket mutatva a nap fe-
lé. A szánkok újra a pajtákba kerültek, a varjak otthagyták a falut és kirepültek a határba, ahol - itt-
ott - már kibújt a vetés és a hó kitakaródzva megmutatta, mit rejtett el keménységében és zsugorisá-
gában. A tél fogának áldozatai most eljöttek és hol egy elpusztult nyúlon, hol egy fél foglyon vere-
kedtek a rókák és a varjaknak minden nemzetsége. Takarítottak. Teleették magukat s közben állan-
dóan siráncokztak mint búcsúskoldus, akinek le kell dugni az ujját a faluvégen, hogy újra visszame-
hessen enni.

De azért elgondolkozó és várakozó volt a világ, az éjszaka csepegő roskadozása felett pedig
tanácstalan vadlibák zajongtak, nem látva a sarkcsillagot, mely hazájuk felé mutat. A fiatalok gágo-
gásába csak néha szólt bele a vezérgúnárok férfias, mély: „erre” hangja, aztán újra a lúdasszonyok
ijedt gágogása zavargott a ködben, elnyomva a gúnárok bölcsességét.

A tyúkólakban is felbomlott a rend s a kakasok nappal messze elkerülték, mert a lázasszemű
tyúkok verekedtek egy-egy tojás felett, hogy melyik üljön rá. És ahol az asszonyok csatáznak, ott
férfinak helye nincs.

Az ispánné azonban nem férfi s így nyugodtan szemlét tart a kotlósok fölött. Két tyúkalja to-
jása van, ezeket csak megbízható kotlósok alá lehet tenni. Végül is két nagy kendermagosra esik a
választás. A mosókonyhában már kész a fészek, enyhe félhomály s a kotlósok boldogan helyezked-
nek el a tojásokon. Szárnyukat kissé leeresztik és lázas testük egész melege sugározva ömlik a fész-
ekre.

Az ispánné leborítja a kotlósokat, boldogan sóhajt, aztán körülnéz, hogy mire üljön le. El-
szédült. Keze-lába elhidegedett és rosszul lett.

Igen, most már tudja. Reggel együtt reggelizett urával és az beleerőszakolt egy darab füstölt
nyelvet. Már akkor sem esett jól és most úgy érzi, füstszagú az egész világ. A kályha füstszagot le-
hel s a kamra mintha füstölt nyelvvél lenne kikövezve. Juj, de undorodik! Ezenfelül pedig mérges
és szinte toporzékolva várja urát, hogy összeszidhassa.

Az ispán meg is érkezik, nyugodt kedveskedéssel mint többnyire -, de a füstölt nyelvről nem
esik szó. Sem a rosszullétről.

- Annyi baj van ezekkel a kotlósokkal...

- Hát bizony...

- Tudom, azt akarja mondani, hogy ilyen a falusi asszony élete.

- Nem. Csak úgy kell venni a dolgokat, amint vannak. Képzelje el, a gazdaságnak mennyi
ilyen nyavalyája, gondja van.

- Az más. Az nem a mienk.

- Éppen azért. Abból élünk.

- Jó, jó. Tudom. Bár a rántottcsirke...

- Nem úgy értem.

- Tudom. Magának csak ezek a nehéz húsok kellene. Disznóhús, marhahús. Aztán jön az
érelmeszesedés. Törődik is maga az egészségével? Azután se nyugdíj, se semmi. Mért küldte el
múltkor azt az életbiztosító embert? Kint jár éjjel-nappal. Feldül a kocsi, ott vannak azok a ronda
gépek, mit tudom én...

- Nem szeretem, ha az életemre spekulálnak.

Az asszony arca elszíntelenedett és sírva ugrott fel.

- Hát maga, maga, ilyen aljasságot, hogy én, én az életére... spe-ku-lá-lok... - és nekidőlt a
kályhának, csak úgy rázta a vállát a zokogás.

Az ispán átölelte és tanácstalanul simogatta.

- Az Istenért, ki gondolt magára? Én az életbiztosítóra gondoltam. Még illet fel is tételezni
rólam. Hogy én!

- Nem szeret már maga engem. Nem törődik már velem.

Az ispán meghökkent. Rengeteg dolgot adott a gazdaság és az utóbbi időben bizony későn járt haza, a régi esti beszélgetések elmaradtak.

- Hát kivel törődnék? Legszívesebben...

- ...akkor miért nem veszi meg azt a keltetőgépet?

- Mit?

- A keltetőgépet. Éjjel-nappal az árjegyzéket bújom, de úgy tesz, mintha nem venné észre. Száz tojást keltethetnék egyszerre, már lehetnének csirkéim, ilyenkor van ára. Akkor aztán öltözhetnék egy kicsit.

- Nono.

- Igen. Ezt a ruhámat még iskolába hordtam, meg a többit is.

- Nekem tetszik.

- De egy asszony nemcsak az urának akar tetszeni.

- Neem? Hát ez más. Nem tudtam, hogy második vagy harmadik személy lettem. - Otthagyta az asszonyt és leült a helyére. A fiatal szerelmesek komorságával nézett maga elé és nem evett.

Az asszonyka tartotta volna még magát, de a kályhának olyan hideg korom- és füstszaga volt, ami a füstölt nyelvre emlékeztette, így inkább megfordult, hogy a békülés lassú visszavonulását megkezdje, amikor megint elszédült.

Támolyogva odatípegett urához.

- Rosszul vagyok.

A kotlós, keltetőgéppel elegyes érelmeszesedéses életbiztosítási probléma háttérbe szorult. Egy pillanat alatt kibékültek. A szédülés lassan elmúlt.

- Nem szabad nekem füstölt dolgot ennem. Utálok. Jaj, hogy utálok - megrázkódott - és nem kell az életbiztosítás sem.

- A keltetőgépet pedig megvesszük. Igaza van!

- Nem kell a keltetőgép sem - mosolygott az asszony -, már megültem két kotlóst.

Másnap - vasárnap lévén - az ispán is nagyot aludt és már majdnem nyolc óra volt, amikor felkelt.

- Ezt könnyű lenne megszokni - dörögte és kinézett az ablakon a kertbe, ahol már alig volt hó.

- Korán tavaszodik, úgy látszik. Ha fölszáll a köd meleg lesz ma.

Felesége még feküdt, de nem figyelt oda.

- Holnap hívassa el a kéményseprőt.

- Kéményseprőt?

- Igen. Régen lehetek ez a kályhák és a kémények tisztítva, megfullad az ember a füstszagtól.

- Nem érzem.

- Magának nincs orra? Felfordul a gyomrom, olyan erősen érzem. És ha jön haza az irodából, hozzon egy-két szem narancsot. Úgy vágyom utána, majd meghalok érte. Tudja, olyan vékonyhájú, pirosbélű, leves narancsra! Héjastól meg tudnám enni.

Az ispán megállt a nyakkendőkötésben és figyelmesen, szinte ijedten nézett a feleségére.

- Ne ijesztessen.

- Mi van ebben ijesztő?

- Az a délelőtti szédülés, ez a nagy kívánság...

- Jézus! - ült fel az asszony az ágyban - és én már tegnap rosszul is lettem... nem, nem lehet.

Az a füstölt nyelv. Brrr...

- Délután mozgunk egy kicsit, az is baj, hogy mindig itthon van. Hamar megebédelünk és kimegyünk az erdőre. Szedünk hóvirágot. Nem lesz semmi baj, ne féljen.

Az asszony elgondolkodva nézett maga elé.

- Nem akarom, nem akarom!

Az ispán dél felé sietett haza, de amint meglátta feleségét, már tudta, hogy baj van. Az asszony fáradt volt és sápadt.

- Délelőtt megint rosszul lettem, de én mégis azt a füstölt nyelvet okolom. Lehet az valami alapos gyomorrontás is.

- Lehet - mondta az ispán meggyőződés nélkül. - Hiszen más is elrontja a gyomrát.

- Persze. Délután majd kijárjuk az egész füstszaggal együtt. Nem kell megijedni.

És egész délelőtt nem is gondoltak másra. Hát lehetséges ez? Hiszen ők úgy vigyáztak és nem akarták, egyáltalán nem akarták, vagy még nem akarták, ezt nem döntötték el, de most mindezenre megijedtek. Valamikor - még mátkaságuk idején - amikor őszintén beszámoltak egymásnak családjairól, megdöbbenve látták, hogy az egyikben is, a másikban is; még a legközelebbiek között is voltak, sőt vannak abnormális emberek. Felbukkant egy öngyilkos ijesztő képe, egy csavargóé, egy zeneőrülté, egy elkallódott lányé s akkor gyorsan és felelőtlenül kimondták, hogy nem, nem kell gyerek. Előre érezték a szülők fájdalmát és egymást féltették ezektől a fájdalomtól. Szóval gyerek nem lesz és pont. Úgy gondolták, hogy a mézet csak a szájukba veszik, édességének örülnek, de le nem nyelik. Úgy gondolták, megfürödnek anélkül, hogy vizesek lennének, esznek anélkül, hogy jóllaknának és felmennek a szerelem szőlőhegyére, hol mindig, mindig csak szüret van és a must édessége el nem múlik soha. Pedig a mustból bor lesz, a tavaszból nyár, akármilyen fájdalmas is és most ijedten néznek egymásra, mint a gyerekek, ha tüzet csinálnak és megbűvölve nézik a lángokat, el kellene szaladni talán, de elszaladni nem lehet.

Az ispán lopva felesége törekeny, lányos alakját nézi és el nem tudja képzelni, hogy ez a gyerekest egy másikat hozzon a világra. Képzete elszalad a vajúdas gyötrelméig és feltűnik előtte egy régen látott temetés képe, ahol a koporsó után olyan keresztet vittek, ahol a nagykeresztből egy kiskereszt nőtt ki, mint az elmúlás csontos ágacskája.

- Hát majd valamit teszünk - gondolja -, akkor meg az angyalcsinálás mocskos műhelyei jutnak az eszébe, a szerelem siralomháza s az újságcikkek letartóztatott doktorokról és a rendelők-ből elvitt, vagy az utcán összeesett menthetetlen anyákról, akiken ilyen műtétet hajtottak végre.

Nem. Itt csak egy út van, egy megoldás, ha mégis az az undorító, jelen esetben az a drága marhanyelv okozza az egészet.

Mert hiszen, ha akarnák, ha az asszony erős lenne, mint a vas és oda se nézne egy-két gyereknek, még akkor is ott van a nagy kérdés, hogy - és aztán? Hiszen még a zsakett sincs kifizetve, még függöny kellene az ablakokra, és szőnyeg, egy-két kép, ruha, cipő. És még gyerek? Lehetetlen! Egy gyerekkeszi száz pengő, a kelengye, orvos, baba... nem is jó rágondolni, s az ő havi fizetése százhusz pengő. A többi az „természetben” van. Lakás, fűtés, világítás, kert, tej, föld és harminc mázsa gabona. Ha mind eladja, nincs háromszáz pengő, de akkor miből él egy évig? Hiszen az öregek segítenének - ha tudnának. Abból a kis nyugdíjból? Nem is fogadnák el, hiszen neki kellene őket segíteni!

Nem, itt már nem segít más, csak a - füstöltnyelv. Csendben kanalazzák a levest, gondolataik összefonódnak és észre sem veszik kis Mackót, aki áhítattal nézi a kanál útját a szájukba és a szürcsölés halk neszére nagyokat nyel.

Kis Mackó - erősen női -, megbarátkozott környezetével és konyhatiszta lett, mert a szobába nem eresztik. Az ebéd komoly szertartásából azonban nem lehet kizárni, mert akkor sír, az ajtót kaparja és, igazának teljes tudatában még ugat is.

- Ilyen kiskutyát nem lehet kizárni! Ha már odabent nem is adtok enni, legalább látni akarom! Látni akarom! - apró lábai izgatottan topognak és ebéd végeztével úgy szalad a háziasszony után, hogy az majd felbukik benne.

- Várj, Mackó!

Hát ilyen meg hogy lehet mondani? Nem volt elég odabent? Nem, nem vár! Kis kutyafejében, amely közvetlen gyomra után következik, nincs más vágy, csak enni, enni, enni. Utána aludni. Ami kis idő még közben van, azt további ismerkedéseknek szenteli, bár ezek az ismerkedések rendszerint kellemetlen befejezéssel járnak. Mert, hogy a seprőt mért nem szabad szétrágni, honnét tudja azt egy kiskutya? Olyan jó ez a növekvő fogaknak! Csiklandozza az ínyét s miközben futkos vele a konyhában, nyele ide-oda kolompol s egyszer csak: csrrrr.

- Mit csináltál, Mackó?

- Semmit. Miért állítják a petróleumos üveget a földre - mondaná, ha tudná, hogy mi az üveg és mi a petróleum. De így nem mond semmit és gyalázatos erőszaknak tartja, hogy orrát beleverik a petróleumba, sőt a seprő zilált maradékával is kap egy-kettőt a fenekére. Nyüsztve és mélyen megsértve vonul kuckójába - ami a tűzhely alatt van -, de aztán hamar megbocsát és két kis szeme aggódva lesi a szoknyás embert, hogy mikor szólal meg.

- Gyere ki, te anyaszomorító!

És Mackó úgy ugrik fel, mint a labda. Ugrik, mert a szoknyás ember ilyenkor ad valamit és ugrik, mert a hangban jóság van és megbocsátás.

- Aztán, ha a seprőhöz még egyszer hozzányúlsz, szétverem azon a buksi fejedén.

Ezt a szót „buksi fej”, már érti, mert ezután a buksi fej meg lesz simogatva és az ember simogató meleg keze majdnem olyan jó, mint amikor anyja nyalogatta meg, bár erre már alig emlékszik, csak ilyen valamire, ami még ennél is jobb volt.

- Milyen jó az ember - érzi a kiskutya - csak bogaras. Nem engedi azzal a hosszú izével játszani. Meg múltkor is milyen csetepatét csapott, amikor azzal a puha kis holmival szaladgált az udvaron és ősi mozdulattal rázogatta, hogy a gerince törjön el, mint a patkánynak. De egy papucsnak nincs gerince, még ha valódi szegedi, csillagokkal ékes, karácsonyi szent papucs is. Érthetetlen!

Futott az asszony elől - hű, de nagy játék lesz! - és verés lett a vége. Azóta sem látta a piros papucsot. Talán megdöglött?

És itt vannak ezek a furcsa madarak a mosókonyhában. Ma délelőtt derítette fel őket, amíg asszonya ennivalót adott nekik és az ajtót nyitva hagyta. Kismackó azonnal bement és farkcsóválva üdvözölte a kotlósokat, akik mérgesen rákurrogtak.

- Kifelé innen! Kifelé!

Ő azonban nem értett kotlósnyelven, tehát felkapaszkodott a fészek szélére és megszagolta a tojásokat. Melegek voltak! A helyiség egyébként elég rossz szagú volt és Mackó tudta, hogy miért. Eddig jutott el a felfedezésekben és ekkor az egyik tyúk leeresztette szárnyát, nagyot kiáltott és nekiugrott Mackónak, úgy orron vágta, hogy a kiskutyának a szeme szikrázott.

Üvöltve karikázott kifelé és panaszkodva tartotta kis fekete orrát asszonyának.

- Bántottak. Bántottak azok ott kint.

- Aha. A kotlósok - nevetett az asszony. - Úgy kell! Látod, mindig mondom, hogy jó légy.

Mackó talpával akarta levenni orráról a fájdalmat.

- Igen - sírta - igen, és ott nagyon bűdös van, mindenféle dolgok vannak a földön, hát azoknak lehet?

Az asszony ezt már nem értette, hát megsimogatta a kiskutya fejét, amitől erősen enyhült az orrfájás, de el nem múlt. Később azonban valami kis mócsingot kapott és ettől a fájdalmat mintha elfűjták volna.

És most szokatlan csendben van a két ember. Nem szólnak a kiskutyához, alig esznek és csak a tányért nézik.

- Hát én csak annyit mondok - dörmög az ispán, amikor felesége már az edényt szedi össze - , hogy üveg alá teszem azt a maradék füstölt nyelvet és minden reggel köszönök neki, ha az az oka.

Felesége csak legyint.

- Odaadtam délelőtt a Mackónak.

A köd felszakadt és a nap úgy verte aranyseprőjével a földet, mintha a köd és hófelhők felett már napok óta erre készülődött volna. A gyalogjárók már szárazak voltak, a mezőkön nagy tócsák csillogtak, a patakok hóleves zavarodott vize tisztulni kezdett és a kutyák a napos oldalakon melengették téli bundájukat.

A falu álmos. Az ebéd utáni csendben alig koppan lépés az utcákon, mert senkinek sincs kedve egyik oldalról átmenni a másikra sártengeren keresztül.

A falu emészt, lassan gondolkodik, engedi, hogy magától elmúlják a sár. A falu készül a tavaszra.

Ispánék alusznak. Nem mély éjszakai alvás ez, csak olyan bóbiskoló, mégis felrebbennek, amikor a telefon csengője kaján vigyorgással beleszurkál a csendbe. Az ispán amúgy se jókedvű.

- Tessék.

- Most telefonált a fiatalúr, hogy délután bármely órában érkezhettek. Tessék az irodában várni.

- Szóval menjek be és üljek ott estig. Ezt nevezik bármely órának és vasárnap délutánnak...?

- Ő rendelkezik.

- Kasznár úr úgyis ott lakik. Ha megérkezett, telefonáljon ide, mit üljek abban a bűdös irodában.

- Most legalább tetszik látni, én mindig itt ülök.

- Elég baj. Maga rontotta el őket. Most aztán telefonálnak éjjel-nappal, vasárnap, ünnepnap, mert a kasznár úgyis ott van. Ja! Most jutott eszembe, délután az erdőre megyünk, megígértem a feleségemnek.

- Hát akkor mit mondjak a fiatalúrnak, ha kérdi?

- Mondja az igazat, vagy mondja, hogy nem voltam már itthon, bár ez nem igaz, vagy - kiabált most már dühbe gurulva - mondjon, amit akar! Annyi pihenőm csak lehet, mint a legutolsó béresnek... - és letette a kagylót.

A szobában csend fogadta. Álmos, unalmas, kilátástalan, vasárnap délutáni csend. Leült, nézett maga elé és reménytelenül szomorúnak érezte az egész világot. Talán fel kellett volna húzni a rolót, de tehetetlen volt még ehhez is.

Miért? Hogy a nap süt odakint, hát süssön. Hogy a tavaszi párok simogatják a száraz avart és az omlós szántásokat, hát simogassák. Mit javít az az ő szürke és úttalan életükön? Talán el kellene innét menni valahová, ahol van ünnep, van rendes fizetés és bánásmód, de hová? Mért csak az ő pályája ilyen istenverte rabszolgaság. Itt vannak ezek a mérnökök a bányában. Legényemberek, ragyogó, egészséges lakással, az ő fizetésének hatszorosával és ha letették a munkájukat, senkinek eszébe se jutott pihenésüket megzavarni akkor is, amikor arra szükség nem volt. Most utálta az ő szép, egészséges, férfias hivatását, melyet elrontottak és amelyet jóvátenni már nem lehet. Új utakat szabni ennek már nem lehet, mert sok az eszkimó és kevés a főka, és ha egyszer eszébe jutna azt mondani, hogy: uram, hát lásd be, ennek jó vége nem lehet, akkor az öregúr nem szólna semmit, de másnap - ajánlott levélben - felmondana, megküldené a háromhavi fizetését és mehetne az utcára, vagy öreg szüleinek a nyakára, vagy még rosszabb állásba, mert a kartársak egy szóval se kérdeznék, jogosan, vagy jogtalanul lett - magyarán mondva - kirúgva. Nem, az együttérzés ismeretlen volt a föld emberei között, akár parasztról, akár béresről, vagy ispánról volt szó. Külön életet éltek és a szolidaritás erejét, a bajtársiasság szépségét nem ismerték és nem is akarták ismerni. Két-három ember talán összeült, hogy nem jól van ez így, tenni kellene valamit, de már a gondolat is elvetélt volt, hiszen nyilvánvalóan nem lehetett tenni semmit, csak káromkodni és nyavalyogni tovább, mert áldozatot hozni senki se tudott, nem is akart... Puha és kényelmes volt a föld embere, akinek száját se lehetett kinyitni, mert mindig másnak volt igaza, és ha a törvényre hivatkozott - ami öreg volt, mint a kidőlt kereszt, - forradalmár volt, rendbontó, izgága fráter, aki a földtől el is búcsúzhatott.

Itt van ez a mai délután! Jól tudják, hogy ez a nap az egyetlen, amikor a maga dolgaival foglalkozhatna, megírhatná leveleit, elmehetne talán látogatóba, vagy bukfencet hányna vagy öngyilkos lenne, vagy tenne amit akar, de tudná, biztosan tudná, hogy az övé, hacsak valami rendkívüli esemény nem jönne közbe, amikor úgyis rendelkezésre áll.

De nem! Tessék az irodában várni - hiszen. „úgy sincs más dolga” és a fiatalúr „bármely órában” megérkezhetik. Az ispán megtiltotta, hogy a cselédséget pihenőjében a gazdák zaklassák, de az ő pihenőjét nem sajnálta senki.

Pedig a fiatalúr nem volt rossz ember, de az öregúr szemén keresztül nézte a dolgokat és másként nem is nézhette.

Ő talán azt telefonálta volna, hogy: háromkor vagy négykor érkezem, de nem merte, mert a központi irodából beszélt - azt nem kell külön fizetni... - és ha pontos érkezést mondott volna a kaszsnárnak, hát az öregúr lekapta volna, mint a sofőrjét, vagy bárki más.

- Mért nem kérsz tőlük engedélyt, hogy megérkezzél? Csak udvariasan! Kasznár úr, szabad három órákor tiszteletemet tennem? Mi lesz belőled, ha apád kiadja kezéből a gyeplőt? Érkezel és kész! Várjanak!

- ...Vasárnap van - mondaná esetleg szokatlan merészséggel a fiatalúr.

- Hát vasárnap van. Nekem sincs vasárnapom. Énvelem törődik valaki? Vasárnap! Jól adod. Az apádtól megkérdezted, hogy mért van vasárnap az irodában? Mi lesz veled ha én nem leszek? Nyakadba ül az a sok léhűtő és nem mersz az asztalra ütni, hogy te parancsolsz, mert te fizetsz. Ilyen öregséget adott nekem az Isten.

Ezt mondta volna az öregúr a legendyhebb esetben, tehát arról szó sem lehet, hogy a fia a vasárnapot szóba hozza.

- Bármely órában érkezhetek... - és még örült is, hogy ilyen ügyesen megúsza, mert másként hallgathatott volna, ijedten, vagy lenyelve a gorombaságokat, melyek úgy hozzátartoztak éle-

téhez, mint az ing, melyet naponként felvett, és ha már elszennyesedett, levetette, hogy egy másikat vegyen fel, amely semmiben sem különbözött az előbbtől.

Nem, a fiatalúr élete nem volt valami rózsás, és ha mégis szabadult ideig-óraig apjának nyomasztó közelségéből, levelek és táviratok mentek utána, melyek nem engedték meg, hogy a gyeplő elszakadjon.

Most Olaszországból jön fáradtan és savanyúan, mert a Szent Márk tér galambjainak szárnycsattogásába hazai levél zörgése vegyült és a milánói dóm árnyékában olasz kereskedőkkel kellett tárgyalni marhákról és birkákról, vagonokról és vámokról és amikor már minden hivatalos ügyét elintézte, jött az expressz-levél, hogy ideje volna hazajövetelre gondolni, mert az utazgatásból megélni nem lehet.

Nem, az öregúr mellett élni nem lehetett, csak az igát húzni, ami neki szenvedélye volt, éltető levegője, sarkantyúja és kielégülése: egyszóval szerelme, tehát környezetének is eszerint kellett élni, vagy pusztulni. Arról azonban nem szabad megfeledkezni, hogy a sors, ezért a kíméletlen önhajszolásért milliókkal fizetett neki, míg a környezetnek az öregúr volt a sors és ő ezt a hivatalt a legnagyobb utálattal és legkisebb pénzáldozattal igyekezett elviselhetővé tenni.

A fiatalúr mellett - természetesen - fiatalasszony is volt, aki - bár ezt nehéz elhinni - nem tördött az öregúr törvényeivel és igazságaival, hanem élni akart és élt is! Valamikor szegény leány volt és amikor a fiatalúr energiájának utolsó fellobbanásával kiharcolta a házasságot, az asszony szembefordult az öregekkel és úgy is maradt. Apósát „bácsizta” és amikor sudár szépségében végigment a park kavicsos útján, az öregúr úgy érezte, az ő saját külön paragrafusai törnek darabokra a szép fiatalasszony harminchatos lába és Londonban készült cipői alatt.

Tévedés lenne azonban azt gondolni, hogy az öregúr nem szerette fiát. Ha az nem volt jelen, néha elérzékenyülten dicsérte, amikor pedig Kereki gróf járt náluk vizitben - meghatottan törölte meg elpárásodott szemüvegét, melynek törött szára cérnával volt megerősítve.

- Istenem, ha ezt szegény öregapja megérte volna!...

A szóban forgó öregúr kilencvenhat éves korában halt meg azelőtt harminc évvel, ez a sóhajlás tehát meglehetősen merész és teljesíthetetlen óhaj volt.

A fiatalúr tehát bármely órában megérkezhet - gondolja az ispán és a feleségét nézi, aki megint szédül, de nem akarja mondani. Elég keserű az ura ügyis.

- Talán mégis jobb lesz itthon maradni - szólal meg később - hátha valami fontos ügyben akar magával beszélni az uraság.

- Felhívhat telefonon.

- Bizonyára tudja, mért izent.

- Persze, hogy érezzem a láncot, aminek vége az ő kezükben van. Milyen ostobák. Úristen, milyen ostobák! Hát nem jobb lenne nekik egy hűséges, hozzájuk tartozó, meglegedett ember?

- Maga nem hűséges?

- Lélekben már nem. Nem is akarják. A hűséget nem ismerik és nem is értékelik. Ellenségek vagyunk és annak örülnének, ha én meg a cselédeknek lennék ellensége. Így aztán nem lophatna senki.

- Maga lop? - kérdezte elámulva az asszony.

- Minden ispán lop - így tudja ezt a világ, így tudja az öregúr és csodálkoznak, ha valamilyen nem tartja magát a regulához. Én ugyan még nem loptam, de ha egy pár hócsizma lógna a magtárban, hát ellopnám. Sajnos, a magtárban nincs hócsizma. Egy-két dögbőr lóg, meg egy örbunda, ami már az éjjeliőrnek se kellett, mert állítólag tetűk vannak benne.

Az ispán felugrott, mintha a keserűség tenyeréből ugrott volna talpra. Felrántotta a rolót s a délutáni nappal egyszerre tele lett a szoba.

- Nézzük meg a kertet. Nemsokára dolgozni kell benne.

- Menjünk!

A konyhában a kis Mackó éppen a mosogatórongyot tépte nagy buzgalommal.

- Mackó!

Ez a kemény felkiáltás már ismerős volt, ezért Mackó egy iramodással kuckójában termett, vonszolva a rongyot is.

- Gyere ki, te gyalázatos! megyünk a kertbe.

Amint az ajtó kinyílt és belátszott a napsütötte udvar, Mackó azonnal otthagyta a rongyot és kiszaladt az ajtón, remélve, hogy az udvarban majd csak akad valami játék.

De még az udvaron is túlmentek. Csikorogva nyílt ki a kertajtó és Mackó előreszaladt a ribizlibokrok útján melynek tegnap még sáros földjére teljes melegével rátenyerelt a tavasz.

Száradt már a majorudvar is. Először csak a fal mellett, aztán mindjobban kérgesedett a sár és alkonyat felé már száraz utak jártak keresztül-kasul az udvaron.

A nap már a nyárfák sudarát súrolta és az árnyékok észrevétlenül megnőttek, de a gyermekek ezt nem vették észre, mert a tavasz csiklandozta a talpukat és nevetésük úgy táncolt a házak között, mint a rigófütty az erdőben.

A kovácsműhely előtt játszott a vegyeskorú fiatalság és sikongva rebbentek széjjel, ha Garabos Pista valamelyiket üzőbe vette. Pista ugyanis ördögnek maszkírozta magát, feketére bekozma az arcát és akit elért, az fiókördög lett, mert Pista marka korommal volt tele. A társaság fiatalabb hölgy- és férfitagjai - rosszabb futók lévén a főördögénél - már mind fiókördöggé szereztek és sikongva mulattak egymáson, nem gondolva a később esedékes anyai pofonokra. Hol van még az este! Most délután van, öröm van, játék és nevetés és valahol a kertek alatt ott ébrednek már a tavasz.

A játékban - akármilyen szegény ez egy többgyerekes anyára -, az öreg Mackó is résztvesz. Először csak kültagként szerepelt, vidám csaholással futva üldözött és üldözött után, de aztán Garabos Pista jóvoltából az ördöghöz szegődött, üldözve a még tiszta angyalokat. Mivel azonban egy valódi ördögkutyának feketének kell lenni, Pista odaszólitotta Mackót és a gyerekek elragadtatót üvöltése közben tetőtől-talpig bekormozta. Mackó farkcsóválva tűrte a maszkírozást és utána hajrá! - még nagyobb lelkesedéssel ment a játék az immáron nagyon megcsappant számú angyalok után.

És amikor az este álmos szárnyával meglegyintette a falut, ördögök voltak már valamennyien, némi szorongással gondolva arra, hogy jó lenne valahol megmosakodni, mert ha így hazamennek - bármilyen csábító egy ördög számára - odahaza elkezdődik a pokol.

Mackó is ilyen sejtésekkel nézett körül az udvarban, hogy hol lenne egy kis hó, amiben meghemperegne, mert így mégse mehet gyermekei elé. Tán megugatnák és nem is kellene nekik a tej ilyen fekete anyából.

De az udvarban már híre se volt a hónak. Talán a szérűben? Ott a kazlak mellett volt valami piszkos kis maradék, de Mackó ezzel el sem kezdett. Túl a szérűn, az északi domboldalon azonban féhéren világított a hó és Mackó a sötétedő estében egy futással ment odáig. Prüszkölve hentergett a kemény hóban. Sietni kellett, mert a tej is szorította és nem szokott ő elcsavarogni. Várják a kölykei és várja már Bódai is.

Pedig ezen az estén nemcsak a tavasz járt a kertek alatt, hanem a Végzet is, aki ezerféle álarc közül erre az estére a bányapénztáros úr bőrébe öltözött.

A pénztárosnak főfoglalkozása a vadászat volt. Általában a bányászok nyíltan, vagy titokban szívesen bújják az erdőt - hiszen a bányák felett többnyire erdők susognak rémtörténeteket azokról a szellemekről, akik alattuk remegtetik a földet -, és a föld mélyének piszkos odúja után nem csoda, ha elcsábítja őket az erdő, a szellős messzeség és a beszédes csend.

A pénztáros is ilyen betege volt a puszkának és éppen hazafelé tartott, amikor meglátta a hempergő, rugdalódzó, nagy fekete kutyát. Egy pénztáros fantáziájának ez elég - még ha a bányában is számolja a számokat.

-Vesztett! Vesztett nagy fekete kutya! Esetleg a lapokba is belekerül, mindenesetre nem kis bátorság kell hozzá...

Mackó éppen befejezte a tisztálkodást - ami a havon meglátszott, de rajta nem - amikor fájdalmasan nagyot villant valami és Mackó véres csíkot húzva maga után, lassúdó futással szaladt hazafelé.

Haza! Gyorsan haza! Valami megmarta, amit kikerülni nem lehetett és nemcsak az oldala fáj, hanem belül. Mélyen sajog benne valami és kapkodva szedi a lélegzetet. Nehezen fut már, néha tántorogva kitér az egyenesből és amikor a szérűbe ér, a nyárfák furcsán táncolnak előtte s a kazlak hol irtózatos nagyok lesznek, hol pedig elsüllyednek.

Egyszer csak meg kell állni. Szájából vér ömlik a földre és ettől egyszerre kivilágosodik minden. Egy percig az elmúlás rémülete pattogzik a fülében, egy pillanatig körülnéz, hogy megmarjon valakit, de aztán csüggedt szomorúsággal hajtja le fejét, belenyugszik az élet végének közelgő sötétségébe és fiait látja homályosan, akikben - talán tovább él.

Azért csak haza, haza!

Lassan megy. Vigyázni kell, mert belül már alig ver valami, torkában mind több az álmosító, szorongó melegség és ha ez kibuggyan, összeesik.

Az istállóajtó nyitva van. A lámpa már ég és a kölykek a járdán játszanak.

- Mackó! - hallja Móric kiáltását, de ez a kiáltás már távoli nagyon.

A tej! a tej, a kölykek!

Bágyadt mozdulattal hívja fiait, óvatosan végigfekszik a szalmán és érzi még, hogy a kis szájak rátapadnak. Szeme még néz, de már nem lát és elhomályosul, mintha sírna.

Az istállóban alig zörren egy lánc. A lámpa lobbot vet, a szalma zizeg a jászlak alatt a sötétben s az emberek gondolatai között az öreg Mackó még egyszer vidáman végigfut a járdán, ám az is lehet, hogy ez a valóság. Ki meri azt mondani, hogy nem?

- Vegyétek el róla a kölykeket - mondta később Móric - hát nem látjátok?

Ispánék bejárták a kertet és szépen megnyugodtak, mert a tavaszi föld a legjobb tanácsadó. Lám, elmúlt a hó, felengedett a fagy, elhúzódtak a vizek és hol van már a tél dermedése?

- Ide hagymát, oda paprikát, a kerítés mellé málnát teszünk. A fákat megnyessük, a korhadtakat kidobjuk, újakat ültetünk. A bokrokat megtisztogatjuk. Lesz itt minden!

És már látják a kertet. A ribizlibokrokon piros fürtök, a fákon roskadozik a gyümölcs, az ágyásokban mérgeszöld a paprika és az uborka sárga virágán dongva járnak a méhek.

Nem baj már, hogy nem mentek el az erdőre és nem baj az sem, hogy a fiatalúr bármely pillanatban megérkezhet. Érkezzen! Ez a föld az övék, nekik terem, azt tesznek bele, amit akarnak és ebbe senki, senki a világon bele nem szólhat. Háromszor is visszafordulnak, pedig alkonyodik már - és boldogan vitatkoznak, hogy hová kerüljön a mák? Legszívesebben azonnal nekifognának.

Kismackó egy darabig nagyon mulatságosnak találta a kirándulást, de aztán elfáradt és csak szemével kísérte a két embert. Később egy öreg csontot talált az egyik bokor alatt és most azt rágo-gatja... Íze ugyan nincs, szaga sincs, de csontnak csont és az ilyesmit rágni mindenképpen jó. Az emberek ugyan kitalálták, hogy a kiskutyának csontot rágni nem helyes, mert megcsipásodik tőle és fogai tönkremennek, erről azonban csak az emberek tudnak, a kutyák nem. A kutyák sokkal világosabban tudják, mi a jó és mi a rossz s hogy ebbe az ősrégi tudásba az emberek beleavatkoznak: egyszerűen nevetséges!

- Gyere, te haszontalan. Teszed le, azt az ocsmány csontot! Kipotyog a fogad.

Mackó azonban ragaszkodik a csonthoz, amíg el nem veszik tőle.

Hát már ezt sem szabad? Milyen irigyek az emberek! Még ha megennék, vagy rágnák, de eldobják. Azt a gyönyörű csontot! Érthetetlen!

Az udvaron megálltak még egy percre. Jó volt idekűnn. Az öreg ház dohos levegőjére nem vágytak, mert érezték, hogy odabent ellapulnak ezek a gondolatok, melyek a remény és vágy tavaszi levegőjében születtek. Az ég magasán vörösszegélyű báránnyelű hűvös felhők húzódtak nyugat felé, s lent, ahol a nap eltűnt, még ragyogtak, míg kelet felé már kékes-lilában olvadtak az alkony sötétedésébe.

Ekkor - valahol túl a majoron -, lövés dördült, melyet elnyelt az est s szinte abban a pillanatban kinyitotta meleg szemét a vacsoracsillag.

A fiatalúr autója éjfél táján verte fel dörgő berregéssel a falut. A kasznár még ébren virrasztott az irodában és kiszaladt a kapuba, amikor az autó megállt.

- Tessék parancsolni!

- Hát maga még fent van?

- Méltóztatott telefonálni, hogy várjuk.

- Igen, de hát nem éjfél, ezt igazán gondolhatták volna. Majd reggel, kasznár úr - mondjuk - nyolckor.

- Igenis.

Az autó felbúgott és fénypásztája már messze seprőzte az utat. A kasznár el volt keseredve. Két-három finom pletykát tartogatott a fiatalúrnak és Mackó erőszakos elmúlását. Hiába virrasztott! Hát még, ha hallotta volna, hogy az autóban mit mondtak!

- Szamár ember! De ilyen szamarat, azt gondolja, hogy éjjel is rendelkezésére állok. Én sem vagyok vasból, és fogyasztja azt a drága villanyt!

Az ispán is felébredt az autózúgásra, de csak fordult egyet a takaró alatt.

- Bármely órában - dörögte álmosan -, bármely órában. Nem éjjeliőrnek jöttem én ide - azal másikk oldalára fordult abban a biztos érzésben, hogy messze még a reggel.

Bizony elég messze volt. És ha az ispán nem volt éjjeliőr, annál inkább az volt Bódai, aki úgy járt-kelt ez éjszakán a majorban, mint Orbán lelke. Az ismerős léptek elmaradtak mögüle, az ismerős árnyék immár árnyék lett csupán és nem volt kihez szólania.

- Mackó, Mackó, - sóhajtott és kihült pipáját elfelejtette meggyújtani a nagy bánatban. - Mikor lesz nekem ilyen okos, jó kutyám. Soha! - legyintett bánatosan, - tudom én, hogy soha. Csak vóna egy kis borom, úgy berúgnék, de úgy...

Bor azonban nem adódott, helyette akkora lett a köd, hogy az éjjeliőr a botját is nekitámaszthatta volna. Hajaj, most hiányzott csak az öreg kutya. Milyen könnyű volt azelőtt azt mondani:

- A górékat nézd meg, Mackó, a szérűben fordulj egyet, Mackó, a pajta alá nézz oda, Mackó.

Egy perc és tiszta volt minden, most meg mehet maga, hogy a nehézség el ne kerülje a pénztáros urat a puskájával együtt.

És jár az öreg, hol bánatosan, hol mérgesen. A nagy ködben beletottyán hol itt a vízbe, hol ott és a reggel, hogy ne legyen akkora útja az öregnek - csendesen elindul feléje.

Reggel nyolckor az ispán kocsija megállt az iroda előtt és várt, amíg a postát elintézi.

Mogorván dobálta szét a leveleket.

- Csupa szemét. Én nem tudom, hogy a legrongyosabb specerájnak is honnét telik ilyen fényes prospektusokra. Nem akar menni a Tátrába? - nézegetett egy színes levelezőlapot. - Nekem küldték ugyan, de úgy maga is elmehetne.

A kasznár azonban nem engedett síri hangulatából.

- Bizony, szegény Mackó. Tegnap még volt, s ma nincs.

- Úgy gondolja, hogy, még nem bosszankodtam eleget? Szerencsére, a kölykök már elég nagyok.

- Árvák.

- Kasznár úr, a gazdaságban van körülbelül ötven árva borjú, száz árva bárány és háromszáz árva malac. Azok is megélnek és nem is gondolnak arra, hogy valamelyiknek a mamájából vagy papájából a kasznár milyen jóízűen tízóraizott.

- Az más. Azt az Isten arra rendelte.

- Na, én nem voltam ott a rendelkezésnél. Más újság nincs?

- Ne tessék elmenni, a fiatalúr nyolcra bementa magát.

- „Bementa?” Hüh, de előkelők lettünk. Kasznár úr, ezután én csak zsakettban megyek az etetéshez, bár még nincs kifizetve, de azt úgyis tudja. Milyen gyermeki lélek maga. Most félkilenc van és a fiatalúr úgy alszik, mint a bunda, ha szabad személyével kapcsolatban ezt a pórias kifejezést használnom. Ha valaki keres, otthon vagyok és reggelizem.

Otthon megsimogatta a kis Mackót.

- Hát árva lettél, Mackóka, de ne félj semmit, amíg mi itt vagyunk.

A köd még délelőtt is szállingózott, de tíz óra tájban egyszerre felszakadt, eltűnt és a tavasz meleg fényessége simogatta a határt, a falut, kazlakat és háztetőket... A cinkék megtalálták hangjukat a varjak viszont hallgatva turkáltak az utak szemetében, mert ilyen ragyogó napban a gyászos károgást semmiképpen nem tartották illendőnek. És érezték, hogy ezen a tájon, ahol ők csak teli

vendégek voltak, unják is őket... Jó-jó, amikor a téli inség ideszorítja őket: rendben van. Mindenki ott él meg, ahol tud és ahol jobb, de ha a vendég otthon sem hal éhen, hát menjen Isten hírével.

És a varjakat nem is kell biztatni. Meg-megállnak keresgélés közben és távoli nagy folyókra gondolnak, ezerágú ősfákra, amelyeken annyi a fészkek mint a levél. S a fészkek várnak, a fák nem-sokára kibontják suttogó, nagy lombjukat és akkorra már bölcsővé kell válni a rendbe hozott fészkeknek.

Nem, a varjakat nem kell biztatni. Ha emberek lennének, talán halogatnák, hogy így, meg úgy, latolgatnának és fontolgatnának, hogy nem jól van ez így, mert ők jobban tudják, de a varjak iránytűjét és naptárát nem emberek csinálják, ezért az csalhatatlan.

Majd, ha megérkeznek az örvösgalambok, a billegetők és a bóbicek, akkor már tudják, hogy nekik itt nincs helyük és eltűnnek egy reggelre észrevétlenül.

Az iroda udvarát is takarítják. A kasznár rendes ember és a fiatalúr „minden pillanatban” megérkezhet. Végre meg is érkezik. Arca kicsit le van sülve és napszemüveget visel, ami még jobban kihangsúlyozza az itáliai utat. Nem siet, halkan beszél a kocsissal és minden mozdulata ellenkezője apja nyers egyéniségének. Igen, - ő már második generáció, aki élni akar, aki huszártiszt volt, aki úri és költséges passziókban lelné örömét, azonban ezekben a törekvésekben az öregúr - egyelőre - tökéletesen akadályozza. A modorban és mágnesi kimértségben azonban nem akadályozza senki - nem is kerül semmibe - s ezekben ki is éli magát. Nem, a fiatalúr nem lenne rossz ember, belátóbb és igazságosabb is lenne talán és a szívét is megtalálná ami tudvalevőleg a pénztárca táján rejtőzik - ha több jót, kevesebb keménységet és több egyéniséget, mint csavaros fondorlatokat látott volna életében.

Azonban nem látott. Apja szemüvegén láthatta csak a világot, az embereket s ez a szemüveg nem neki volt szabva. Kemény üvegében kemény volt az egész világ, tolvajok és csalók az emberek, naplopók a béresek, akikkel küzdeni kellett volna, amihez nem volt ereje. A harcra azonban ott volt apja, parancsoló emberei, míg ő a ravaszság apró fogásaival adta egymás kezére őket, hogy öl-jék egymást, ahogy akarják.

Amikor az ispán beérkezik az irodába, már tud mindent.

- Jónapot ispán úr - kivételesen kezet nyújt, puhán és mellékesen.

- Hogy méltóztattak utazni.

- Hát, mentünk, mentünk. Inkább robot volt, mint szórakozás. Ezekkel az olaszokkal verekedni, minden krajcárért lehúzzák az ember bőrét... Hallom, ez a marha Krubek agyonlőtte a Mackót.

- Igen. A gyerekek játékból bekormozták szegény kutyát és a pénztáros nem ismerte meg.

- Na, majd én kinyitom a szemét. Ilyen gazember. Sok baj van ezzel a bányával. Mondja a kasznár úr, hogy minden jó emberünket elcsalják.

- Nem tudom, hogy csalják-e? Sajnos, itt vannak a nyakunkon és bizony, jobban fizetnek.

- Könnyen fizetnek.

- Az igaz. A szén ára fel, a búzáé le.

- Kellene szólni az igazgatónak, hogy ne vegye fel őket - szólt közbe a kasznár - nagyságos úrnak megtenné.

- A kasznár úrnak - azt hiszem - igaza van. Úgyis akarok vele beszélni, ezt a Mackó-ügyet nem hagyom.

Az ispán kedvetlenül nézett a kasznárra. Micsoda örült tanács ez? Elsősorban: aki menni akar, menjen. Másodsorban: a bosszúra bosszú jön és a kenyér nélkül maradt emberek a felmondási idő alatt annyi kárt tehetnek, hogy egész évi konvenciójuk nem ér annyit. Harmadsorban: megakadályozni valakit a jobb és biztosabb megélhetésben: embertelenség, hiszen a felmondott emberek helye már be van töltve.

Már szólni akart és talán megakadályozhatta volna az egész ügyet, amikor megszörrent a telefon, éppen az igazgató volt ott. Az ispán csak a fogát szívtá, de már tehetetlen volt. Mérgesen firkált a mappájára és a földre gondolt, ami nem fizet, a földre, amely elhagyja az embereit, sőt beléjük mar, élni nem hagyja és meghalni nem engedi őket. Vajon csakugyan a föld volt ez, vagy a vak és ostoba ember? Vajon mért adta az Isten ezeknek az embereknek a kezébe a földet? Hát verekedjenek érte, ha olcsó a búza. Álljanak a sarkukra és ne a cselédet fogják harapófogóba, hanem a tözsdét a kormányt, az egész machinációt, amely mindig csak a földet sújtja. Ezt a nyomorult földet,

amely kenyeret, húst, bort, pénzt, vért ad állandóan és ostobán, gyáván, tehetetlenül engedi fejni magát. Gyalázat! Ha baj van, a búzát, a húst és mindent, amit a föld ad, lehet maximálni, de semmi egyebet nem, mert jaj a szabad kereskedelem jaj a konjunktúra és dekonjunktúra és egyéb értelmetlen idegen meghatározások, amelyek kényszerítenek, holott a földnek és a föld tulajdonosainak kellett volna megértetni mindenkivel és kiharcolni minden áron, hogy a föld emberei is élni akarnak, mert velük együtt felfordul maga a föld is. De ehhez az egyetlen, tisztességes megoldáshoz már nem volt erő, legfeljebb ilyen kis, alantas telefonálások, a vergődő, mély sebeknek még mélyebb elmérgezése.

Az ispán már a pályájára is haragudott, hiszen mást is választhatott volna, ahol nem ilyen nagyok az ellentétek és nem ilyen helyrehozhatatlanul elmaradtak a viszonyok. De ő ezt nem akarta, hát most rázza a kolompot, ha már felkötötte.

- ...köszönöm szépen, igazgató úr. Igazán kedves. Természetes. Viszontlátásra. Igen, az ispán úr majd elintézi a többi. Persze, ez köztünk marad... - fejezte be a fiatal úr a beszélgetést.

- Marhaság! - dühöngött az ispán - köztünk marad! Az egész beszélgetést végighallgatta a postaközpont, a bányaközpont, mind, akik az irodában vannak, szóval az egész világ. A kasznár elmondja a feleségének, a fiatalúr a sofőrjének... eh!

- Ispán úr, majd menjen ki a bányába, az igazgató úr addig megszerzi a listát, kik jelentkeztek.

- Aztán mi történjék velük? Mindenki helyett fogadtam már új embert...

- Mért csak most mondja? De mindegy, el kell a dolgot intézni. Legalább rájuk ijesztünk.

Az ispán jó barátságban volt a bányaigazgatóval, azért az elintézés rövid volt.

- Hol az a lista? - robban be a bányairodába.

- Miféle lista? - nevetett az igazgató. - Csak nem gondolod, hogy a gazdád agyalágyult ügyével foglalkozom. Azért mondtam, hogy veled kell a dolgot megbeszélnem, mert már régen láttalak. Most pedig gyűrünk, megiszunk egy pohár sört. Különb is szeretem az embereket, akik töletek jönnek - mondta később. - Nincs velük semmi baj, értelmes és jó munkások. Földszaguk van és a föld a legjobb iskola.

- Az, a nyomorúság iskolája.

Mire az ispán visszaért az irodába, már erősen délre járt az idő s a kasznárt egyedül találta. A szép napsütésben megbékélt gondolatai egyszerre felborzolódtak.

- Hallja, kasznár úr, ha maga még egyszer külső dolgokban ilyen tanácsokat ad, hát én felborítom az asztalt...

- Mért kérem. Én...

- Mert semmi köze hozzá...

- ...én csak segíteni akar...

- ...ne akarjon, mert nem ért hozzá. És ha tanácsol, intézze el maga.

- Mért? Nem sikerült?

- Nem fontos, de az emberekkel én dolgozom és csak olyan emberekkel tudok dolgozni, akik itt akarnak maradni. Nem mindenki olyan rabszolga típus, mint maga.

- Hát ez igaz - sóhajtott a kasznár, aki nem volt rosszlelkű, csak rossz májú ember, az se mindig -, az éjjel is majdnem egyig vártam. Nem is tudom, mért vártam, még az uraság haragudott, hogy ő éjjel nem áll rendelkezésemre. Az én rendelkezésemre. Ispán úr mit csinált, szintén várt?

- Na, most valami pikánsat mondok: aludtam.

- Igen - siránkozott a kasznár - pedig én mindig jót akarok. És nem sikerül, nem sikerül.

Az ispán jókedvűen ment haza. Ha így tart az idő, pár nap múlva vetni lehet.

A konyhában Mackó egyedül fogadta. A lábasok felett nagy gőz, mintha valami oda is égett volna - s az asszony sehol.

- Megint rosszul vagyok -, mondta ijedt urának. - Már talán félórája. Ez már most nem a nyelv és kell valamit tenni. Kell!

- Jól van szívem, mossa meg az arcát, az is jót tesz. Aztán majd megbeszéljük.

Ebéd alatt azonban nem beszéltek. Az asszony nem evett, csak az urát nézte.

- Odaégett, ugye?

- Ez? Nincs ennek a világon semmi baja - vidámkodott a férfi és úgy érezte, hús helyett apró kis kéményseprőket nyel. - Sőt, szeretem is, ha egy kicsit megkapja... van idehaza egy kis borunk?

- Maradt még tegnapi az üvegben.

- Adja ide angyalom. Kicsit zsíros volt.

Muszáj volt erre a húsrá inni, mert az ispán úgy érezte, hogyha le nem önti valami alkohollal, a kéményseprők visszatérnek. Némelyik talán létrát is vitt le magával...

- Na! Felséges volt! Most pedig ledőlünk egy félórára és megbeszéljük a dolgokat.

A megbeszélésből azonban nem lett semmi, mert az asszony azonnal elaludt. Ura hosszan nézte fáradt arcát és szeretne volna megsimogatni, de nem mert moccanni sem, mert félt, hogy felébreszti. Így hát csak magában beszélte meg, hogy mit kell tenni és odadöntött, hogy nem kell semmit se tenni. Ha így van, hát így van, s a sors útját keresztezni: ostobaság s az Isten akaratát nem akarni: bűn. Hiszen igaz, hogy elhatározták a gyermektelenséget, de arról is beszéltek akkor, milyen szomorú, milyen sivár a gyermektelen öregség, mely kutyákkal és kanárikkal akarja az ürességet pótolni. Az örökösök édeskés dörgölődésében benne van már a temetőszag és lehullanak a nagy semmibe, a meddő végtelenségbe, melynek fenekén a számonkérés pokla háborog.

- Nem! Itt most csakugyan sarokra kell állni. Óvatosan, szeretettel, egész lélekkel, de ő a férfi, az erősebb, övé a felelősség.

Nézi felesége arcát és elképzeli fiatalnak, egészen fiatalnak: pólyásnak. Nevet a kis ember, mint a virágzó fa és kinyújtja két kis kezét.

Nem!

Alkonyodik már, amikor kocsijával megáll lakása előtt.

- Olyan szép idő van, ma messzebb is megyek, szeretném, ha velem jönne.

Az asszonynak jól esik a meleg hang, mert ura nem szokta magával vinni.

- Esetleg gyalogolunk is egy kicsit. Soha nem kerülök le erről a kocsiról, de e nélkül nem érek oda sehová. Kell egy kis mozgás nekem is.

Fel a hegyre robog a kocsi, a legtávolabbi majorba. A faluban már szürkületbe fulladt a sár, de itt fent porzik az út és messze a síkság mögött fényes még az alkonyi ég. A lebukott nap küllős sugarai még ott villognak a felhők között, de a távoli erdőkben lilás árny borong már és a völgyek telefolynak sötétséggel.

Mire az ispán végez, már este van. Kirobognak a majorból, megállnak az út végén és a kocsis nagyot néz, amikor leszállnak.

- Elmehetsz haza, Ferkó, gyalog megyünk.

A kocsis vár egy kicsit, hogy jól értette-e, aztán meghúzza a gyeplőt s az egyenletes robogás lassan kúszik a sötétségben.

- Ne siessünk - mondja az asszony. - Olyan ritkán vagyunk ennyire egyedül. Pedig én más-kor nem szeretem az egyedüllétet -, és urába kapaszkodik.

- Nem vagyunk egyedül. Körülöttünk már felébredtek a vetések és nézze, mennyi csillag. Ismeri a csillagokat? Nézze, ott lent, az a fényes, az a vacsoracsillag, de nálunk zsidócsillagnak hívják, mert állítólag a zsidók böjtje akkor ér véget, amikor ez a csillag eltűnik. Ott a Göncöl, ott fent az a Sarkcsillag. Mindig arra van észak: ha egyszer eltévedne valami nagy erdőben és ráesteledne...

- Én nem megyek semmiféle erdőbe maga nélkül.

- ...az a sok apró, a Fiastyúk...

- Jézus! Nem tudom, a Mackó nem veri-e le a kotlósokat. Nem emlékszem, az ajtót betettem-e.

- Betette. Láttam... az a szelíd, kékfényű, az a Mária szeme, azt mondják: aki sokáig nézi, megnyugszik és ha rosszat akar, elfelejti a rosszat.

- ...az a halvány ezüstös por, az a Tejút, de az inkább ősz felé látszik. Úgy kukoricafosztás táján.

Lassan ballagtak hazafelé az úton: meg-megálltak s felnéztek néha a csillagokra.

- Még, még, meséljen!

- Nem sokkal többet ismerek én se, hiszen a csillagos ég maga a végtelenség. Néha jönnek, mennek kóbor csillagok ragyognak és elvesznek a fényévek ismeretlenségében.

- És nem ütköznek össze, és nem térnek le soha útjukról?

- Nem, de ha mégis megtörténik, a rendbontó szétfűződik és elporlik, mert a végtelenség rendje nem ismer megalkuvást. A csillagok és az emberek útja meg van írva és aki ez ellen vét, az elpusztul.

Hallgattak. Az est tiszta hűvössége körülfogta őket, a csillagok melegen közelszálltak, a tavaszi föld párás lélegzése megsimogatta arcukat és békés tisztaság fürösztötte gondolataikat.

Az asszony megállt és alig lehetett hangját hallani.

- Tudom, mért mondja. Tudom. És ha akkor pusztulok el?

A férfi maga felé fordította feleségét, aztán szelíden átölelte.

- Nézzen körül, édes virágom. Nem érzi-e ebben a tiszta, csillagos tavaszi estében, hogy nem lehet baj? Nem érzi a végtelenség kezét a csillagok járásában? Hát elpusztíthatunk mi egy virágzó fát és valamelyik hóhér vérmocskos vödrébe dobhatjuk magunkat és lelkünket? Nézzen körül...

Az asszonyka mind szorosabban ölelte át urát, már arcát is odaszorította és a férfi érezte, hogy könnyeitől elnedvesedik a keze. Aztán csak simogatta, simogatta felesége haját, arcuk mind jobban összeért és csókolták egymást fullasztó hosszú csókkal, de érezték, hogy ez a csók más volt, mint az eddigiek. Ez a csók már nem az övék volt, mégis ez volt a legédesebb, legboldogabb minden csókok között, amire csak emlékeztek.

És úgy siettek hazafelé, mintha valaki várná őket, mintha most mindjárt el kellene valamit intézni. A domb aljában már nevettek, hiszen tiszta és világos az út s az élet - szép, nagyon szép és még minden előttük van -, de szép ez az este, ez a csillagos ég és mi baj lehetne? Szinte tántorogtak a felszabadulás részeg, nagy örömétől és otthon még az öreg, dohos lakás is mintha megszépült volna.

Az asszony felkapta Mackót.

- Mackó, idehallgass. Baba lesz, érted, kisbaba. Te fogsz rá vigyázni, úgy, mint a két szemedre, mert ha nem... hát a mozsárban törlek apróra. És ne szólj senkinek, mert csak te tudod.

Amikor Mackó a földre került, körülszaladta a konyhát, éretlenül vakkantott párat, mintha azt mondaná:

- Szép, szép, de mi lesz a vacsorával?

Másnap egyszerre tavasz lett. A hajnal ugyan még hűvös volt, de reggeltájon déli szellő mozdult s a barázdák nyújtózkodtak, mintha kitakaródtak volna.

Magasan a levegőben varjak utaznak kelet felé szótlanul és sürgősen, délről pedig egy-egy csapat vadgalamb siet észak felé.

A patak tiszta már, mint a kislányok szeme húsvéttájon és Vazul malomkerekének lapátolása úgy hallatszik, mint a galambok szárnycsattogása. Ballag a mohos, öreg kerék, nézi magát a széttört tükörben s a malom dorombol, mint a jóllakott macska.

Udvaron ott ül a molnárné, arcát a napnak fordítja és folyton remegő kezét nagykendővel takarja le. A tömzsi molnár kijön-bemegy a malomba, de nem szól semmit, csak ránéz az asszonyra egy kis reménységgel. Hátha ez a tavasz! Az asszony is erre gondol és lehunyja szemét.

Túl a malmon zörög a lánc, borona fészeli az omló szántást s utána nagy kerekeivel, táncoló csoroszlyáival ballag a vetőgép. Látszólag nem csinál semmit, pedig minden kerékfordulásra ezer és ezer magot rak a földbe és a magágyra azonnal ráborul a kis barázda puha takarója.

A béresostor durranik néhol, de nem az ökrök hátán, csak a levegőben és fűtyülve jár a béréslegény a zörgőjármű fehér ökrök után. Hiszen igaz: ajjal-bajjal van tele ez a világ, de a tél mégis csak elmúlt és fűtyüljön az, akinek fűtyülni van kedve.

Puha Ferkónak például nem áll fűttyre a szája. Sötét tanácsalanságban jár ökrei után, melyeket visszkapott, mert minden emberre szükség van. A vetés sok s a tavasz rövid. Lépeget az ökrök után, nézi a földet s arra gondol, amit a bányában hallott.

- Vigyázzatok, mert az uraság telefonált az igazgatónak, hogy ne vegyen fel benneteket.

- Honnan tudod?

- Tudom. Az ispán is járt kint, biztos avégett, de azt már nem lehetett kihallgatni, mert elmentek a kaszinóba.

- Sörözni, mi? Ezeknek jó! Hogy az a...

- Nem mindegy az neked, hogy mit ittak? Tegyetek valamit.

- Mi a nyavalyát?
- Azt mondják, ez az ispán másfajta, szóljatok neki úgy kézen-közön.
- Én szóljak? Mi közöm nekem a többihez?
- Hát majd, ha nálunk leszel, megtudod, hogy mi közöd a többihez. Azért vagytok olyan elmaradt állatok, mert nem tudjátok.

- Én akkor se szólhatok, majd megbeszélem Jancsival.

És Ferkó ebben főtt egész nap. Talán öregapjának kellene valahogy megkönyékezni az ispánt. Amíg legényember volt, féléjszaka elbeszélgetett az öreg éjjeliőrrel...

Alig várta, hogy este legyen. A bágyasztó meleg tavaszi napot alig vette észre. Nem húzta lábát, mint a többiek és nem vette észre, hogy a tűnő nap milyen glóriás pompában búcsúzik a magvetőktől. Igaz, máskor se igen nézte, mert a fáradtság nem a szépségek meglátásának szemüvege.

Jancsi komoran hallgatta este, amikor összeültek a rongyos szalmaágyon.

- Most rángasd a vállad - mondta keserűen ~ de én is marha vagyok. Egyszer azt mondta, hogy beszéljek bátran előtte, de én nem szóltam semmit. Lehet, hogy az is baj volt. Az ember sohse tudja.

- Öregapámat szereti, annak kellene bemenni hozzájuk az irodába.

- Az nem jó. Ott mindig van valaki, a lakására kellene, hogy odamenjen az öreg.

- Nem tudom, kötélnek áll-e? Tudod, milyen régimódi, inkább egyik kezit vágatja le, mint hogy kérjen valamit.

És az öreg - igaz, nehezen -, de rászánta magát, hogy elmenjen az ispánhoz.

Ez okból kipucolta csizmáit és kajla bajuszát is egyenesre húzta ki némely viaszok segítségével. Botját karjára akasztotta - jelképezve a hivatalon kívüli állapotát - és bekocogott a parádés istállóba egy kis puhatolódzás érdekében. A tisztikocsisok sokat tudnak...és Ferkó adhat némely útbaigazítást.

Ferkó jól megnézte az öreget és tudta, hogy itt nem közönséges dologról van szó.

- Mi járatban, Józsi bátyám?

- Mondom, benézek, ha már erre járok.

- No, persze...

- Máma már nem lesz fogás, látom.

- Nem-igen.

- Jó helyed van neked, te Ferkó.

- Nem panaszkodom.

- Új asszonyod is van. Szép asszony, azt mondják. Fiatal, ilyenkor az ura is szelídebb.

- Máskor se harap.

- Az igaz, de hát ilyenkor... ha az ember szólna neki. Mondjuk, kérne valamit...

- Nem szoktak idegyünni. Nem szokás. Inkább az irodában.

- De ha, te szólnál egy szót. Rád hallgat - mindenki mondja. Várok én szívesen, amikor alkalmasnak gondolnád.

- Lehet, csak megitatok.

A lovak szüröcsölve itták a vizet. Bódai pedig leült a zabosládára és nyugalmasan várakozott. Itatás után Ferkó ledobta köténytét.

- ...Benézek, - és elballagott.

- Bódai? - csodálkozott az ispán - persze, hogy bejöhet. Nem mondta, mit akar?

- Nem tudom, de a bajcát nagyon kihúzta az öreg.

- Jó jó, - intett az ispán, mint aki Ferkó megfigyelésére nem kíváncsi - hát csak jöjjön.

Nemsokára hallatszott, hogy a nehéz csizmák hozzák az éjjeliőrt és kopogás után, kalapját a kezében tartva, belépett a szobába.

- Jóestét kívánok és kezét csókolom a tekintetes asszonyunknak.

A fiatalasszony elpirult az öregember kézcsókjától, hiszen unokája lehetett volna, de megakadályozni sem akarta, mert nem tudta, hátha megbántja.

- Üljön le, bácsi.

Bódai azonban az ajtóhoz cövekelte magát.

- Nem sokáig rontom szép estéjüket, csak az Ispán úrhoz jöttem, ha meg nem sértem.

- Szóból értünk, Bódai.

- Úgy is van az, tekintetes uram. Mert az öreg nagyságos úr kiabál, de ott még csak tudja az ember, hányadán van, de a fiatalúr nem-igen veszekszik, aztán nem is tudja az emberfia, hányat ütött az óra. Már hogy a bányára gondolok. Aztán összevissza beszélnek az emberek, hát mondom, megkérdem én a tekintetes urunkat, hogy ha lehet, hát úgy is megmondja, ha meg nem lehet, hát nem tehessünk róla.

- Miket beszélnek az emberek?

- Azt mondják, instállom, hogy telefon ment a bányába, hogy az idevalósiakat ne vegyék fel, meg hogy - de ne tessék haragudni - a tekintetes ispán úr is ezért járt volna az igazgató úrnál.

Az ispán kedvetlenül dobolt az asztalon, felesége pedig csendben felkelt és kiment a szobából.

- Aztán mért kell ezt magának tudni. Maga is elkészül tőlünk?

- Én már nem megyek innen sehová, igaz, nem is kellenék, de ott van az unokám...

- ...meg a Karikás Jancsi. Azt mért hallgatja el? Maga se őszinte hozzám, Bódai?

- Nem hallgatók én el semmit se, de nem is beszélhetek róla, mert Isten a tanúm, eddig nagyon elleneztem ezt a Jancsit. Ámbár most már nem ellenzem. Öregember vagyok én már, minek hazudoznék, aztán én rosszat a tekintetes úrtól sose kaptam. Ha nem így lett volna, nem is mertem volna ide tolakodni.

Az ispán felkelt és odaállt az öreg elé, aki önkéntelenül kihúzta magát, de szeme rebbenés nélkül nézett feljebbvalójára.

- Jól van, Bódai. Amiért maga jött, azt én már elintéztem. Az emberek mehetnek a bányába, de egyet ne felejtsem el. Maga nem ebben az ügyben járt nálam és én nem is mondtam semmit, mert ha eljár a szájuk, hát nem dolgoznak ott egy napot se. Megértette?

- Megértettem, tekintetes uram - mondta az öreg és komoly ígéret volt bólintásában.

- Aztán még valamit - ne gondoljon senki arra, hogy én ezzel az uraságnak vétek. Meg is mondhattam volna neki, de ezzel csak a maguk dolgát rontottam volna. Elengedem az embereket, mert nincs jogom visszatartani, vagy megakadályozni őket más munkában, és elengedem őket, mert elégedetlen cseléddel én nem akarok vesződni. Békességet akarok. Ez az egész. Hát, Isten megáldja, Bódai.

- Köszönöm, tekintetes uram, mindent megértettem és nyugodalmassal jóéjszakát kívánok.

És másnap Puha Ferkó ökrei kivételesen tiszták voltak. Farkuk megmosva, szarvuk kifényesítve. Füttyölni azért nem füttyörészett, mert megkérdezhetné akárki, hogy tegnap óta de kivirágzott a kedve... Hát ezt ne kérdezze senki. Így aztán csak magában dúdolgatott, nézte a földet és a bányára gondolt, ahol jobb lesz. De, hát jobb lesz-e? Biztosan jobb lesz - eleinte talán nehezebb -, mert a vele egyivású legények rendszeren, tisztán öltözködtek és biciklin jártak, amire Ferkó a béresfizetésből nem is gondolhatott. Pedig hát mennyivel különb munka az, mint ez? Semennyivel. A kocsis ott is kocsis s a vájár annyi, mint itt a kubikos. Azt teszi, amit mondanak és úgy teszi, ahogy mondják. Hamarabb kitanulja ő azt a mesterséget, mintha bányászgyerek jönne ide béresnek. - Béres - mondják és lenézik. Pedig mennyi mindent kell egy béresnek tudni! Mert az ökröt hajtani, az nem béres-ség, mert az ökrök magától tudja, mi a teendő, de - teszem azt -, egy szekeret megrakni - de úgy megrakni, ahogy kell - azt évekig tanulja meg az ember. Aztán más a gabonakéve, más a széna, más a szalma és más a zöldtakarmány, vagy a csalamádé. Egyiknek ez a fortély, a másiknak az. Hát még a kazalrakás, ami egy évre szól legtöbbször. Úgy kell építeni, mint a házat. Szem kell oda, érzék kell oda, fej kell oda, hogy meg ne szédüljön, amikor már a nyárfák csúcsánál magasabb a kazal. Itt bevenni, ott kiereszteni, sarkokat szarvalni és a végén leereszkedni a sima oldalon két villa segítségével; ahol még egy tűzoltó is megszédülne.

Hát a szántás, hát a vetés. Az talán csak úgy megy magától? Az ekét be kell állítani, a vetőgéppel pedig pontosan fordulni és a dűlőket beszegni, mint a szoknya szélét, mert különben hézagossá lesz a vetés, s ahová nem vetettek, ott ki nem kel semmi.

És a kocsik megrakása fával, rönkkel, téglával, gabonával, zsindellyel, náddal, mésszel, homokkal - ezerfélével - mind más és más. Bánni tudni kötéllel, lánccal, hevederrel, csaptatóval, rakoncával -, amit csak kíván a gazdaság ezerféle aja-baja.

- Béres - mondják az avatatlanok és bután boldog vakok -, béres!

Hát a kaszálás?

Kaszálás, kaszálás. Lehet a vonatablakból is látni, semmi az. Lassan lépegetnek az emberek és kaszálnak. Erre aztán értelmes ember csak legyintene és otthagyná az illetőt, hogy a méreg szét ne vesse. Még aki gyerekkorától csinálja, az se tudja mind, ha pedig az ilyen hetyke szemlélődőnek a markába nyomná a kaszát, hogy: hát tessék, az előbb levágná a szomszédja lábát, aztán a saját lábát, közben kétszer eltörné a kaszát, belekaszálva földbe, fába, kőbe és ha mégis életben maradna, másnap minden csontját úgy kellene helyrerakni és dróttal megkötözni, hogy szét ne potyogjanak.

De ez még nem minden, hiszen más nehéz munka is van, hanem az igazi kaszás úgy ismeri a füvek természetrajzát, szerkezetét, dőlését, fizikáját napszak, időjárás szerint, mint a csizmáját. Vannak füvek, amelyeket csak hajnalban lehet jól kaszálni, vannak, amelyeknek a meleg kedvez. A megdőlt takarmányoknak alá kell vágni, néha körülkeríteni, néha erővel suhintani, néha csak kaszahegyével csipkedni.

És ezt mind tudni kell a béresnek, mert azért béres, ez a dolga s ott dolgozik, ahová teszik.

De hát akkor miért nem fizetik jobban a cselédembert?

Ballag a négy fehér ökör után Ferkó és ezen gondolkodik. A munka az munka mindenütt és a fáradtság: fáradtság. A gyárban talán többet dolgoznak? Fenét. Nyolc óra és vége. A béres, a lenézett béres háromkor kel, esetleg négykor s estig dolgozik - ami tizennégy-tizenhat órának felel meg - és ökreit vasárnap is úgy kell etetni, mint máskor.

Szabadság? Ilyent a béres alig ismer és ha elviszik katonának, ami másnak rabság, a béreslegény meghízik, csillagot szerez és úgy érzi, szabadságon van.

De hát akkor hol a hiba?

Nézi a földet Ferkó és úgy érzi, kimegy alóla. Most, talán most először gondol arra, hogy elmegy innét és bizonytalanság homályosodik körülötte. Bicikli ugyan lesz, de a többi, a sok jó még nem egészen biztos.

Most nincs irigység semmi benne, mert másutt jobban keresnek. Keressenek, boldoguljanak, de az sehogysem fér a fejébe, hogy a munkát nem úgy mérik az okosak, mint a cukrot vagy a sót, vagy akár az aranyat. Mert nem úgy mérik, az bizonyos és azért megy ki alóla a föld és azért hagyja ő itt, ami végeredményben egyre megy.

Ballagnak az ökrök, ballagnak az emberek a nagy tábla egyik végétől a másikig, mint a szövőszékben a vetélő. Élő maggal fonogatják be a földet. Munkát vetnek és majd munkát aratnak. Közben a föld - a hűséges öreg föld - elvégzi a többi. Kalászbá szökkenti a vetést, meg is érleli és messziről úgy látszik, mintha ingyen adna mindent. Talán ezért nem becsülik meg? Talán ezért nem becsülik meg azokat se, akik vele dolgoznak? Olyan, mint a levegő: van, hát van. Ingyen!

De jaj, ha egyszer nem lenne...!

A nap szinte minden órával közelebb jut a földhöz és minden hajnalon ragyogóbb melegséggel árasztja el a világot. Sietett a tavasz, sok dolga volt és minden reggel új milliárd csíra és rügyező élet kért még fényt, párat és meleget.

Az utak sara már sehol se látszik, porban dobban a lovak lába, az útmenti árkok olvadásos, szennyes oldalait bársonypuha fű nőtte be, a rétek lágy tengerén nevet a pitypang sárga virága és szerényen mosolyog a százszorszép rózsás kis arca.

Jajongva csapong a bibic a rét felett, mintha mindig siránkozna, pedig mit tegyen szegény, ha ilyen a hangja, akár sír, akár örül, csak bii-bic, - biii-bic. Egyhangú nóta, de neki elég. És ami a legfontosabb: a többi bibic megérti.

A gólyahír már kivirágzott a tocsogók körül, de a gólya még nem érkezett meg, ámbár mindennap várható. Egyszer majd csak feltűnnek apró fekete pontok az ég magasán, kiválik közülük egy-kettő és lassú körözéssel leereszkednek a rétre, vagy valamelyik kéményre, mintha tegnap mentek volna arra a tengernagy útra. Nem, a gólya nem nagyképu madár, csak a járása olyan. Ámbár ennek is megvan az értelme. Elsősorban azokkal a ménkü nagy lábakkal nem ugrálhat, mint a veréb, másodszor a méltóságteljes lépegetés közben jobban észrevenni szöcskét, békát és egyéb aprólékot.

A fák nem zöldek még, de már zöldülnek, a rügyek burka gyantásan csillog s a kéreg szinte átmelegszik a megindult nedvektől.

Csak a kastély nagy, szürketörzsű platánjai nem tartanak a vidámkodó paraszti fákkal - ráérnek még - és a tiszafák örökzöld palástja mozdulatlan, mintha még nem tudták volna eldönteni:

parkban vagy temetőben vannak-e egyáltalán. A tiszafák évezredekben gondolkodnak, így lassú kicsit az eszük járása.

Bent, a kisházban megbeszélés van. A szoba hideg, így mindenki kabátban ül. Az öregúr bundában, a fiatalúr bolyhos lódenkabátban, az ispán bekecsben. A tavaszi munkásszerződésekről van szó.

- Szóval, az ispán úr a Rovácsot nem tartja jónak?

- Nem. Csupa huza-vona volt az egész múlt év. Az emberei nem sokat értek, igaz, be is csapta őket. Három vejének az egész - retyerutyája a konyhán lebzselet...

- Tíz éve itt dolgozik nálunk - vélte a fiatalúr.

- Tudom. Éppen azért, az hiszi, nélkülözhetetlen, én pedig egyebet se teszek majd, mint a munkáit békíthetem. De ha nagyságos uram ragaszkodik hozzá...

- Én nem.

- Van itt még két sommásgazda ajánlkozó. A vidéküket ismerem. Jó munkások, mezőgazdasági munkások, nem mindenféle facér mesterlegény.

- Ispán úr felelősséget vállal értük?

- Ezeknél csak jobbak lehetnek. Felelősséget persze nem vállalhatok, de a gazdaság érdekei, azt hiszem, nem szólnak a Kovács mellett.

- Hát akkor: Isten neki - legyintett az öregúr -, próbáljuk meg.

- Én valahogy nem szeretem - mondta óvatosan a fiatalúr.

- Mit nem szeretsz? Nem értesz hozzá! Nem szereted, jól adod, nem szereted. Mi van az állatorvossal, elintézted?

- Úgy gondoltam, ez tulajdonképpen, mert ugye...

- Szóval nem intéztél el. Majd az ispán úr elintézi. Fogasson ispán úr és negyedóra múlva jöjjön vissza.

- Igen.

Megvárták, amíg becsukódott az ajtó, aztán az öreg nekiesett a fiának.

- Meg vagyok én veled áldva. Az ispán ad valami jó tanácsot s a fiam megakadályozná, ha nem lennék itt. Az a Kovács egy körmönfont gazember, de hízelegni tud és te vagy a balek. Igaza van az ispánnak és ha én itt nem vagyok, még mást is mondott volna. Ezt az állatorvos ügyet pedig most már nem lehet halogatni. Vagy-vagy. Ha így nem megy, akkor a minisztériumban kell utánanézni...

- Ismersz ott valakit?

- Jó barátom a főnöke.

- Nahát. Az ispánnak meg nem is kell tudni, mért megy. Átadja a hivatalos írásokat és a borítékot. Kész.

Az ispán megörült a váratlan útnak. Ezzel el is megy a nap és felesége is megismeri a vidéket. Az állatorvos a szomszéd városkában lakott. Mogorva agglegény volt s az ispán nem szerette, bár nem volt vele semmi baja. Pár perc az egész ügy, nem is érti, mért kell ezt személyesen elintézní, de nem is gondolkodik sokat rajta.

- Gyerünk, Ferkó! - a lovak patkója megcsattan és vidáman kiporoznak a faluból. A kocsi mellett a váratlan szabadság szele úszkál és dübörgése talpukban bizserreg.

- Milyen szép ez a nagy, sárga folt. Milyen virág az?

- Gólyahír.

- Gólya még nincs?

- Majd szeptemberben, angyalom.

- Csak tréfáljon. És ha most az úton rosszul lesznek?

- Ne féljen, ilyen szép úton elfelejti az ember minden baját.

Az asszony belekarol urába.

- Köszönöm, hogy elhozott. Lumpolunk is?

- Természetesen. Zónapörköltöt eszünk s utána két pohár sört. Persze ropogós kiflivel.

Azután már alig beszéltek. A kocsi himbálódzása elernyesztette őket, szemük itta a messze-ség meleg aranyát és érezni lehetett, hogy már a föld is meleg, mint a langyos kemence.

A kisváros szétszórt külseje már kinyúlt értük.

- Sok dolga van?

- Nem hiszem. Rövid ember a lódoktor.
- Akkor először együnk valamit. Nagyon éhes vagyok és itt megvárom.
- Jól van, szívem.

A kis vendéglő üres volt, csak a sarokban bóbiskolt a vendéglős. Kötényével kettőt csapott a kockás terítőre és szigorúan nézett a fiatalokra, ámbar Ferkó éppen fordult az ablak előtt s ez megnyugtatta. Valami vidéki tisztecske s lehet, hogy a nő a felesége.

- Borjúpörkölt? Mint a harmat! Meg lesznek elégedve az uraságok. Természetesen söröcske - friss csapolás van éppen - és olyan sóskifli, mint az őszibarack.

Még törült egyet az asztalon, aztán kirobogott az ajtón, amely hosszas nyekergéssel hivatkozott önműködő mivoltára.

- Azt mondta, hogy őszibarack - suttogta az asszony -, pedig olyan kiflit akarok enni, mint a kifli. Friss, jó kifli...

- Talán a színére értette, vagy hogy olyan ropogós.
- Nem. Semmiképpen nem jó a hasonlat.
- Bánom is én, csak már hozza.

Hozta is és most már nem lehetett panasz semmire. Mire észrevették, már el is fogyott.

- Még két pohár sört!
- Maga pazarló és be is csípek.
- Nem baj. Amíg maga elszürcsöli azt a kis sört, én elintézem a dolgom. Szóljak a kocsmáros bácsinak, hogy vigyázzon magára?

Az állatorvos nem lakott messze és szokott rövidséggel fogadta.

- Kár volt fáradni ezzel az irkafirkával, a posta is elhozta volna. És ez?
- Nem tudom. Lezárva kaptam, hogy a doktor úr már tudja.
- Tudja a hóhér, gyere olló! - és egy nyisszantással felvágta a borítékot, melybál százas bankók, hullottak az asztalra.

A doktor arca elsötétedett, s amint ránézett az ispánra, az érezte, hogy belepirul.

- Vigye vissza ezt a szemetet - lökte vissza az asztalon a borítékot a belegyömöszölt százakkal - és mondja meg a gazdájának...
- Nem tudom, mi baj van ezzel a pénzzel - állt fel az ispán -, nekem nem szóltak róla.
- Ugyan kérem...
- Ismétlem, hogy nem tudtam - és most már a doktor is látta, hogy ez az ember vagy naiv, vagy számár, ami majdnem ugyanaz.

- Hát nem tudta. Mindenesetre mondja meg, hogy én nem vagyok gazember, ha ők azok is. Ne vágjon közbe, mert nekem van igazam és én vagyok itthon... tudom ezenkívül, hogy most bizonyos nyomások jönnek, de szerencsére ismernek engem is és ismerik a maga gazdáját is. Ajánlom magamat!

Az ispán úgy támolgott ki az utcára. A doktornak mindenképpen igaza volt; neki ehhez az ügyhöz semmi köze, mégis úgy érezte, mintha felpofozták volna. Megállt és egy kis követ rúgott félre az útból.

Szégyellte magát kutyamódon. Mért nem védelmezte meg a gazdáját, mért állt úgy, mint egy tetten ért iskolásgyerek. Micsoda aljasság ez? Igenis, a doktornak igaza volt. Újra rúgott egyet a kavicsra és elindult a kocsmá felé.

Eszébe jutottak az öregúr célzásai bizonyos ispánokra, akiket - hát igen - le lehetett pénzelni és most már tudta, mért volt a nagy patália, amikor azt hitte egyedül adta át az ökröket.

- Hát nevelik ezek a tolvajt? És azt hiszik, a saját nevelés mindenkitől lop, csak tőlük nem?

Még egy pohár sört felhajtott.

- Valami baj van?

- Majd otthon! Nem sietünk, mert nem kívánom gazdám látni, amíg nem muszáj.

Ténferegtek egy kicsit a városkában, ahol akkora unalom terpeszkedett, mint egy vidéki kaszinóban vasárnap délután és olyan kopott volt, mint egy telekkönyvvezető özvegye második házasságában.

Szinte menekültek a kocsira.

- Nem sietünk, Ferkó.

Az árnyékok már oldalt nyúltak el és álmos tavaszi rétszag csapott az arcukba, amikor befordultak a hazai útra.

Alig szóltak az úton és az ispán úgy érezte, mintha nyúlós fonal gombolyodna utána, melynek vége az állatorvoshoz ér, aki éppen csak hogy ki nem dobta. De ha kidobta volna, akkor se szólhatott volna semmit, mert ő az igazság ellen nem tud harcolni, elernyed és tehetetlen lesz, de nem is akar. Mit mondhatott volna? Hogy, tévedés, uram, pardon, ez nem önnek szól... nevetséges! Csak dadogni tudott volna, vagy amit tett: tudomásul venni a lódoktor igazát.

De majd otthon megmondja. Itt meg. Ő nem ezért jött ide. Tegyük, vagy tétessék mással. Ő ilyen moslékot nem kavar, de azt se engedi, hogy vele kavarják.

Amikor leszállt a kocsiról, felesége - látva a komor hangulatot - fülébe súgta:

- Vigyázzon, mit mond, tudja, hogy vagyunk...

S míg az irodába ért, ahelyett, hogy lecsillapult volna, még jobban felingerlődött: az öregúr már elfüstölt s a fiatal vidáman fogadta.

- Na, ispán úr, mit végzett?

- Azt hiszem, semmit. Ezt mindenestre visszahoztam - s a pénzes borítékot az asztalra tette. Majdnem dobta. - Mondhatom, olyan helyzet volt, hogy legszívesebben pofonvágtam volna azt az embert.

- Mért nem tette meg? - mondta gazdája, közben a pénzt gondosan megolvasta.

- Azért, mert azt sem tudtam, miről van szó. És ha tudtam volna, se tehettem volna.

- Ispán úr nehézkes ember. Nem kell ezt úgy felfogni. Nem kaszinó ez. Egyszerűen kevesellte az a gazember, ennyi az egész.

Apjának pedig este - többek között - ezt írta: „...ez az ispán egy tehetetlen ökör, nem lehet erre ilyesmit bízni...”

Az ispán akkor nem szólt többet, de sokáig emésztette magát, hogy úgy látszik itt - úgy kell felfogni a dolgokat és nem szabad nehézkesnek lenni. Sajnos, tűnődött magában, erre születni kell, mert még hazudni se tudott „becsületesen”. Gyerekké omlott abban a pillanatban és apja kemény szemét érezte magán.

- „...mert ne felejtsd el, a hazug embert előbb utoléri, mint a sánta kutyát.”

A kis váróterem tömve van és savanyú, nehéz levegőjébe bicskát lehetne vágni, pedig ajtaja tárva-nyitva néz a tavaszi világba.

Az emberek esznek, isznak, hangosak, jókedvűek s a kolbász, szalonna, fokhagyma, bor, csizmák és dohos kabátok egyesített illatában otthon érzik magukat.

- Az enyimből is, Józsi bátyám!

- Megárt, te gyerek.

- Ez nem. Az anyatej ehhez képest, vitriolaj...

Nevetnek. Most szép ez a világ, könnyű az élet s az idő is mindenképpen alkalmas. Most mindenki bátyám, mindenki néném és a legutolsó is - bár ilyen nincs - odaadná az ingét, azt az egyet, ami jó.

A fiatalabbja maradhatatlanul járkál ki-be, a legénykéek jókat mondanak, a lányok mindenent nevetnek, csak az asszonyok csendesek és egy-egy szemvillanással mérik fel uruk legénykedését. Kicsit aggódnak, hogy késik a vonat.

Egy legényke valami nótába is kezd, de a többiek leintik.

- Na, nézd csak. Látja Böske néni az unokáját, danúni akar, meg a lányok szoknyáján ül.

Az öregasszony megcsóválja a fejét.

- Hát hogyne égne a szalma, ha már a trágya is füstölög.

- Na Gergő, ezt nem nekem mondták.

- Öreganyámnak szabad...

A sínek mellett ládák halma, kosarak, ruhák, takarók, rongyba csavart kaszák és sarlók. Egy-két idősebb ember a ládákon pipálgat, pár asszony ül mellettük, meg egy lány. Fáradtan nézik a síneket, a kavicsos utat, a messze zöldellő világot.

- Jókedvük van - int hátra az egyik ember a pipájával.

- Hadd legyen.

- Nem azért mondom.

- Tudom.

A pipák vékony selyemfűstje néha kibuggyan, egy-egy nehéz láb megmozdul a kavicsoson.

- Sokára gyűn az a vonat.

- Odaérünk, ne félj.

- Az igaz. Visszafelé majd könnyebb lesz.

Erre a lány is megmozdul. Önkéntelenül talán, de megmozdult és a többiek ránéztek.

- Hát te lány, mért nem mégy a fiatalok közé?

- Minek menjek, elüldögélek én itt is.

- El hát, de mégis.

- Hagyja kend Annát. Sose volt ez olyan szoknyarázó, lóti-futi.

- Az igaz... Bár azt mondják: csendes tóban lakik a béka...

Anna mintha mosolyogna kicsit, de inkább elpirul. Simogatja kötétyét. Nézi a lábát, ami mellett ül. Katonaláda, zöldre festve. Rajta szépen kipingálva: Dobos Kálmán. Azt nézi...

- Vigyázol rá, Annus? Én belépnék a többiekhez.

- Vigyázok, Kálmán.

A kérdésben benne volt, hogy: úgyis tudom, hogy vigyázol... - és sietve bement a váróterembe. Annus nézett egy darabig utána hogy visszajön-e, de nem jött vissza. Így aztán csak a lábáját nézi.

Egyszer csak sietve jön a gazda. Kezében különféle papírlapok.

- Készüljetek. Mindjárt idetoltnak két kocsit. Ne tolakodjatok, mindenki felfér. Van hely elég.

Ez igaz is. Egy kis lököldés után mindenki a helyén van. Az öregebbje hátul ül, a fiatalja meg kilógatja a lábát, vagy a keresztrúdnak támaszkodik.

- Itt a ládád, Kálmán - mondja Anna, mintha azt mondaná: itt a helyed, de a legény már leült az ajtóban.

- Jól van - néz hátra és szeme meleg hányavetiséggel egy pillanatra megsimogatja a lányt. Egy asszony elfogja ezt a pillantást és azt mondja a szomszédjának:

- Na, szegény Bozók Anna, ez is jól kiválasztotta.

Az ütközők azonban összecsattannak, hujjantva sípol a vonat, a kocsilánc megrándul és felcsattan az ének, zengőn fel az égig, s alatta ringva csattognak a kerekek.

A summások elindultak a kenyér után.

Ezenközben a tavasz már egészen lábra állott és semmi akadály nem volt annak, hogy Szent György napja el ne érkezzék. Nem különösebb nap ez a többi közönséges szentekétől, nem pirosbetűs ez egy cseppet se, mégis a puszták világában, elhagyott majorok útjain, porban és sárban, esik vagy nem esik - ámbár ilyenkor többnyire nem esik -, elindulnak a nyikorgó szekerek, pattogó lófogatok, feltornyozva szegényes kis holmikkal és mennek, mendegélnek az új tanyáig, ahol majd jobb lesz... Hurcolkodnak a cselédek. Egy-egy helyre többen is mennek, ezek összetartoznak és egyszerre állnak meg a faluvégi kocsmá előtt, mert áldomást fizetni illik - no meg jól is esik.

Az asszonyok ezalatt körülállják a kocsit, talán meg is isznak egy-egy pohárka bort, de inkább felügyelnek a gyerekekre. Megnézik a jószágot - már amelyik kocsin utazik, lábon álló kis óljában, például a baromfinépség - és megigazítják a szó kimondott értelmében „viharvert” bútordarabokat. Vásári, ócska holmi ez, az idő és nedves lakások réteges szennyével, örökös hurcolkodások porával, ütődéseivel és csoda, hogy még egy darabban vannak. Némelyik kocsin láda van -, a család kincseivel: ünneplőruhájával, fehérneműjével, de van, amelyiken ez sincs, s az a pár vánkös, dunyha, lepedő úgy van a többi holmi közé belegyömöszölve, mint valami rongy, mint ahogy az is.

Ez már az asszonyoktól függ, mert - mint a legtöbb helyen - a család élete, gyarapodása, tisztasága, dolgosága vagy naplopása úgyszólván teljesen az asszony kezében van. A férfi alig van otthon - nappal talán soha -, így a gyermekek nevelése és minden házi munka - a mosástól a favágásig - teljesen az asszony két karjára nehezedik. És bizony ez nagy teher. Némelyik nem is bírja, némelyik nem is akarja. Azért a cselédházak küszöbén mindig látni traccsoló vagy veszekedő cseléd-asszonyokat, míg mások ugyanabból a házból már kétszer is elfáradtak a kapálásban, vagy egyéb munkában. Így azután az egyiknek van a másiknak nincs. Az egyiknek tetvesek a gyerekei, a mási-

ké pedig foltosan is tiszták és teljesen az anyák kezében van, hogy egyszer kiemelkednek-e a cselédsors nomád fél-rabszolgaságából, vagy maradnak ennek a kasztnak félig önmaguktól vállalt mélységében.

„Önmaguktól vállalt?” Nehéz a cselédsorsot ilyen egyszerűen körülírni, hiszen, ha rajtuk múlna, talán nem vállalnák, ámbár lehet, hogy vállalnák. Vállalnák megszokásból, lustaságból, tehetetlenségből, vagy nem vállalnák, mert erőt éreznének magukban jobb és szebb életre, vagy könnyű út nyílna más utakra. Mert igaz ugyan a cselédsors mélységes sivársága és kiszolgáltatottsága, azonban az is igaz, hogy legtöbb helyen különb a zsellérsorsnál, mert biztos fedél van a feje felett, biztos kenyér és biztos tüzelő. Adóval, fináncsal, jegyzővel, bíróval nincs dolga, elárverezni nem lehet és az ő búzáját jég el nem veri, árvíz el nem viszi és az ő háza el nem éghet soha. Jó uradalmaiban nem is cserélne a szegény paraszttal, ámbár a titkolt vágy ott ül a szívében, hogy egyszer ő is a maga búzáját arassa. Látszólag lenézi a szegény zsellért, de, ha valamiképpen csak egy kis darabka szőlőhöz jut, kihúzza magát és a többiek úgy beszélnek róla, mint aki egyik lábával már föld-birtokos, mert akkora szőlője van, amelyet a csiga egy éjjel kétszer körüljárt. És aki egyszer kilépett ebből a sorból, az soha többet vissza nem tér abba, mert cseléd - szinte kivétel nélkül - csak cselédből lesz. Külön, zárt világ ez, amelynek csak kifelé van kapuja, vagy a felemelkedéshez, vagy a koldussághoz a szó legútszélibb értelmében.

Mennek a kocsik... azaz még nem mennek. A kocsmá udvarára odasüt a nap, a bortól, feketére érett ivó asztalán több üveg áll, ez okból a hangulat emelkedett. A „rongyos élet” sorscsapásai, a szürke robot igavonása, a szegénység reménytelensége, elsüllyedtek valahová és - ígyék, Jóska bátyám! - majdcsak lesz még jobban is, mert lehetetlenség, hogy egyszer már jobban ne legyen. A kocsmáros unottan nézi vendégeit -, egy kis aggodalommal a fizetést illetőleg és tüntetőleg újságot olvas, mintegy elhárítva az újabb rendeléseket. A gyerekek fogócskáznak az udvaron, az asszonyok pedig halkán beszélgetnek magukban, méregetve az időt, amikor közbe kell lépni. Az ökrök, csendesen kérődznek a szekerek előtt és szemükben semmiváró, szelíd nyugalom van. A levegőben tavaszi csend, a kapuoszlop felett egy kék dongó keresgél alkalmas repedést és a kerítés felett kilátni a rétre, hol a fűzfák hajlongva fürödnek a ragyogásban és fiatal savanyúságában kínálja magát a sós kaszár.

A sóska is jó, de a sós kaszár jobb. Abból már harapni is lehet s az egyik gyerek odamegy anyjához.

- Édesanyám, elmegyünk sós kázní.

Az asszonyok összenéznek.

- Itt maradtok. Juli néném, beszélhetna az embereknek...

- Igazatok van.

Idősebb, szikár asszony indul az ivó felé. Arcát a munka és a gond érlelte öregebbnek a valóságnál, de járása kemény, dereka egyenes és fejét magasan hordja. Az ajtóban meghúzza fejkenője két szárnyát mint a katona a derékszíjat, ha csatába indul és csendesen belép az ajtón.

- Emberek, mehetünk. Az áldomás megvolt.

- Mehetünk.

Az emberek összenéznek. Valami kis burjánzó daccal, egy kis szégyenkezéssel; beletörődéssel. Igen, az áldomás megvolt, jó volt, vége. Valaki sóhajt. Az egyik fiatal kocsis - az új pusztára való, nem ismeri még Juli nénit - megpróbál legénykedni.

- Hosszú még a nap, öreganyám.

Juli néni szeme összehúzódik; mint a késpenge. Hiszen igaz, hogy nem fiatal, özvegy is, unokái vannak, de „öreganyám...”

- Én az emberekhez szóltam, te meg, fiam, csak majd leszel az, ámbár nem úgy nézel ki, mint akiből ember lesz. Kocsmáros úr, szedje össze a pénzt, mert mi megyünk.

A kocsmáros készséggel teszi le az újságot s az emberek mélyen belenyúlnak a foltos zsebekbe.

Kint pedig felrakják a gyerekeket, az asszonyok segítenek feldobni az istrángot, az ökrök nyakába a jármot, megigazítják a köteleket s az első kocsi kifordul az udvarból, maga után húzva a többi, mintha láthatatlan lánc kötné össze a vándorló szegénység nyikorgó olvasószemeit.

A kedvetlenség már elmúlt, hogy rövid volt az áldomás - amely mindig rövid tudvalevőleg -, a bor ereje még tárt és a határ szép. A levegőben szól a pacsirta, suhogva pattan egy-egy ostor és ami más embernek kínlódás - a költözködés - ezeknek egy kicsit ünnep, egy kicsit szabadság, mert a reménység apró kis izgalma bujkál bennük, hogy talán most, talán ez lesz az az út, amely valami jobbat hoz az eddigieknél.

Mennek a szekerek, gyenge szél hordja utánuk a port, aztán eltűnnek valamelyik puszta széles kapujában. Csak a por száll utánuk még egy darabig a ragyogó tavaszi mezőkön, aztán az se. Nem változott semmi, de semmi a világon.

Kamondi, a sommásgazda huszárőrmester volt valamikor.

- Tekintetes ispán úr, alázatosan jelentem, megérkeztünk!

Alacsony ember volt a gazda, de szembenéző és kemény, mint a gyalulatlan tölgygerenda. Nyílt erővel fogott kezét az ispánnal és a kasznárra nézett, hogy azzal kell-e parolázni. A kasznár azonban nem mozdult, ezért Kamondi megállapította magában, hogy a kasznár büszke ember, holott a kasznár egyszerűen nem tudta, hogy mit csináljon. Városi ember volt a kasznár és még nem volt járatos a puszta illemszabályaiban.

- Nem volt semmi baj az úton?

- Semmi, instállom. A konyhát már átvettük, most rakodnak az emberek, aztán még a doktor úr van vissza.

- Beteg nincs?

- Hát kérem, én nem látok beléjük, de ennyi ember között akadhat. Három faluból szedtem össze őket. Ámbár a szerződésben benne van, hogy aki beteg, az fordulhat is vissza.

- Izenjenek értem, ha a doktor úr végzett.

- Igenis.

- Az útiköltséggel majd este számol el a kasznár úrral.

- Igenis.

- Aztán még csak azt akarom mondani, hogy a szerződést valamennyien aláírtuk. Én is ahhoz tartom magam és maguknak is ahhoz kell magukat tartani. Ha így lesz, jó lesz, ha nem így lesz, baj lesz. Parancskiadás este van. Elmehet, Kamondi.

- Istennek ajánlom.

Kamondi után egy kis csend lett.

- Jóraláló embernek látszik -, mondta a kasznár.

- Majd meglátjuk. Akkora zshivány aligha lesz, mint a tavalyi.

- Jó mozgású ember volt az is.

- Mi közöm a mozgásához? Persze, magát elbűvölte, hogy: - Kezét csókolom, tekintetes kasznár úr -, mint ahogy a fiatalurat is elbűvölte, a: - Kezét csókolom, nagyságos urunk...

- Hát udvarias volt.

- Nyavalyát! Csúszó-mászó féreg volt, aki tudta, hogy az ökröt a szarvánál kell megfogni...

- ...már bocsánatot kérek...

- Ne idegeskedjen, ez csak közmondás, nem vonatkozik senkire. Közben lopott, mint a szarka és csak azért léptem közbe néha, hogy az emberei ne itt verjék agyon.

- Senki se érte lopáson.

- Nem az én dolgom. A fél falu rokonsága volt, s ezek mind cinkosai voltak. A többi meg szenvedett. Most már tudom, hogy a lisztet a kerítésen adták át a kocsmárosnak éjjel. Akik látták, nem szóltak, a többi meg csak sejtette, de most majd másként lesz. Egy nagyon rendes embert bízok meg a konyha ellenőrzésével. Tudom, hogy tisztaság és rend lesz, bár a szakácsnék egy hét múlva megszöknek.

- Ki lesz az?

- Maga, kedves kasznár úr.

- Nincs nekem elég bajom - sóhajtott a kasznár, de maga előtt már látta a ragyogó üstöket, kanalakat és az újonnan kimeszelt sommás konyhát... - nincs nekem elég gondom?

- Tíz perc az egész és nem muszáj minden nap.

- Hát nem bánom... de akkor teljes hatalmat kérek.

Az ispán nevetett és előre látta, hogy a konyha vagy ragyogni fog, vagy sodrófával kergetik a kasznárt a feldühödött asszonyok a majorudvarban.

Az ablak alatt Garabos Pista trappolt el, küldönci hivatásának megfelelő hévvel.

- Megyek, Pista - intette le az ispán a gyerek kapkodó lélegzettel előadott mondókáját. - Mondd meg a doktor úrnak, hogy azonnal ott vagyok.

A sommáslakás udvarán ott álltak a munkások valamennyien. Csöndben, de vidáman diskuráltak, míg oldalt egy kis csoport állt szótlanul és szomorúan, amit sok igyekezettel, de kevés eredménnyel igyekeztek eltitkolni.

- Csak azok maradjanak itt, akikkel valami baj van. A többi elmehet. Hol a doktor úr?

- A szobában.

- Hát kérlek - kezdte a doktor -, ezeket nem tudom jó lélekkel ajánlani. Ámbár dönts te. A szerződés módot ad... de kettőnek az eltávolításához ragaszkodom. Az egyik tébécés - előrehaladott állapotban -, a másik trachomás.

- Jó munkás mind a kettő.

- Nem erről van szó - mordult Kamondira az orvos -, ha maga katona volt, tudhatná.

- Tudom én...

- Két asszony hatodik-hetedik hónapban.

Az ispán a gazdára nézett.

- Itt van az egész családjuk, megkövetem... aztán időben hazamennek. Addig is keresnek valamit és a konyhán eldolgoznak csak úgy, mint az egészséges.

- Jól van. Szóljon ki a két asszonynak, hogy elmehetnek.

- Van egy sánta - folytatta az orvos -, alig tud járni.

- Ezt csak azért hoztam el - folytatta Kamondi -, mert ez többet ér valamennyinél. Jeles faragó az Ábris! Mindegy ennek lajtergya vagy bölcső vagy küllő vagy akármi...

- Mehet a bognárműhelybe - intett az ispán -, hát még?

- Három suhanc van még, gyengék, mint a krumplicsira. Olyanok is. Betegnek nem mondhatom őket.

- Rossz telünk volt, doktor úr kérem. Kemény, hosszú telünk... eleség meg semmi...

- Két hét múlva jelentkeznek a doktor úrnál, aztán majd meglátjuk - vágta el a mentegetést az ispán. - Szóval kettő hazamegy. Ezeket - Kamondi - nem lett volna szabad idehozni. Rosszul kezdődik az ismeretség. Maga most a jó ember és én vagyok a rossz ember. Mire való ez?

- Belátom, tekintetes uram, hogy így látszik. Falumbeliek, sírtak-ríttak, hogy gyühessenek. Én megmondtam nekik. Haragot se akartam. Nekem se könnyű...

A doktor összecsatintotta kis táskáját és elment, az ispán pedig végignézte a sommások szállását.

- Itt most tisztaság van, Kamondi és a maguk dolga, hogy tisztaság is maradjon. Lányok, legények ne keveredjenek össze, családok együtt maradhatnak. Na, menjünk.

Az udvaron szó nélkül átmentek, pedig ott állt duzzadt, vörös szemével a trachomás és kis ládáján egykedvű szomorúsággal a tüdőbajos legényke.

Az ispán a földet nézte és úgy érezte, a két ember tekintete égő parázsként ül a nyakán és keserű mérget nyelt, hogy nem tud tenni semmit. Hirtelen elfutotta a düh.

- A mennykő csapjon magába, Kamondi! Minek hoz ide mindenféle nyavalyást!

- Nem okolják az ispán urat, szegények. Tessék elhinni, nem okolják. Beletörődtek ezek már, csak megpróbálják, dógozni akarnak, aztán megint megpróbálják...

Az ispán legyintett s a gazdát szó nélkül otthagya, az út közepén.

Délután, amikor bement az irodába, a tüdőbajos ott ült a padon az iroda előtt.

- A kasznár urat várom, az igazolványomért, hogy olcsóbban utazhassak.

- Hát a barátod?

- Elment már kérem, délelőtt. A doktor úr adott neki írást, amivel bejárhat a kórházba.

- No, csak várjál.

Az iroda belül sivár volt és tanácstalan. Az ispán kinézett az ablakon és gondolatai a különféle betegségyezők és egyesületek és munkásbiztosítók között ugráltak, melyek voltak és mégsem voltak. Segítettek is, meg nem is, de inkább nem.

A gazdaságok fizettek ugyan, de ha arra került a sor, alig kaptak vissza valamit. Igaz, nem is sokat fizettek, de ez nem rajtuk múlt. Felszínes és tessék-lássék volt minden és a sokféle rosszul fizetett egyesület között elkallódott a beteg; a kérdés sebe ideig-óráig be lett ugyan gyógyítva, de a genny benne maradt, mert igazi operációra soha sor nem került.

- Ki ennek az oka, az Isten verje meg, ki ennek az oka? - sziszegett az ispán. - Hiszen fizetnénk mi többet is... Mért nem néznek már egyszer szembe a bajjal, miért fontosabb mindig más, miért „időszerű” mindig más, miért, miért, miért? Hát nem látnak az emberek? Az okosak, a vezetők, a nép képviselői, tanárok, tudósok, miniszterek, hát nem látják, hogy a törvények gyengék és megfoghatatlanok, mint a vízbecsurgatott méz. Sok-sok vízbe kicsike édesség...! Hát nem látják, hogy a sok elkezelt seb egyszer csak összeér és akkor...

Nem, ezt nem látják, de a nyolcgyermekes anyák ötven pengőt kaptak ajándékba az anyák napján. Ötven pengőt, nemzeti ajándékképpen nyolc gyermek után... Úristen! hát nem gyulladt meg a kezükben az a rongy papír és nem volt senki, aki felhördült volna ezen a hitványságon, melynek csak az ostobasága volt nagyobb a megalázó aljasságánál?

Nem! Úgy látszott, - az ispán legalábbis úgy látta most mélységes elkeseredésében, - hogy nincs férfi és nincs ököl, nincs ész és nincs erő már ebben az országban. Lehet, hogy tévedett, lehet, hogy voltak, ám látni egyet sem lehetett s az ispán ebből a szomorú megállapításból magát se vonta ki.

Előbbi indulatai lassan lehiggadtak. Kinézett újra a legénykére, aztán megkopogtatta az ablakot.

- Gyere be!

A legényke letette a kalapját és bejött a szobába. Haja kicsit a szemébe hullott, amúgy rendesen volt öltözve és arca, mint az elefántcsont...

- Van itt valakid a sommások között?

- Nincs. Csak öreganyám él...

- Evőszerszámod van?

- Van mindenem.

- A jószágot szereted?

A legényke szemében most felcsillant valami.

- Szeretem. Otthon is én látom el.

- Jól van. Most hallgasd meg, amit mondok. Kimégy a juhászszámadóhoz és jelentkezel nála: A bárányokat fogod őrizni. Tudod, hogy beteg vagy és tudod azt is, hogy betegséged ragadós.

- Tudom.

- Külön eszel, külön iszol, edényeidet külön mosod el, ha ezt betartod; itt maradhatsz, semmiben meg nem rövidülsz, ha nem tartod be, akár csak egyszer is...

- ...betartom. Betartom!

- Hát akkor elmehetsz.

A legényke felállt. Szája megmozdult és szeme elnyílt, de szólni nem szólt. Arca kicsit elpirosodott s ez a pirosság ott is maradt.

- Köszönöm...

- Aztán a doktor úr előtt ne igen mutogasd magad.

Az ispán elszívott egy cigarettát, és csak azután zökkentek helyre gondolatai:

- Hol van ez a kasznár? Igazán itt lehetne már... Igen - az ispán ugyan nem tudta - de ugyanabban az időben az összes szakácsnék hevesen kívánták ezt: Talán nem azt, hogy a kasznár az irodában legyen, de azt igenis, hogy bárhol, csak a konyhában ne!

A kasznár azonban ott volt.

- Na, most már nem egészen olyan, mint a disznóól. Szóval asszonyok, most jól nézzenek meg mindent, hogy minek hol a helye. Semmi rendetlenséget nem tűrök s aki nem érti meg, az rö-pül. Kenyeret, ételt, mindent meg fogok kóstolni.

- Az én főztemet meg is kóstolhatja akárki - jutott végre szóhoz a főszakácsnő.

- Az majd elvállik, de most már elég a lotyogásból. A vacsorához még jövök - azzal peckesen kiment a konyhából.

Az asszonyok hallgattak, amíg a kasznárt látták, aztán elnevelték magukat.

- Mér húzott ez nadrágot? Szoknya kéne neki, ha annyira érti.

- Holnap majd gyúrni tanít bennünket...
- Dagasztani!
- Belevágott a tüzes istennyila, ha egy férfi ilyen. Ismerem a fajtáját. Ez mindent jobban tud.
- Ez aztán új söprű!
- Elég kis söprű...

Egyszóval a kasznár még csak egyszer volt bent a konyhában, de nem volt már messze a pillanat, amikor a végleg elkésztett asszonyok sodrófával és piszkavassal kergetik a majorudvarban.

A ház kicsi volt és fából való. De új. Tetején kátránypapír, mellette lábas és ivóvíznek való vályú. A házban szalma. Friss, ropogós szalma, mely szinte szikrázott a nyárban elnyelt napsugaraktól, mégis puha fekhelyként kínálkozott Mackónak, aki nem tudta még, hogy ez a ház ezentúl az ő otthona, tulajdona hosszú-hosszú évekig, szinte örökre.

- Bújj bele, Mackó, a tiéd.

Mackó csóválta a farkát, szorgolatta a deszkákat, de nem értette a dolgot.

- Ez a lábasod, ez meg az ivóvized...

A lábas üres volt. Még ha lett volna benne valami...

- Most már nagy kutya vagy, nem lophatod tovább a napot. Őrzöd a házat és a baromfiakat. Itt te vagy az úr.

Mackó nagy talpát rátette asszonya papucsára és játszani akart. A csizmás, cipős, papucsos emberi lábak különösen ingerelték Mackót és meg akarta azokat fogni.

- Mackó, most már komolyan kell felfogni az életet. A belső udvarba már nem jöhetsz be és a konyhába se. Itt kapsz enni és ezért kaptad ezt a szép házat.

A kutya elgondolkozva hasalt le és felnézett az asszonyra. Okos, barna szeme nyugtalan lett. Nem értette a beszédet, de a hangban volt valami, ami nem tetszett neki. Mi lesz ebből megint?

A múltkor nyakörvet kapott és azt is ilyen hosszú bevezetés előzte meg. Az örvet azóta megszokta, de akkor napokig kaparta, dörzsölte fűhöz-fához, hogy talán lejön. Mire való az ilyen ostoba gallér?

Most aztán megtudta. Az asszony hosszú szíjat kapcsolt a kis ház karikájához, másik végét pedig a nyakörvhöz.

- Ha jó leszél és szépen bemégy a házba, levesszük. - Ezzel otthagya.

Mackó - szokás szerint - utána akart ugrani, de a szíj akkorát rántott rajta, hogy leült. - Hát ez meg mi? - üvöltötte. - Így becsapni a szegény kutyát! Megyek, én is megyek - és forogva rángatta a bilincset, de hiába. Ekkor - talán először életében - mérhetetlen haragra lobbant. Felhördült és fényes fehér fogaival őrvongve mart a szíjba.

- Hrrr... hrrrm... gyalázatos, gyalázatos!

De a bilincs érzéketlen volt és engedni is kellett, mert a nyakörv már majdnem megfojtotta. Megállt egy pillanatra és hűséges kutyaszívében valami névtelen keserűség lett úrrá, amit eddig nem érzett. Aztán újra nekiugrott, pergett, mint a motolla, amíg zihálva le nem rogyott. Nem, a béklyó nem engedett és a béklyó az ember szolgája volt.

A kis kutyaház felett nagylevelű nyárfá suttogott s a nyárfáról két veréb nézte a kutya vergődését.

- Mi baja ennek a kutyának, mi baja? - csiripelt az egyik.
- Beteg, bizonyára beteg. Hallottam, hogy a kutyákra rájön néha, de úgy keli nekik. Otromba jószágok, de azért bennünket elkergetnek az ennivalótól.
- Csend! - üvöltött fel Mackó - csend, mert széttéplek benneteket. Piszkos naplopók!
- Hallod, ez ide szól.
- Ne törődj vele. Földön mászó féreg, irigyli, hogy mi a levegő urai vagyunk. Csirip-csirip... csirip... hihih... nézd most kibújik a bőréből.

Mackó felágaskodott és tájékozva ugatott a verebekre, akik ijedten elrebbentek a fáról, mert verébésszel hihető volt, hogy a kutya felugrik hozzájuk.

Ez egy kis győzelem volt és Mackó úgy tett, mintha jószántából feküdt volna le, pedig a szíj rántotta újra a földre. Pihent egy kicsit, közben óvatosan körülnézett, hogy nem jön-e valaki, aki megszánja, megsimogatja, de nem jött senki. Tyúkok, kacsák, libák jöttek-mentek az udvaron, a ka-

kas kukorékolt néha a szomszéd kakasnak, szekerek zörögtek az utcán s mindezek felett békésen susogott a nyárfa.

Mackó fáradtsága átúszott valami megnyugvásba. A szíjra ugyan undorral nézett, de a harag már elaludt benne. Nem értette, hogy mit akar az ember, küzdött is ellene, mégis úgy érezte, nem érdemes rugdalódní, mert akkor még meg is verik. Feküdt hát csendesen és nézte a kis házat és benne a szalmát. A szalma látása homályos emlékeket ébresztett benne s ezek az emlékek kellemesek és puhák voltak. Felállt, megrázta magát - mert a nagy ugrádozásban csupa por lett - és besza-
golt az ajtón. Igen, ez az a dolog, ami puha és jó fekvés esik rajta, de azért nem ment be, mert gya-
nús volt a fehér deszka, gyanús a kátrányszag, gyanús a félhomály az ólban, gyanús minden. Újra
lehasalt, de most már közelebb. Ekkor a nagy kakas, a tyúkok bálványa, ragyogó kék farktollak
egyedüli birtokosa, a félelemnélküli lovag - odament és ivott Mackó vályújából.

- Hohó! - ugrott fel Mackó - és a kakas éppen csak hogy elvihette ragyogó farktollait és bá-
torságát.

- Micsoda aljasság ez - kiabált vissza - ki a fene bántott? Még találkozunk!

Mackó tudta, hogy a baromfit nem szabad bántani, de azt is tudta, hogy a kakas csak szemte-
lenkedni akart. Hát ezt nem! Érezte, hogy ameddig a szíj ér, minden az övé s ebből nem engedett.

Amikor a konyhaajtó kinyílt, felugrott és amikor asszonyát meglátta - ugatva köszöntötte,
felágaskodott és elfeledett mindent. Mackó nem tudta, mi a harag és ha mérges is volt néha, kifolyt
szívéből, mint a víz a szitából. Mackó nem kelt haraggal és nem feküdt le vele, nem tartogatta, nem
őrizte, mint a rothadó pacalt, ami mindig bűdösebb és nagyobb lesz - éppen ezért boldog volt - de
nem tudta azt sem, hogy ez csak az ember, a nagy Ember magasztosan szomorú és emberien állati
tulajdonsága.

- Hoztam valamit - ne dönts fel, Mackó - és el is eresztlek, ha jó leszel. - Nem, nem itt!

S az asszony egy gyönyörű, vadonat sonkacsontot tett Mackó óljában a szalmára, közben
óvatosan lekapcsolta a szíjat.

- Ott a csont - és elindult megint befelé. Mackó szíve majd kettészakadt. Itt ez a ragyogó, il-
latos csont, amott, akit annyira szeret. Nem, nem kell a csont - s utána rohant asszonyának.

- Mackó!

A kutya megtorpant. Az asszony kezében ott vonaglott az az undorító bilincs, az a fojtogató
szíj. Nem, akkor inkább kint marad. És ettől kezdve csak a szíjat kellett Mackónak megmutatni, ész
nélkül kotródott ki helyére, a külső udvarba.

Az ajtó becsukódott, mintha egy világ záródott volna le és a kamaszkodó kiskutya körülné-
zett új birodalmában.

A völgybe besütött a nap és melege megállt benne, mert szél csak fent járt valahol, ahol az
erdő kezdődött. Lent vonat szuszogott, sistergett a gáz, szállt a szénpor és a salakbányák egykedvű-
en füstölögtek már évek óta. Az osztályozó körül hörögve zúdult a szén a vagonokba, a nagy hűtő-
tartály vize csobogva hullt a tiszta medencébe s a nagy kémény csendesen pipált, mintha teljesen
felesleges lenne és csak azért áll olyan nagyképűen, hogy a bányá fontosságát kihangsúlyozza.

Az irodaépület is kormos, reménytelenül szürke színű, ajtaja nyitva s az újonnan felvett
munkások ott ácsorognak beosztásukra várva. Ma még csak a külszínen dolgoznak, talán holnap is
és csak később válik el, ki hová kerül. Legtöbbje már bányából jött, csak egy kis csoport áll külön:
az újoncok. Halkan beszélgetnek és érzik az új világ idegen, kicsit szorongató leheletét. Zsellérgye-
rekek, béreslegények, akiknek kiesett a kezükből az ekeszarva, vagy ellökték maguktól, mert az eke
nyomán kis cipők teremtek csak s az ő éhségüket csak a kenyér már ki nem elégítette. Messzebb
néztek, mint a többiek, többet láttak, többet is kívántak és elkanyarodtak az ősi barázdától, mely
ősisége mellett öreg is volt nagyon. És bizonytalan és zsugori. Elmaradt, no!

Karikás Jancsi és Puha Ferkó is ott álltak ebben a kis csoportban. Ferkó vidám volt, mint a
madár. Valami fellélegző szabadságot érzett, valami ünnep előtti vidámságot, de Jancsi komolyan
állt a csoport szélén és elnézett messze túl a dombon, hol a zöld táblák közt fehér ökrök mozogtak.
Hová mehetnek? Talán az erdőre? Szinte érezte maga alatt a szekér puha zörgését, a vetések közt
járó szél hűvös simogatását. Nem, egy pillanatig se bánta meg, hogy eljött - hiszen el kellett jönni -
mégis nem a bányát érezte maga körül, nem a salakbányák kénes gőzölgését, hanem azt a másik vi-
lágot, amelyet otthagytott.

Valaki megérintette a karját.

- Vidd fel, fiam, ezt a cigarettát az igazgató úrhoz. Tudod a járást?

- Tudom.

- Nézz körül a kertben, lehet, hogy ott van.

Jancsi óvatosan markába fogta a cifra skatulyát és elindult az igazgató lakása felé. Előtte szép kert. Az almafák virágoztak, az utakon homok s a domboldalon lévő kert teraszain virágok. Az igazgató szerette ezt a kertet, szerette a fát és a bányatelepet is, ahol csak lehetett, fásította. Kicsit értett is hozzá, mégis olyan volt, mint a színész, aki író, és a festő, aki színi tehetséget érez magában. Úgy érezte néha, mintha pályát tévesztett volna és nem bányásznak, hanem gazdának vagy erdésznek született. Nőtlenége magányát sokszor megszépítette ez a kert és sokszor szidta elkeseredetten bányáját, melynek mérges gőzei és gázai ellenségesen fojtogatták gyümölcsfáit.

- Piszok foglalkozás - panaszkodott az ispánnak, aki csak nevetett.

- Mit nevelsz? Nézd itt körül ezt a rondaságot. Hamu meg korom, meg bűz, olajos rongyok, szénpor és rozsdás vasak. A patak fekete vizet visz, a levegőben egész szemétdomb, a lármából ki nem jutsz soha, vízbetörés, szerencsétlenség, lezuhant kas, elszabadult csille... eh, irigylem a te szép, egészséges életed.

- Cserélhetünk.

- Vetsz és aratsz, nézed, hogy nő a répa, hogy kalászol a búza, hogy nőnek a báránysok és hogy pirosodik az alma.

- Hiszen, ha csak ez lenne! Ha csak termelni kellene, de sok minden más is van - komolyodott el az ispán. - A búzával nincs is baj, meg az almával se, meg a báránysokkal se, csak az emberekkel, meg a körülményekkel.

- Jó cselédséged van.

- Nem róluk van szó, azaz róluk is, de ez csak később jön. Előbb jön az alma. Igen, az alma szépen megpirosodik, nagy gonddal leszedjük, aztán várunk. Várunk, várogatunk, közben ajánljuk fűnek, fának. Nem kell. Érted? Nem kell. Végül valaki megkönyörül rajtunk és megveszi - persze válogatva - 28 fillérért. Mit csinálhatsz, hűtőházad nincs, raktározó helyed nincs, eladod és közben arra gondolsz, ki kellene vágni az egész gyümölcsöst, akármilyen szépen virágozik tavasszal és akármilyen bőven terem ősszel.

- Hát...

- Várj! A java csak ezután jön. Véletlenül megtudod, hová kerül az alma és amikor felmegy Pestre, a saját almádat megveheted a csemegésnél különként három pengőért és az étteremben - ha még nem ment el az étvágyad - egy darabot ehetsz egy pengőért.

- Disznóság!

- Az hát! És ugyanez van a báránysal, krumplival, mindennel.

- Meg kellene szervezni...

Az ispán keserűen nevetett.

- Megszervezni? Ezt az irigy, széthúzó, öngyilkos társaságot? Ezt a szétszórt, egoista tömeget? Az eladóknak ezt a tudatlan csákiszalmáját akarod szembeállítani a vevők intelligens, könyörtelen, összetartó gépezetével? Nevetséges! Olyan ez - öregem - mintha egy orgonaművészt versenyeztetnél egy vak harmonikással; a hangjegyek és hangszerelés virtuózát egy öreg kontárral, aki helyett már régen egy másik művészt kellett volna szembeállítani s abból - hidd el - csak haszna lett volna mindenkinek.

- Drágaság lett volna...

- Fenét! Csak egy kicsit kevesebbet markolt volna a csemegés és kevesebbet az étteremtulajdonos. Véletlenül megtudtam, hogy annak a kereskedőnek a felesége Radványban nyaralt napi hatvan pengőért, a szállodás gyerekei pedig európai körúton voltak napi Isten tudja mennyiért, ugyanakkor, amikor nálunk egy béresnek az évi - érted? - évi készpénzfizetése negyven - hallod?! - negyven pengő volt. Hát, öregem - én nem sajnálom tőlük! Isten látja a lelkem, hogy nem sajnálom. Az egyéni kezdeményezést, a kiválóságot, a kockázatot, igenis, meg kell fizetni, de nem ennyire és nem kiuzsorázva a végletekig egy hatalmas réteg elesettségét. Az állam minden kis bűntöcsát lecsapol és ezzel a bűnös, ma még holttengerrel nem törődik.

- Megoldódik ez is.

- Meg. És remélem, magától oldódik meg, mert különben megoldja az idő máról-holnapra s ez nem lesz szentimentális megoldás...

- Hogy el tud keseredni ez a mezei ember - gondolta az igazgató és nem szólt semmit, de sokszor eszébe jutott, amikor a fát nyesegette és elgondolkodva járta a kert útjait.

- Jó napot kívánok.

Az igazgató felnézett.

- Mit akar?

- Csák ezt a kis cigarettát hoztam, a bányamesterúr küldte a tekintetes igazgató úrnak.

- Kicsoda maga?

- Új ember vagyok, kérem. Most szegődtem ide.

- Az uradalomból?

- Onnan.

Az igazgató arra gondolt, hogy ez aztán felesleges kérdés volt, hiszen ennek az embernek az arcára volt írva, hogy mezei ember. Rá volt írva csizmájára, foltos nadrágjára, ingére, rövid kabátjára és minden mozdulatára, mint ahogy rá volt írva az ispánra, a gazdákra és mindenkire, aki egyszer úgy tudott a búzára nézni, hogy az kenyér és úgy tudott inni a gémeskút vödréből, hogy nem loty-tyantotta az egész vödört a nyakába.

- Köszönöm.

- Szívesen.

Jancsi már majdnem kint járt a kertből, amikor utána esett a kiáltás.

- Halló!

Jancsi ilyen kiáltást ugyan még csak a telefonba hallott - az irodában - de azért megfordult.

- Jöjjön csak ide! Ért maga a kerthez?

- Dolgoztam már ott is...

- Belepi ezeket az utakat a gaz, egy kis rendet kellene csinálni. Ott a szerszámos bódében van minden.

- Megcsinálom én, kérem... - és már ösztönös mozdulattal rántotta le a kabátját, mert melegen odasütött a nap - ...tessék csak rám bízni.

A szerszámoskamrában akkora rendetlenség volt, hogy Jancsi megdöbbsen. Arra gondolt, hogy Móric gazda mit mondana, ha ezt látná. Fényes nappal leszedné a csillagokat az égről. Összevissza ásó, gereblye, kapa, olló - mint az olyan helyen szokott lenni, ahol minden nap más ember dolgozik. Először hát rendet csinált a kamrában, ki is söpörte tisztára, aztán nekilátott az utaknak.

Arra gondolt, hogy ez bizony nem bányászkodás, de nem bánta. Nem volt a sarkában senki, nem nógatták, dolgozott, ahogy akart, pihent, amikor jólesett. Néha átnézett a túlsó domboldalra, ahol a gazdaság földjei nyújtózkodtak és amikor valami pirosság villant még a dombháti dűlőúton, tudta, hogy nemsokára dél lesz, mert Szanyadi Kati viszi az ebédet az apjának. Csak a Katinak van ilyen piros szoknyája. Megtörölte homlokát és nekifeküdt újra az útnak, mert minek foglalkozzék ő Katival, amikor oda egyedül Kerti Jóska illetékes.

Nemsokára elbődült a bánya kürtje - amire a hozzáértők azt mondták, hogy olyan, mint a hajó kürtje - és Jancsi elővette az öreg szőrtarisznyát, hogy megebédeljen.

A kürt hosszan búgott - szinte tele lett hangjával az egész völgy - de a munka odalent nem állt meg, mert tovább morgott az osztályozó, csikorogtak a csillék, zakatolt a vonat, sistergett a gőz, csurgott a hűtő vize. Nem, itt a munka soha nem állt meg, mintha attól féltek volna, ha megáll: akkor elszakad. Bizony, nagyobb, erősebb, gazdagabb és keményebb volt minden, mint a gazdaságban. Már ezt a kürtöt sem lehet hasonlítani Bódai kolompolásához. Micsoda hang ez! Ámbár Bódai is rendesen csinálja s az is elég. Bódairól Mari jutott az eszébe és akkor elsüllyedt körülötte a kert, a kürtszó, a távoli dombok zöldje és csak az almát nézte, melyet még sötét hajnalban dugott a kislány a tarisznyába.

Forgatta az almát, megszagolta - kíváncsi, jó szagú volt, ámbár héja már kicsit ráncos - és ezen az illaton át megint közel jöttek hozzá a távoli vetések, az ökrök, a szekerek, az elhagyott major, a ballagó dűlőutak, kopár legelők, gémeskutak és nádfedelű pajták. Közel jött hozzá a föld és bár nem adott magának számot róla - távoli lett a bánya, a zaj, a szén - távoli, piszkos és fekete.

Mire este lett, az utak nagyjából egyenesre voltak vágva, a gaz kupacokban száradt és az igazgató csak annyit mondott:

- Holnap is jöjjön ide.
- Igenis.
- Nem is kell sehohol jelentkezni.
- Igen. A kamrárt is rendbetettem. Itt a kulcs, mivel hogy most én felelek érte, bezártam.
- Tegye csak el.

Jancsi a tarisznyába csúsztatta a kulcsot és örült, hogy újra idejöhet.

- Akkor - Istennek ajánlom.

És elballagott, csak úgy, mint „otthon”, hiszen nem változott semmi, csak éppen, hogy valami mély öröm van benne, hiszen többet keres, kevesebbet dolgozik és kulcs van a tarisznyájában, melyet rábíztak.

A tavasz már lassan elvénuult, mint a nő, aki sokat dolgozik, gyorsan él és sokat szül. Egyik kezében még virágokat tartott, de a másikban már érett a gyümölcs, felpattantak a tojások és néha idegesen nézett körül, hogy jöhetne már a dúskeblű dada, a nyár.

Az erdőkben szólt még a kakukk s a legelőkön vidáman csengett a bárányok csengője, de a lombok zöldje már elsötétült, a patak álmosan locsogott melegedő ágyában s az út porában nyúlfiak körömnnyi kis nyoma látszott.

Esőtlen volt a tavasz, de erről ő nem tehetett. A tavasz a földhöz tartozott s az eső az égiek dolga. Ha egy kis szél mozdult, az se hozott felhőt, csak a port kavargatta meddő szórakozással és elherdálta még azt a kis nedvességet is, amit a hűvös éjszakák szitáltak harmatként a mezőre.

- Eső, eső, eső - mondták az emberek és az égre néztek, mint mindig, ha kérni kellett, mint ahogy mindig a földet nézték, ha adni kellett volna. Ez egyszer úgy látszott, hogy a könnyörgő tekintetek hiába nézik az eget, mert tavaszi kékje már szinte szürke volt a portól és egy tenyérnyi felhő sem mozdult sehohol.

Az ispán is mind komorabb és komorabb hangulatban jött hazafelé és az apró-cseprő jelentésekre már oda se figyelt. Eső! Eső! A többi most mind mellékes. Milyen könnyű dolga van a mérnöknek, a bányásznak, a tisztviselőnek! Ezeket alig érheti megfélemlítés. Ismert számokkal, emberekkel, pénzzel, áruval dolgoznak s a véletlen, a kiszámíthatatlan alig üldözi őket. Nem segíti, de nem is támadja és a kétszer kettő az kétszer kettő marad többnyire.

De a gazdálkodás, a lebecsült őstermelés, a legragyogóbb gazda kezében is lutri, melynek nincsenek szabályai, vagy ha vannak, szinte naponként kell felrúgni őket, megkerülni, esetleg éppen az ellenkezőjét tenni, mint amit rendes körülmények között tenni kellene. Mert amit a főiskolákon tanítanak, az csak keret, szabványos teória, míg a mezei élet ezeket a szabványokat nem ismeri és naponként hökkenti kétségek közé a „tudós” kezdőt. S ezek a meghökkenések mind pénzbe kerülnek.

Ezért fő a feje az ispánnak is. Ő nemcsak azért pislog az égre, hogy eső legyen, de azért is, hogy mostanában ne jöjjön az öregúr, mert elkecseregett igazságtalanságában túlmegy azon a határon, amelyet el lehet egyáltalában viselni.

- Mit csinálnak a sommások? - kérdezné.

- Tizen követ termelnek az útra, hat nádazza a pajtatetőket, húsz lány a kertészkertben, tíz a kastélykertben, tíz a magtárban, a többi férfi majorban, erdőn, szanaszét...

Az öregúr erre nem szólna semmit. Egyelőre. Mit szóljon? Tudja, hogy a répa alig kelt ki, mert nem esett eső, a kukorica rosszul kelt, a krumpli sehogy s az összes munkák megkésnek két-három héttel. Behozhatatlanul megkésnek, s ha megjön az eső, összetorlódznak, amit talán úgy lehetne lerajzolni, hogy a répa nekiesik a kukoricának, az beledől a krumplibba, az egész ráesik a kaszálásra, szóval, mint egy vasúti szerencsétlenségénél az egymásután következő kocsik: vad összevisszaságban, a sima sorrend helyett. Addig pedig a munkások értéktelen munkákra fecsérlődnek el, mert nincs mit tenniük, azaz - az öregúr szerint lopják a napot.

- Én megmondtam, hogy korán jönnek még...

Ez persze nem igaz. Tudja az ispán is és tudja az öregúr is, tehát erre nem lehet mit mondani.

- De hát én nem jártam akadémiát, én nem tudok semmit.

Csend. Az ispán hallgat.

- Mi az, megnémult?

Az ispán tudja, hogy szóról-szóra így lenne, amíg csak ki nem alakulna valami veszekedési csúcs s akkor kapná meg a magáét, mert - nincs eső.

- Bódait keressük meg.

Az éjjeliőr éppen karjára akasztotta a botot - jelezvén a hivatalos óra végét - amikor az ispán kocsija beperdült a kapun.

- Elmehetsz, Ferkó, Bódaival van egy kis dolgom. Mi újság?

- Nincs különös. Ketten-hárman az emberek közül - már a sommásokat értem - kikéretőztek a pajtába. Aszongyák, ott jobban pihennek.

- Mit csinálnak az öreg csontok?

Bódai elmosolyodott.

- Bizseregnek. Úgyis mondtam volna. Különösen térgyemben. Három nap alatt meggyün az eső.

- Biztos?

- Sohse csapott még be, tekintetes uram.

- Ha igaz, tíz pakli dohányért jelentkezzen.

- Akár meg is lehet venni. Csak attól félek, hirtelen lesz. Sokáig készülődik nagyon.

Az ispán kicsit megnyugodott. Bódai öreg csontjai rendesen megéreztek az esőt, s ha a jóslásnak haszna volt, nem sajnált egy-két pakli dohányt, egy-egy üveg bort.

S az öreg csontok most se hazudtak. Már másnap délből elfüledt a levegő s a nap mintha piros ködben úszott volna. A levegő száraz villamossággal volt tele, az állatok nyugtalanul védekeztek a dühös legyek ellen s a fecskék szinte a földet súrolták.

Két óra tájban habos, szürke felhők torlódtak fel körös-körül és nagyon messze, mintha mély morgás hallatszott volna.

Az ispán idegesen várta kocsiját az irodában. A legtávolabbi majorból egész falka disznó megbetegedését jelentették s még csak éppen ez hiányzott az óriási kárhoz, amit a szárazság jelentett.

Mikor a kocsik megérkezett, már egészen elmélyült a csend, de mögötte lélegzetfojtó feszültség hallgatott.

- Elindulunk? - kérdezte a kocsis.

- Gyerünk.

A belső majorban megálltak egy pillanatra. Móric aggályoskodott.

- Jobb lenne itthon maradni. Nagy idő készül. Csak jég ne legyen.

- Mi a fenét csináljak - mérgelődött az ispán -, a hatos falkával valami baj van. Időben látnom kell.

A lovak mintha maguk is siettek volna, vitték a kocsit, mint a pelyhet.

A dombon már suhogott a szél és látni lehetett, hogy a felhők alja elfeketedett, csak a gyűrődésekben világítottak piszkos, kénsárga torlódások.

- Siessünk.

A távoli morgás már ideért és szüntelenül hörgött, mintha a felhők mögött a vihar gigászi ragadozója lapulna, mancsa alatt szorongatva az egész világot.

Amikor a felhők fent összeértek, alkonyati sötét lett és távoli suhogás közeledett, amitől meghajoltak a fák és eltűntek a domboldalak.

- Elkap bennünket. Jobb lenne visszafordulni.

- Mozdasd egy kicsit őket, talán kifutnak alóla.

De nem futottak ki.

A porfelhőben - melyet a vihar maga előtt hajtott -, már alig láttak, aztán egy villám csattant el, koppant pár szélhordta esőcsepp a sárhányón, és egy hirtelen szélroham szinte letolta a kocsit az útról.

- Vedd fel a szűrt.

Megálltak. A lovak nyugtalanul kapáltak, amíg felvette a kocsis a szűrt, az ispán pedig esőköpenyét, aztán újra neki az útnak, amely mindinkább elsötétült és felette mind sűrűbben cikáztak a villámok. A dörgés már a földet rázta, de az eső még mindig nem tudott megindulni. Ekkor már süvöltve tépte a szél a fákat, reccsenve tört le egy-egy ág és szinte úgy látszott, kiviszi a kocsit alól a

földet, amikor hirtelen káprázatos villámlás lobbant fel. Egy vakító ostor végigvágta az eget, mintha meghasította volna és nyomában lezúdult az eső.

Igen, Bódainak megint igaza volt. Egy kicsit „hirtelen” jött.

A villámok sisteregve csattogtak a dombháton és amikor a tetőre értek, hol a jegenyék vilámháritóként szurkálták a felhőket, a kocsis aggódva hátrafordult.

- Belemenjünk?

Alig harmadán voltak az útnak. Ezekből a jegenyefákból évenként kivágott egyet-kettőt a villám és istenkísértés volt ilyen időben köztük kocsikázni. Az ispán körülnézett és úgy látta, most kezdődik még csak a tánc.

- Állj meg, Ferkó! Mit gondolsz?

Ferkónak azonban nem volt már válasza ideje. Mintha messzebb egy égisz erő vásznát repítették volna el, csattanva vágott le a villám, azután - még a lovak is megdermedtek - egy közelebbi mennykőnek már csak a világosságát látták, mintha lángja se lett volna és amikor szemük kitisztult, lobogva égett előttük talán száz lépésre egy öreg jegenyenyár.

- Haza!

A lovak ágaskodva fordultak meg, a levegő lehűlt, a kocsiban tócsában ültek már, mire hazaértek, s a faluban arasznyi magasan hömpölygött a zavaros esőlé.

Mikor az iroda előtt megálltak, még mindig szakadt. De most már nem siettek. Minek? Ennél jobban már megázni nem lehetett, az ispánnak pedig ki kell adni az új parancsokat.

- Menj be a tekintetes asszonyhoz, Ferkó, hogy adjon egy pohár pálinkát. Kettőt is kérhetsz - és esőverte ábrázatukkal összenevettek.

Ha az a mennykő kicsit idebb ütött volna...

Mindez pénteki napon történt. Az ispán szerette a pénteket és - ide babona, oda babona - szerette a tizenharmadikát. Pénteken született, pénteken érettségizett és pénteken volt az esküvője. Igaz, hogy pénteken esett le a padlásról - a ködös gyermekkorban - és pénteken húzták ki a tóból - ugyanabban az időben -, de ezek nem számítottak, mert - szerencsére - az emlékezet és az idő csak a rosszat takargatja a távolság mohájával, míg a ragyogó napok ragyogása sem időben, sem ragyogásban el nem vész soha.

Amikor hazament, olyan volt, mint az „ázott ürge”, holott az ürge meg nem ázik soha, csak ha kiöntik a cigányok s ebben az esetben inkább kiöntött ürgéről kellene beszélni.

Felesége mindenestre összeszidta.

- Mi közöm a maga disznófalkájához, felőlem elpusztulhat az egész, ha magát...

- Angyalom, nem történt semmi. Ferkó túlzott.

- Mit túlzott? Leütött a villám?

- Ez igaz.

- Száz lépésre?

- Mondjuk.

- Hát akkor mit túlzott?

- Gondolom, milyen nagy feneket kerített Ferkó!

- Semmit se kerített. Ha fél perccel hamarabb indul: én özvegy vagyok, maga „néhai” és - igen - akit maga olyan nagyon protezsált, árván születik.

Az ispán megölelte az asszonyt és hallgatott. Jó iskola volt erre az öregúr. Hallgatni! A csenddel és a némással nem lehet mit kezdeni. Nem lehet belekötni, nem lehet vitatkozni, nem lehet megütni, mert tulajdonképpen: nincs!

Az ispánné is tett-vett egy darabig ura körül, de közben észrevétlenül elcsitult benne a harag, a múlt aggódása és amikor kiment a kamrából átalakított fürdőszobába, az utolsó szó jogán, de egy kis büszkeséggel azt mondta:

- Maga csavargó!...

Ez a péntek azonban még se volt szerencsés. Este, már indulni készült az irodából, amikor, mintha tüzet jeleznek, megszólalt a telefon.

- Ispán úr?

- Igen.

- Mi újság?
- Jó esőnk volt. Ötven milliméter...
- Hétfőn megy a feleségem, az unokámmal. Minden rendben legyen. A sánta ökör?
- Javul.
- Javul, vagy csak úgy mondjuk...
- Két hét alatt befoghatjuk. Jó lesz.
- Na. Ritkaság, hogy maguktól valami jót hall az ember. Itt is nagy eső volt, jéggel...
- Itt nem volt jég.
- Isten vele.

Az ispán hallgatózott még egy kicsit a telefonba, hátha jön még valami, aztán letette a kagylót.

Jó is, rossz is. Jó, hogy az öregúr nem jön és rossz, hogy megkezdődik a nyaralás.

A nyaralás állandó bonyodalmakkal járt és a kastély környéke hangos lett és városi. Idegen test a faluban, mely egyik kezével a várost, másikkal a falut fogta. És rádió, és kívánságok és még új kívánságok. Olyan volt a kastély, mint a matróz, akitől megkérdezik, hogy mit szeretne.

- Rumot.
- Aztán?
- Még rumot.
- És azután?
- Sok rumot.

A kastély volt az ország és ha valaki ebben az országban azt hitte, hogy minden ingyen van: a kastély volt az. Hiszen igaz, az övé volt minden és három hónapig tartott csak, mégis, ez a három hónap volt az év, amikor az aranyszínű október kisöpörte a parkot, a békesség és csend úgy ült a bokrokra, mint az imádság. Elmentek!

Pedig az öregasszony nem volt rosszindulatú. Segített, adott, ahol tudott, ahol - mert - és ahol rangbélinek látszott. Más ember mellett talán ingét is odaadta volna, de itt csak a gombokat adta oda, amitől kinyílt az inge és látszott, hogy szíve van. Ő volt a kapocs a múlt és a jövő között, ő volt a villámhárító apa és fiú, fiú és unoka, leány és vő között, ő volt az asszony, sőt nagyasszony az asszonyok között, akik lefelé néztek rá, összetévesztve a tanult kultúrát a született intelligenciával.

Az ispánnak azonban még így is teher volt. A szeretet és a szív volt teher, amit éppen az ispán tartott sokra, mert az öregasszony nem szeretetet adott, hanem hatalmat és nem szívet adott, hanem könnyelmű parancsolási tehetséget, ami olyan volt, mint a tűz, amelyről sose lehet tudni, mikor kap bele az őserdőbe...

Péntek volt és hétfőig - aránylag - könnyen teltek a napok. Csak intézkedések. Villany, vízvezeték. Park. Virág, Csatakné!

Csatakné volt az üres kastély „házvezetőnöje” s a teli kastély szakácsnője. Ura kocsis. Jóindulatú, nehézkes igáskocsis, akiből felesége csinált nyári parádéskocsist, aki kapált, kaszált, fát vágott, sőt rajta is lehetett fát vágni, ha felesége ezt jónak tartotta. Csatakné volt a lépcső felfelé és fiuk a tanítóképzőt végezte. Kíméletesen, de végezte... Móricék fia volt az egyik: az ész, Csataké a másik: a szorgalom, kitüremkedése a cselédsorsnak, akik kiemelkedtek és más úton akartak mások lenni, mint Karikás Jancsi vagy Puha Ferkó...

Ez a nyaralás volt az az idő, amikor az ispán kezében összekuszálódott a vezetés szálai, mert parancsok, rendelkezések mentek anélkül, hogy tudott volna róluk és kocsik és emberek hiányoztak számadásából, akik hol tenispályát javítottak, hol kavicsot hordtak a park útjaira, esetleg a vízvezeték csöveit ásták ki valahol, amivel mindig baj volt, mert már ócskán lettek összeszedve.

Hiszen az övék volt, ez igaz, de a munkások és fogatok ki voltak számítva a gazdaság munkáira és a hiányuk szinte jóvátehetetlen késéseket okozott a sürgős tennivalókban. Ezt azonban megmagyarázni nem lehetett.

- Ne legyen olyan nehézkes, ispán úr. Van itt ember elég... és csak pár emberről van szó - mondták, amikor még protestálni volt kedve és érdemesnek tartotta, de most már csak legyint, mert kár a szóért és csak magában dühöng, amikor hajnalban Móric jelenti...

- A kastélyba hat ember, a kertbe nyolc leány...

Abból a kárból, amit ennek a tizennégy embernek a kiesése jelent, Párizsból lehetne hozatni a spenótot meg a karfiolt.

Rend csak akkor van, ha az öregúr jön. Az ispánt ugyanis le lehet inteni, de az öregurat nem. Ha az öregúr ilyen luxusmunkákon találja az embereket, lekapja az egész világot, feleségét is - a cselédek előtt, ha kell -, elsősorban persze az ispánt.

- Mért nem áll a sarkára? Mért van maga itt?

Az öregúr azonban elmegy és amint kihúzta a lábát, már szól a telefon.

- Ispán úr, húsz ember kellene - ne ijedjen meg -, csak egy napra...

- Kérem, a répa...

- Mondom, csak egy napra, már szoltam is Móricnak. Délután ötre végeznek, még dolgozhatnak is a gazdaságban.

Az ispán fogcsikorgatva gondol a kapálatlan répara és a méregtől vörösen nézi a telefont.

- Ezt a marhaságot! Délután ötkor sétáltassam ki a munkásokat a répa földre. Mire kiérnek, este van, s akkor sétáltassam őket vissza.

Egyszer megpróbált „sarkára állni”, de akkor csúnyán megütötte a bokáját s azóta imbolgva lavíroz a kenyéradó família különféle, ellentétes kíváncsiságai között.

Az ispán ugyanis nem diplomata és amikor az öregúr megint leszidta, mint egy bérest s a fiatalúrnak megint ember kellett, egyszerűen azt mondta, hogy: nincs! Igaz, szebben is lehetett volna mondani, de idegei már tótágast álltak és kicsattant belőle az ellenkezés, mint puskából a golyó.

Akkor egy hétig „nem álltak vele szóba” s ment a panaszos levél: - ...mit vétettem én neked, hogy szarvakat adsz az ispánnak, aki megtagadja parancsaimat és úgy beszél velem, mint egy kanással...

S az öregúrból elbődült a megsértett apa és a megsértett földesúr.

- A fiam panaszkodott, hogy maga megfélemlít magáról, nem engedelmeskedik és...

- Kérem...

- Ne szóljon közbe, amikor beszélek - üvöltötte -, tudja meg, hogy a maga ura és gazdája beszél és - fenyegetően felemelte mutatóujját - nehogy eszébe jusson még egyszer. Nehogy...

Az ispán elsárgult és sírni tudott volna. Mindez persze nem négyszemközt történt. Ott volt az öregasszony, az összes unokák, a nevelőnő és igazságában, megalázottságában el tudott volna sülyedni.

- Én...

- Elmehet. Erre nincs mentség.

Elment.

Hallotta még, hogy a legidősebb unoka, az öregúr szemefénye, azt mondta:

- Nagypapa, azt nem is mondta neki, hogy: „maga nulla”, de azért jól letolta...

Az ispán aznap nem evett, csak szódabikarbónát és elhatározta, hogy elmegy követ törni vagy zsákolni vagy akárhova, de addig is nem törődik többet semmivel. Viszik az embereit - vigyék, megöli a gazdaságot a gaz - ölje meg. Tőle többet kívánni nem lehet. A föld nem az övé, tegyenek vele, amit akarnak, de úgy érezte, ez a föld megrendült alatta.

Ettől kezdve nem kértek tőle embert, a gazda kapta meg a parancsot s az ispán csak a munka menetéből tudta meg, hogy megint hiányoznak munkásai, mert fákat ápolnak, kerítést javítanak, vagy utat gereblyéznek. Közben a dudva felnőtt s azt már csak háromszoros munkával lehetett kiirtani, a vetett növény sínylődött s a föld összetömődött amit már sehogysem lehetett helyrehozni.

- Bánja a fene! - sziszegte az ispán, pedig bánta. Úgy érezte, mintha ő fuldokolna a gaz öleléseiben és nem a kukorica, s a bojtortján és a vadrepce ölelle enné el a táplálékot.

Ezért félt a nyártól s ezért utálta még ezt a szót is, hogy nyaralás: Ő nem nyaralt soha és nem ment szabadságra soha, nem járt sehová, mert az öregúr szerint „a tisztnek a gazdaságban van a helye s a tiszti lovagnak vasárnap pihenni kell.”

Ez a sok kósza, keserű gondolat mind végigsuhant rajta azon a hétfői napon is, amikor megzörrent a telefon és Csatakné csak annyit mondott a telefonba:

- Megérkeztek!

- Na - kezdődik -, gondolta magában és átballagott a kastélyba a szokásos üdvözlésre. Lassan ment és alig hallotta meg a madárdalt, alig érezte a szabad szél dús illatát, csak a kavics csikorgott a talpa alatt keserű sercegéssel, mintha azt mondta volna, hogy túl a parkon nyaralásra indulnak

emberek, akiknek szabadságuk van, kis házuk a Balaton partján és - ez talán nem is igaz - egy teljes hónapig azt csinálnak, amit akarnak. Nem, ez nem lehet igaz!

Talán csak a ciprusok tudnak ilyen mozdulatlanul állni, mint a jegenyék. Örökös hallgatásuk, talán csak az övék ilyen mély, elgondolkozó, mintha mindent látnának és mindent megjegyez-
nének.

Az újhord sarlója már a nyugati égen hajlik lefelé s ha leért egészen, csak akkor kezdenek igazán ragyogni a csillagok. A majorból még kihallatszik egy-egy ajtócsapás, aztán csak az egerek mocorognak a szalmában és a pajta alatt köhéccsel valamelyik munkás, aki inkább itt alszik, mint a sommások tanyáján.

Az egyik nyárfa mellett egy lány áll. Neki támaszkodik a fának, így alig látszik, csak annak, aki tudja, hogy ott van. Kezében egy nyárfalevelet sodorgat s a levélnek olyan szaga van, mint az úrnapi sátoznak otthon, melyet nyárfagallyakkal szoktak díszíteni. Sőhajtva leejti a levelet és a vasút felé néz, hol nagy csattogással most rohan el az esti gyors.

Tíz óra. Hajnalban kelt, dolgozott egész nap, de nem fáradt, vagy ha fáradt is, nem érzi. Feszült félelem szorongatja és mozdulatlansága alatt vibrálva reszket valami. Hej, az a farsang, ó az az eszeveszett tánc, az a bolond éjszaka.

Nézi a sötétséget, de nem jön senki. Akkor jött! Most nem jön. Akkor tűz volt minden, most hűvös, magányos éjszaka. Akkor... de hát ez akkor volt, és hogy minden elmúlt volna, Bozók Anna nem tudja elhinni és nem is akarja. Nem is lehet, mert vannak éjszakák, melyek tovább élnek, mint az öröm, vagy mint a szégyen.

Lehajtja fejét és talán sírna, ha olyan síró természetű lenne. De nem sír: A szomorúság belül marad, elterül benne és nincs kiútja. Mint gyermek se sírt sokat, csak elüldögélt szomorúságával, mint a beteg állat; hallgatott és szenvedett.

A sötétség megmozdul.

- Kálmán.

- Nem tudtam eddig jönni.

- Nem baj - és megfogja a kezét.

- Nem ülnénk le? Zsákoltam egész nap a padlásra.

- Dehogynem. Már azt hittem, ki se jössz.

- Mért nem jöttem volna? Mondtam, hogy jövök - és ásitott.

A lány puhán hozzádölt és hallgatott. És szomorúan boldog volt. Hiszen igaz, nem úgy van, mint régen, de mégis csak kijött és megtartja, amit ígér. Simogatta a legény kezét.

A nyárfák alatt egy kicsi domb volt, ide ültek. Vastag, húsos fű nőtt a szérú mellett s a fű édes szaga hűvösen lengett körülöttük, amikor leültek.

- Hajtsd ide a fejedet. ha álmos vagy.

- Elalszom.

- Nem baj, alszol egy kicsit.

- Nem akarok. Keresnek bent. Te is hiányzol, én is hiányzom...

- Úgy is tudják, Kálmán, ne törődj vele.

- Nem szeretem, ha pletykaságot csinálnak.

- Neked nem árt.

- De neked...

- Én meg nem törődöm vele. Nem törődöm vele, ha nem csalsz meg.

- Ne félj. Az őszen megesküszünk. Vagy karácsonykor.

- Nem. Még az ősszel! Legjobb lenne már itt, ha lehetne... Nem lehet várni, Kálmán...

A legény ijedten felült.

- Ne bolondíts!

- Úgy van, Kálmán - és átölelte a legény széles vállát -, most már biztos, hogy úgy van.

A legény halkán káromkodott.

- Hogy nem tudtál vigyázni - az ég szakadjon erre a tetves világra -, más leány tud.

- Én nem értek hozzá, te meg azt mondtad...

- Mondtam. Persze, hogy mondtam. Mit mondjon az ember, ha megbolondul, bor is van benne. A lánynak kell vigyázni. Te vagy az oka! Te!

Anna nézte a sötétséget.

- Hát én vagyok az oka.

Karja lecsúszott a legény válláról és arcát tenyerébe hajtotta. Csak magát okolta, vállalt mindent, odaadott mindent és ezt a legényt minden hibájával, hányavetiségével szerette, szerette. Megreszketett.

- Most aztán rísz.

- Nem sírok Mért sírnék? Ha az ősszel megesküszünk.

- Mindig csak arról beszélsz. Van még bába a világon.

- Van.

- Nahát. Inkább adok egy mázsa búzát a keresetemből.

- Nem akarom. Én ezt nem tudom megtenni.

- Így meg majd azt mondják, rám varrtad magad.

- Lehet...

Nem szóltak többet. A legény a fűvet tépdeste álmos tanácstalanságában, a lány meg csak ült mozdulatlanul és megroskadva.

- Na gyere, ne emészd magad. Majd csak lesz valahogy. Bennem azért megbízatsz. Vagy menjek én előre?

- Eredj csak, Kálmán.

A legény magához ölelte a lányt és megcsókolta, aztán felugrott.

- Holnapig majd kitalálok valamit, de ne lógasd a fejed, az úgy is hiábavaló. Holnap itt lesz?

- Itt.

Anna egyedül maradt. Nekidőlt a nyárfának, nézte az eget és sem bánat, sem öröm nem volt benne, csak valami fojtogató csend. Nem gondolt arra, hogy szeretője nem veszi el, de arra se, hogy elveszi. Egyedül volt egész életében és most is egyedül van. Hazamegy majd, odaadja egész keresetét mostohájának, mint ahogy az apja és öccse is odaadja, amit keres és a napok mennek tovább. Mindig egyformán és mindig szomorúan. Nevetés az ő házukban nincs, ha lánypajtásai eljönnek néha, alig tudnak egymásnak valamit mondani és mostohája nem is szereti, ha jönnek.

- Ne tanítsanak téged cifrálni, pénzt herdálni, tudsz te azt magadtól is.

Anna ilyenkor nem szólt. Ránézett apjára, öccsére s azok se szóltak. Mit mondjanak? Minek a veszekedés, ha nem használ, s az asszonyt fogvicsorgató zsugoriságából ki nem gyógyítja senki.

Jó lenne a maga gazdája lenni és jó asszonya lenne Kálmánnak. Hűséges, mint a kutya, de ezt Kálmán úgy is tudja. Nagyon is tudja.

A hold már lement az égről és a távoli mezők hideg lehelete végigborzongott a szérű felett. A nyárfák lombja halkán megrezdült, az érkező éjszaka keze megsimogatta a világot.

Anna felállt és mögötte összecsapott a sötétség.

A nagy eső után kizöldült a nyár. A vetéseket összekuszálta és megnyomta ugyan a vihar, de a nap hamar talpraállította őket, derekukat megkeményítette és dús leveleik beárnyékolták a földet, őrizve a nedvességet.

Olyan volt a világ, mint a tikkadt vándor, aki nemcsak ivott a forrás vizéből, de meg is fürdött benne. A levegő tiszta volt, mint a frissen mosott pohár, a fák levele ragyogott, a rétek virágai mintha misére készültek volna, a legelők kopársága elzöldült, az utak puhán és portalanul szaladtak valahová és a távoli dombok olyan közel jöttek, hogy szinte meg lehetett simogatni a pincék fehér falát.

Az eső feloldotta a föld táplálékait és a virágzás, a lombosodás, a dús illatok, a táj ragyogó szépsége alatt megindult a harc életre-halálra. Kímélet nincs. Minden és mindenki élni akar, szeretni, magot teremni és átadni az utódoknak a helyet a földön. Kíméletlen küzdelem kezdődik a napért, a melegért, a nedvességért, ami egyúttal a táplálékot is jelentette. Harc más növényekkel, de harc egymás között is. Hajrá!

A földben lévő magokat megrepesztették a csírák, a már kikelték nyújtózkodtak, terebélyesedtek, a levelek pedig igyekeztek árnyékot vetni a kisebbekre, mert tudták, hogy napfény nélkül nincs élet.

Elsősorban azok a növények siettek, melyeket nem szeretett senki, melyeknek élete végnélküli küzdelem, amelyek nem kellene sem állatnak, sem embernek, de amelyeknek életük éppen olyan kedves, mint a többieknek: a gyomok és gazok. Mert könnyű a kukoricának, répának, búzának, krumplinak, melyeket dajkál az ember, mint tulajdon gyermekét, de nehéz a vadsósának, vadrepcének, acatnak, pitypangnak és a többi mezei szegénylegénynek, akiket ezerszer kivág a kapa, kigyomlál az ember, mégis megélnék.

Ha kivágják a szántóföldből, elmennek az árokpartra, dűlőutak mellé, bokrok alá, hanyag ember földjére, de megmaradnak és tavasszal újra megjelennek, mert az a rendeltetésük, hogy éljenek és élnek is. Nehezen, ezer fufanggal, ügyességgel, megalkudva, félig eltiporva, üldözve, megnyomorítva, de - élnek. Virágoznak, szeretnek, magot szülnék és az utódok éppen olyan hányaveti ragyogó koldus keménységgel kezdik előlről, mint az elődök. Pedig mennyi gond, mennyi istenadta, csodálatos lelemény kell ahhoz, hogy a szegény gyom kicsit szerethessen, virágozhassék és magját el is vesse. De azért baj nincs. Az egyiknek repül a magja, viszi a szél milliószámra, a másik belekapaszkodik emberbe, állatba, s ahol lehull, már bújik is a föld alá, a harmadik kilövi magját, mint a nyilat, a negyedik pedig annyi magot szór, hogy akármi történik, akárhová hull, még mindig több kel ki belőle, mint az ember szeretné. Hiába szántja mélyre az ember, a mag hallgat és vár. Elmúlik egy év, el tíz - nem baj! Egyszer mégiscsak felfordítja az eke, felhossa a kapa és a mag azonnal tudja, hogy: most. És az ember megdöbbenve látja eső után, hogy mennyi a gaz a földön, melyet ő tisztának gondolt.

Áll és csak nézi.

- Mit szól ehhez, Móric?

Móric nem szól semmit, csak a füle tövét vakargatja.

- Nem győzzük, tekintetes uram, nem győzzük. A répa ki se látszik a gazból és kevés az ember. A kertészkerthbe is kellett adnom... aztán ott a kukorica, krumpli.

- Mintha én nem tudnám.

- Nem azért mondom.

Nézi egymást a két ember és szó nélkül is tudják, hogy gondolataik egy úton szaladnak: még munkást szerezni. De honnét?

- Hát csak legyen a sarkukban, én még körülnézek.

Az ispán elrohan és végignézi még a „kövek alját” is, hogy honnét lehetne embert elővenni.

A magtárból el is küldi a rostálókat. Sürgős ez is, de ráér.

- Menjetek a répa földre.

Az istállóból kizavarja az istállógyerekeket.

- Móricnál jelentkezzetek!

Garabus Pistának ez sehogy se tetszik.

- Ne siess - mondja pajtásának - odaérünk úgy is...

Nem is sietnek. Dél lesz, mire kiérnek, de honnét tudja a gazda, hogy ők mikor indulnak el?

A darálónál csak Vönöckit találja az ispán és egy foltozó lányt.

- Más nincs itt, Vönöcki?

- Nincs kérem. Magam vagyok, meg ez a lány, de a zsákokat muszáj foltozni, mert ezek a kutya patkányok mindent összerágnak. A sógoromnak volt egy kutyája, olyan foxli fajta, aztán...

Az ispán mérgesen legyint.

- Ott egye a fene a kutyáját, nekem ember kell most, nem kutya.

Vönöcki megsértődött, mérgesen Szöszmötölt a daráló körül, az ispán pedig a lányra nézett, hogy elküldje-e ezt is. A lány nyugodtan nézett vissza rá és az ispán szinte elfeledte, hogy az előbb még ezt is ki akarta küldeni. Valami nyugodt szomorúság volt a lány szemében, valami fölényes csönd.

Furcsa. Még az irodában is eszébe jutott, de aztán elfeledte, mert a kastélyba hívták.

- Telefonon nem lehet?

- Nem, ide kéretik az ispán urat.

- Szeretik az ispán urat - mondta egy kis kárörömmel a kasznár, - talán ott marasztalják ebédre is...

Az ispán már az ajtóban volt, de erre megfordult: A szája tele volt valami gorombasággal, de aztán csak legyintett és bevágta maga mögött az ajtót.

Az öregasszony szokott kedvességgel ültette le és végigkérdezte azokat a kérdéseket, amelyeket illet végigkérdezni a családot illetően. Aztán hogy jó-e a lakás, megszokott-e már a kisaszszonyka és mi újság a faluban? Volt ezekben a kérdésekben egy kis jóindulat, egy kis pletykaéhség, egy kis leereszkedés és egy kis unalom is.

Az ispán türelmesen válaszolgatott és a répara gondolt. Aztán megköszönte a kedves érdeklődést, búcsúzni akart. Azt hitte, talán megússza ezt a napot újabb kívánságok nélkül.

- Ja, most jut eszembe - mondta az öregasszony, amint az ispán megmozdult - a víztartály csepeg a padláson.

- Majd Vönöcki.

Aztán több tej is kellene.

- Majd Móric...

- És a kertbe több ember kellene. Most volt itt a kertész. Csak pár napra, mondjuk húsz ember, a kertész ugyan harmincat kért...

- Lehetetlen, nagyságos asszonyom. Megöl bennünket a gaz, ha most rá nem megyünk. Ha az öregúr meglátja: én kivándorlok. Talán várhatna az a kert... a kertésznek is több esze lehetne.

- A kert is az uradalomhoz tartozik, ne bánts a kertészt.

- Dehogyan bántom, de már tavaly kértem. hogy tessenek a kert részére külön munkásokat hozatni.

- Tudja, hogy az urammal milyen nehéz...

- Tudom!

- Na, látja. Itt is meglesz, ott is meglesz, ügyes ember maga. Az uramnak ezt nem kell tudni.

Az ispán úgy állt, mintha süllyedő hajón lett volna. Mibe kapaszkodják? Innét egy vitorla vágja nyakon, onnét egy árboc.

- Hát legyen tíz ember - nem bánom - de akkor tovább tart...

- Nagyságos asszony parancsol...

- Ne úgy! Nem kell félreérteni. Hiszen jól tudom én, hogy sok a dolguk, de majd csak lesz valahogy, aztán - tudja - a jövő héten jönnek Villányiék, azok, akiknek gyönyörű kertészetük van. Én se szégyenkezhetem.

- Igen.

- Azt már mondani se merem, hogy egy-két markos legény kellene a szőnyegetek kivenni...

Az ispán erre már nem válaszolt.

- Mondom, ezt már nem is kérem. Majd ha esős nap lesz és ráérnek...

...Az udvaron megállt az ispán. Kalapját még mindig a kezében tartotta és a földet nézte, aztán feltette kalapját és az égre nézett, aztán rántott egyet a vállán és elindult az iroda felé, pedig haza akart menni.

- Igaza van az öregúrnak - dörögte -, megesz benneteket a fene, de veletek esz meg engem is.

Délelőtt áll a nap. A legelő felett remeg a levegő, az erdőből a korhadó avar és kesernyés cserszag kúszik ki a domboldalra és a magányos bükkfa árnyékában egy farkas bárány hűsöl.

Nagy a csend.

Halk zümmögéssel járnak a méhek az apró virágok felett, a bánya távoli morajlása is csak távoli dongás, az erdőben néha kiált egy madár és az áldott melegben egymás mellett ülnek az öreg Hamvas, meg Hakács Péter, a tüdőbajos sommás. Mellettük a kutya.

Csak ülnek. Nézik a csendet, a messzeséget, az eget. Két juhászbót fekszik a földön, két tarisznya. A botoknak kosfeje van, a tarisznyák pedig avultak, mint az eldobott bocskorbőr.

Az öregember fehér haja néha meglibben, ha szél mozdul, Péter egy-egy fűszálat tép le s azal írogat meztelen lábára. Mögöttük suttog az erdő s ez a suttogás körülveszi őket, mint valami régi üzenet.

- Jóska bátyám hány éves?

Az öreg, mintha nem is hallaná a kérdést, de szemei kicsit megélednek.

- Nyócvan. Ha igaz...

- Nagy idő.

- Elmúlt...

- Aztán már régen köhög?

- Köhögök.

- Legénykorában is?

- Nem ennyire. De aztán annyit császkál, mászkál az ember, míg össze nem hűti magát.

- Igaz, hogy Jóska bátyám a betyároknál is szolgált?

- Anélkül se vót. Melyik juhász nem tartott velük? Nem úgy számított az, mint máma. Nap-pal juhász, éjjel meg járt-kelt az emberfia.

Hallgattak. Péter hátranézett az erdőbe, s az erdő rejtelmesen susogott.

- Más idők voltak azok - tűnődött az öreg Hamvas. - Erdő, meg erdő Győrtől a Balaton vizé-ig. Hát jártunk. Fiatalság, egészség.

- Én nem vagyok egészséges - mondta csendesen Péter - és vakargatta a lábát -, pedig fiatal vagyok.

- Mondják ám, de majd megjavulsz. Csak porba ne menj. Én mindig birka után jártam, por-ban, sárban, de te csak legeltetsz. Aztán ne aludj gőzös akolban, hanem kint a szénán.

- Jóska bátyám is ott alszik?

- Nekem má' mindegy. Azt mondja a menyem, nincs bent ágyuk. Lehet, hogy nincs is. Aztán meg hun itt vagyok ennél a fiamnál, hun a másíaknál. Most megint itt vagyok. Legjobban mégis itt szeretek. Itt juhászokdram hatvan évig. Ismer itt engem minden bokor. Meg én is ismerek mindent, idehúz a föld is.

Hallgatnak. Nézik a földet, mely az öreg Hamvast idehúzza. Kemény, sziklás föld ez, repe-dezett, szikár, mint a vén juhász, aki betyár volt valamikor.

Valahol messze dohog a bányavasút. Az öreg hallgatózik.

- Akkor még a bánya se rondította össze az erdőt, nem járt itt más, csak aki odavaló. Jobban is éltünk. Több birka jutott nekünk a bográcsba, mint máma egy uraságnak.

- Nem esznek az urak birkahúst - vélte Péter.

Az öreg juhász ránézett.

- Ne beszélj bolondokat. Tudod te, mi a jó?

- Én szeretem, de azt mondják, szaga van.

- Szaga, hát persze, hogy szaga van! A marhának marhaszaga, a csibének csibeszaga, a bir-kának meg birkaszaga van.

Lehetne ibolya szaga is, de az nem ennivaló. Péter nézi a bárányokat és szájában összefut a nyál.

- Ezekből lenne jó!

- Igazságod van. Iszen meg is dögülhetik valamelyik.

- Egészséges ez mind.

- De azért megdögülhetik. Mondjuk beeszik valamit. - és ránéz az öreg a gyerekre.

- Az igaz - mondja Péter bizonytalanul.

- Csak, hát ember legyen, aki megcsinálja, meg ember, aki hallgatni tud - és az öreg hideg kutatással nézi Pétert.

- Ha csak hallgatni kell...

- Persze. Eredj fel a dombra, aztán nézz körül.

Péter felballagott a dombra és körülnézett. Messze földön nem járt senki. Jobbról az erdő zöld borulása hullámszótt végtelenül, előtte pedig kopasz, hallgató nagy legelő és egy-egy bokor: szoknyás kis apácai a füvek nagy birodalmának.

Alulról az öreg juhász integetett.

- Gyere már...

A fűvön egy bárány feküdt.

- Látod-e. Ez beevett valamit, aztán elfutotta a vér. Hát ilyen a birka. Kényes. Majd a fiam elszámol a bőrével. Földhöz vágta magát, hát el kellett vágni a torkát, mert elpusztult volna.

- Értem.

- Hát így beszélj, ha az ispán úr kérdi.

- Értem.

- Aztán majd megtudod, milyen a birkapörkölt...

Az ispánnak egyelőre esze ágában sem volt ilyen kérdéseket feltenni. Elsősorban nem is sejtette a bárány korai és illetéktelen kimúlását, másodsorban pedig várt. Várakozott. Várakozott már egy órája, mert amikor ebéd után bejött az irodába, a kasznár azzal fogadta, hogy a fiatal Béla úr is ki akar menni ispán úrral a gazdaságba.

- Miféle Béla úr?

- A Béluska.

- Hát akkor ne urazza azt a kölyket.

- Így mondta a szobalány. Az öreg nagyságos asszony kívánsága.

- A szobalány azt mond, amit akar, de maga ne alázza ilyen pocsékul le magát, mert elhanyagom magam. Béla úr! Vagy viccel velem és szándékosan dühösít?

- Dehogy, csak szó szerint elmondtam az üzenetet. Én is mérges voltam... de hát parancs, parancs. Béla a kedvenc, nem ajánlatos vele ujjat húzni.

Az ispán erre már nem szólt. Ő is tudta, hogy a kis Bélával nem lehet ujjat húzni. Hazagondolt, feleségére, otthonára, a tervezgetésekre és legyűrte indulatait. A babakelengye már készült. Bölcsőt csinál a bognár és a nagymamák bonyolult levelezéssel adták egymásnak és a fiataloknak tudtára, hogy ki mit kössön, horgoljon, varrjon, hímezzon.

Erre gondolt az ispán és még mindig várt. Végül odament a telefonhoz. A szobalány jelentkezett.

- Mariska, úgy hallom, a kis Béla ki akar velem jönni. Egy órája várok, mondja meg neki, hogy nekem dolgom van...

- Tessék tartani a kagylót.

A szobalány később visszajött.

- Ide kérik a kocsit a kastély elé.

- Ferkó - szólt ki az ispán -, állj a kastély elé és mondd meg, hogy vagy jön a kis Béla, vagy itthagynom.

Ferkó elrobogott.

Az ispán fel-alá járt az irodában, a kasznár pedig könyvelt, közben szeme sarkából figyelte.

- Lehet, hogy ellenőrizni teszik az ispán úr mellé.

- Mit?

- Ellenőrizni. Gyanakszanak ezek mindenkire.

- Mi a mennyköt ellenőriz?

- Mit tudom én? Talán, hogy melyik gazdával miként beszél az ispán úr, ki a jó embere, kire haragszik. Tessék csak megfigyelni: akivel az ispán úr jól van, azt az öreg úr ki nem állhatja. Az nem mond az ispán úrra semmit...

- Mért nem ír maga detektívregényeket. Akinek ilyen fantáziája van.

- Jó, jó, tessék csak megfigyelni. Én mindenesetre kérem az ispán urat, hogy engem ne dicserjen, rólam jót ne mondjon. Persze, nagyon rosszat se... csak kicsit szidjon úgy nagy általánosságban. Legközelebb ki lehet próbálni.

És az ispán kipróbálta.

- Hogy van ezzel a kasznárral, ispán úr- kérdezte az öregúr, miközben látszólag minden gondja a reggeli mellé adott libamáj volt.

- Nehézkes ember - mondta az ispán a megbeszélte recept szerint -, akadékoskodó...

- No-no?

- Igen. Hússzor kell elmondani valamit, amíg megérti s akkor is mindig van ellenvetése. Nem tud bánni az emberekkel.

- Ejnye.

- Külső munkára pedig alig használhatom. Meg is mondtam neki.

Az öregúr végzett a reggelivel és másra terelte a szót, de amikor később a kasznár átjött, láthatólag örömmel fogadta.

- Na, mi az újság, kasznár uram? - és nevetett.

Az ispán majd eldült kályhástól, amelynek támaszkodott.

- Hát, igaz! Micsoda naiv ökor vagyok én!

Ez azonban csak hetek múlva volt. Most egyelőre vár, de közben olyanokat mond, hogy a falakról a mész pattogzani kezd.

- Látja, kasznár úr, itt kezdődik a tönkremenés. Az első generáció keres, gyűjt, kuporgat, de a kölykeit úgy neveli, hogy a birtokból nem marad semmi. Azt hiszi, ez az úri, ez az előkelő, ez a grófi, holott a grófok nem úgy nevelik gyerekeiket. Azok már rájöttek... Hiszen már ezek a sihederek is úgy beszélnek az öregapjukról, mint egy hajcsárról, holott nélküle még téglát hordani sem lennének jók. És letagadják, ahol lehet, mint az utolsó béresgyerek, akiből az apja véres verejtékkel faragott tanítót vagy állomásfőnököt.

- Nekünk mindegy.

- Éppen nekünk nem mindegy, mert csúszkál alattunk a föld, adják, veszik, árverezik és az újgazdagok előről kezdik az egészet tradíció, szív és föld szeretete nélkül. És addig csúszkál, addig csúszkál... na, hála Isten. Béla úrnak meg méltóztatott érkezni.

Tizenkét-tizenhárom éves, jóképű gyerek ült a kocsin. Kicsit nyeglén, de nem rosszindulatúan, fölényesen hátradőlve. Nyakában vadásztarisznya, kezében flaubert.

- Máskor több pontosságot kérek - mondta kesernyésen mosolyogva az ispán és szégyellte magát, mert nem ezt akarta mondani.

- Jöttem volna én, de nagymama átöltöztetett. Tudja milyen. Ez a mániája. Unatkozik. A fácnos felé menjünk.

- Először a répához! - mondta keményen az ispán -, aztán a disznókhoz és közben útba ejtjük a fácnost is. Mehetünk, Ferkó.

A gyerek arca megnyúlt és elkedvetlenedett. Zöld vadászkalapján csak a különféle jelvények és plakettek zörögtek, nem szólt egy szót sem. Nem szokta meg az ellentmondást és nem is tűrte. Azt tett, amit akart. A legkomolyabb tárgyalások alatt a kastély halljában kanászostorral durrogatott és a félelmetes öregúr, a könyörtelen, nehézkezü és semmit el nem tűró öreg úr, ki-kiesve a tárgyalás menetéből, bárgyú, de kicsit büszke mosolygással nézett oda.

- Béluskám... Béluskám, miket nem csinálsz...

Béluska pedig durrogatott tovább.

És most hallgatnak. Az ispán arca komor, mint a kő és a gyerek lopva ránéz, de nem törődik vele.

Szólok a nagypapának és kirúgja - gondolja, de aztán megenyhül, bár a tüske benne maradt és tudja, hogy ez a tüske vissza fog szúrni.

- Ha valami madarat látunk, megállunk?

- Majd a répánál!

Nem is szólnak odáig egy szót sem. Az ispán leszáll.

- No, most tessék lövöldözni, amíg én végzek. Csak vigyázzon merre lő és a hasznos madarakat ne bántsa, úgylis megesznek a férgek bennünket.

És beballagott a répatáblába, ahol Móric már sietett eléje.

Esteledett, mire mindent megnéztek és utolsó állomásként megálltak a juhászoknál. A kocsi aljában mindenféle madarak utaznak, dőcögve immáron a levegőég helyett, és fekvé, holott ilyenkor már a fészekben kellene ülni, hol éhes fiak várják haza az ételmet és a puha szárnyak pehelytakaróját. Szájukból véres nyál folyik, némelyiknek a szárnya is törött s az ispán elhúzza a lábát, hogy hozzájuk ne érjen. A legtöbb veréb, de van köztük cinke, rigó, pinty is.

- Elnéztem - mondja sunyin Béla úr és az ispán nem szól semmit - de van belőlük elég...

Az ispán erre se szólt semmit.

Megálltak az akol előtt. Belülről panaszos bégetések szűrődtek ki, s az ajtóban az öreg Hamvas állt.

- Megjött, Hamvas bácsi - kérdezte az ispán és arra gondolt, hogy fia talán mégis igazat mondott: maradhatatlan öregember...

- Megjöttem, instállom. Itt szeretek legjobban. Elbotorkálok erre-arra, máma a bárányokkal voltam, ezzel a gyerekekkel.

A beszédre kijött a számadó is.

- Mondja édesapám a bárányt?

- Ippen most akarom mondani. De hát régebben is beteg lehetett már...

- Elpusztult?

- El az kérem, nemigen lehet használni, az egész belseje beteg.

Az ispán máskor azt mondta volna: mutassák! de lenézett a madarakra s csak ennyit mondott: a bőrit küldjétek be, a többit meg el kell ásni. De jó mélyre, hogy a kutyák ki ne kaparják. Aztán megbökte a kocsis vállát.

Ekkor már homályba veszett az út s a kocsi körül az ébredő nyári éjszaka ezerféle illata szállt. A levegőben denevérek csapongtak, az útmenti árokban felvillant egy-egy egerésző macska zölden égő szeme s a lovak ostor nélkül is sebes iramban igyekeztek hazafelé.

Az irodánál megálltak.

- Vidd haza a fiatalurat.

A kocsi elrobogott, az ispán pedig gondolkodva állt az iroda előtt, aztán gondolt egyet és elindult hazafelé. Nem akarta a kasznárt látni, nem akart senkit látni. Az otthon után vágyott, csendet és békességet akart. Az udvaron nyájasra torzította kuszált arcát és úgy ment be a házba.

- Hol volt ilyen sokáig?

- Hogy-hogy hol voltam?

- Úgy kellett volna ez a Ferkó, mint egy falat kenyér.

- Kocsikáztattam az egyik jövőendő uraságot.

- Felesleges volt. Inkább arra gondolna, hogy egyedül túrom ezt a kertet. Az a kölyök járhat gyalog is.

- Persze, hogy járhat, de egyelőre ők parancsolnak.

- A maga fogatával?

- Azzal is.

- Mert engedi. Ha egyszer férfiasan megmondogatná, majd leszállnának a lóról,ilyent úgy se találhnának, mint maga.

- Milyent?

- Olyant, akivel azt tehetnek, amit akarnak. Látják magában ezt a buta békességet, ami már szinte gyávaság...

Az ispán felállt.

- Maga is azt látja bennem, angyalom, különben álmában sem merne ilyen gonosz ostobaságokat a fejemhez vágni.

Bement a szobába, leült és mélységes elkeseredéssel nézte a sötétséget, amely nem mondott semmit, csak kavargott körülötte a feketeség megfoghatatlan hínárjával.

A báránypörköltet maga az öreg Hamvas készítette. Menye ugyan már csípőre tette a kezét, hogy kidobja apósát a konyhából, de az ura egy szemvillantással elhallgattatta. A belső szobában aztán azt mondta:

- Hadd játsszék az öreg, ő szerezte.

A konyhában szétfolyt a pörkölt éhesítő, nehéz illata.

- Tartsd ide, fiam, a csajkádát.

Péternek összefutott a nyál a szájában.

- Csak tartsd. Ez ad erőt! - és telemerte a nagy csajkát, még meg is púpoztta.

A legényke aztán kiment a pajta alá a szénába, nagy kenyeret vágott és lassan vacsorázni kezdett.

- Boldogok az urak - gondolta magában - hiszen ennél nincs jobb étel a világon - és nehezen bár, de megette az egészet. Ilyen jól már régen nem érezte magát. Ki se mosta edényét, csak letette maga mellé és lusta álmosággal húzta magára a pokrócot. A széna illatos volt, a levegő langyos és a jóllakottság szétáradt benne, mint valami távoli reménység, hiszen meggyógyulhat még ő, hányan meggyógyulnak! Száját enyhén csípte még a paprika, de nem köhögött. Lám máskor köhögni szokott az akol párás, nehéz levegőjében és most nem köhög. Jó idekint! Ásított és amit még gondolni akart, azt már elkapta az álom.

Aztán csak baglyok és denevérek - és az öregek szerint - rosszlelkek, meg lidércek jártak az éjszakában.

A napok azután egyenként lebuktak a nyugati égen és helyettük újak jöttek keletről, közben virágos szoknyáját a földre terítette a Nyár.

A békák már berekedtek, annyit muzsikáltak, a füvek megnőttek és bódultan virágoztak és a Kétkés madár, a haris úgy kiabált, mintha kaszát vertek volna.

Vertek is.

És hűvös hajnalokon megsuhantak a kaszák, szisszenő suhanással és a rétek virágai ájultan dőltek a rendekre, melyekkel az emberek telerótták a mezők zöld irkáját. Nemsokára már boglyák tetejéről vadásztak a gébicsek és a szalakóta zöld szárnya úgy világított a sürgönydróton, mintha egyenesen Afrikából jött volna, mert ilyen ragyogó zöld színek csak ott teremnek.

A rozs elvirágzott, el a búza is és virágporuk lágy füstként úszott a levegőben.

Az erdő száraz avarán kígyó csúszott, hideg zizegéssel, a kökényvirágok helyén apró zöld boglyók voltak már, a madarak szemlét tartottak a fiatalok szárnya felett s a gólyák fiai már a fészek peremén álldogáltak, várva az öregeket, akik agyon dolgozták magukat az élelemszerzésben.

A nyár pedig széles, nyugodt mosollyal járt éjjel és nappal, fáradhatatlan volt, erős, mint a föld és barna, telt mellét odakínálta az egész világnak.

Nemsokára szökölni kezdett a rozs, s a gazdák vasárnap délután kiballagtak a föld végibe, megálltak és szívták a pipát. Egy-egy kalászt a kezükbe fogtak, morzsolgatták tapogatták, megnézték, nem hiányos-e és azt mondták:

- Hm.

Ezek után pedig nekikészültek az aratásnak. Az ispán is naponként nézi a gabonákat és a sorrendet igyekszik összeállítani, ahogy a táblák aratása következik.

- Csikódomb lesz az első - mondja Móricnak - a második a Kerekház... aztán majd meglátjuk. Úgy gondolom, hétfőn.

- Igenis.

- Az emberek szedjék össze a szerszámokat. A vízfordó lajt rendben van?

- Rendben. Az asszonyok már kiforrázták.

Vasárnap délután aztán az emberek elővették a kaszákat, letekerték róluk a rongyot és igazgatták a nyeleket, hogy másnap már ne legyen fennakadás. Némelyik évek óta kaszál már egy kaszával - dicséri is, mint a jóbarátot - mások az idén vették, új és most pengetik az acélját, forgatják, hümmögnek, bizalmatlanok, pedig a kasza lapjára híres cégérek - vaddisznó, búzakalász, kaptár - vannak pingálva, azaz égetve.

És hétfőn, amikor a nap vörös szeme végigpislog a búzamezők felett, hol a hajnali szélben lágy hullámmal zizegnek a kalászhalmok, az első kaszás megemeli a kalapját.

- Na, Jézus nevében! - és a kasza ósrégi mozdulattal meglendül a levegőben.

Az ispán ezt az első kaszavágást soha nem mulasztja el. Tudja jól, hogy utána gyötrelmes, nehéz munka következik, de ez az első vágás olyan, mint a „Veni Sanete” és az utolsó olyan, mint a „Te Deum”.

És sokszor gondol arra, hogy erre a néma ünnepre miért nem jön ki az uraság? Hát neki csak számok kellene? Mázsák, vagonok és pengők?

Már előre retteg az esti telefontól, amikor számokat kell mondani, azaz jósolni, hiszen jóslás egyelőre minden.

- Hogy fizet a rozs, ispán úr?

- Úgy látom, jó lesz.

- Aha, ezt már értem. Hány keresztet adott holdja?

- Huszonhetet, de jó nagy kévék.

- Vigasztal, mi? Ha majd megnézem magam, mert maguk ott - úgy látom, - csak tanoncok.

Az ispán nyel és a vágóhídra készülő birka megadásával várja másnap az öregurat, aki meg is érkezik még sötétben. Hogy mikor aludt, a jó Isten tudja. Amíg reggelizik, ismét felteszi a kérdéseket, amelyekre nyilván nem lehet válaszolni, mert az öregúr minden becslést számon tart. Végre előáll a kocsi és végigjárja a táblákat, hol már keresztben áll a gabona. A kocsi minden táblánál megáll és az ispán leugrik, mert az öregúr a kocsiról csak ritkán száll le.

- Na, lássuk!

Az ispán fog egy kévét és átnyújtja az öregúrnak, aki kezével mérlesekli.

- Nehezebb is lehetne. Dörzsöljön ki egy-két kalászt.

- Elég szép a szeme, - bólogat az öregúr - és az ispán úgy érzi, csak most sütött ki a nap. Ez a hang már más. Talán elmúlik a látogatás baj nélkül.

- Ez az a rozs, amit az ispán úr hozatott?

- Ez.

- Na, látja, hát ez okos dolog volt. Öröm olyan emberrel dolgozni, aki érti a dolgát. Menjünk.

Ezek az egyszerű kis dicséretetek sok keserűséget sepernek ki az ispán emlékei közül, pedig tudja, hogy így, aratás táján, amikor az ispánnak minden erejére és munkakedvére szükség van: nem szabad elkéséreni. Egyszerű számítás az egész és az öregúr jól tud számolni.

Mégis jólesik! Jólesik a hang, jólesik a békesség, ami mögötte van. Hát nem lehetne ez mindig így? Hát nem lehetne egy megelégedett, tervezgető, termelő emberrel jobban dolgozni, mint aki fél életét keserű megalázottságban és elkívánczozásban éli le és a gazdaság ügyei helyett saját töprengésével és szomorúságával foglalkozik? És ebben az öregúr nem tud számolni.

De most még hajnal van, szép, piros hajnal. A kaszák már sorba álltak és sercegő alávágásukra dől a gabona, szaporodnak a kévék és egy-egy kiáltás úgy száll a tarló felett, mint a munka vidám fecskéje. Délre majd aztán elfárad ez a madár és estére csüggedten ereszti le szárnyát, mert az első napok a legnehezebbek. De most még hús hajnal van s a levágott gabona édes, halódó illata felkóvályog a levegőbe, mint az áldozat.

Másnap délután az ispánnak a szomszéd faluba kellett menni hivatalos ügyben. Amikor a jegyzőtől az idézést megkapta - valami határkiigazításról volt szó - majdnem összetépte.

- Ennek is jókor jut eszébe!

De azért ment. A tárgyalást hamar összezsápták és kerülővel siettek haza, hogy a szomszéd gazdaság gabonáit is lássák. A mezőkön csend. Az egyik dűlőút mellett fogatok mentek üresen s a határkövön egy ember üldögélt. A szomszéd ispán.

- Hát, te mit csinálsz itt?

- Ülök.

- Látom, a fogataid jönnek. Már hordjátok a gabonát?

- Követ hordunk.

- Mit?

- Követ.

- Megbolondultatok?

- Meg. - És csak ült. Nézték egymást. Az ispán leszállt a kocsiról.

- Eredj, Ferkó előre, a sarokig.

Amikor a kocsi elment, leült a kollégája mellé:

- Mi bajod van?

- Semmi. Követ hordunk. A tarlókat buktatni kellene, itt a hordás is, a cselédeknek nincs fája nekem se - és mi követ hordunk az aratóknak. Hja, öregem, mi képviselők vagyunk és a voksot nem adják ingyen.

- Örültség!

- Az. Nem tudsz valahol valami állást? Ezt az öngyilkosságot én már nem tudom nézni.

- Hát nem tudtátok máskor hordani?

- Hordjuk mi már tavasz óta, hordtuk a télen is. Fát, építőkövet, téglát, cserepet... vénaszonyt, amit akarsz. A falusiak úgy rendelkeznek a fogatokkal, mint a sajátjukkal. Eleinte dühöngtem, káromkodtam, könyörögtem. Hiába! A választókat nem lehet megsérteni.

- Tisztára megőrült a gazdád?

- Lehet. Azt mondja, a fogatok úgy is vannak...

- Hiszen akadémiát végzett.

- Két diplomája is van. Nem tudsz valami állást? A bányába nem lehetne bejutni könyvelőnek vagy valaminek? Akárminek...

- Nem tudom. Meg kellene kérdezni.

- Hát kérdezd meg. Ez lett a mi álmainkból, látod. Növénynevelés, állattenyésztés, majd ezt csináljuk, meg azt... nyavalya!

- És ilyen emberek ülnek a parlamentben. Ezekre van bízva az ország... Ezeké a föld...

- Azt mondják, a gazdám még a jobbak közé tartozik... csak a képviselőséghez ragaszkodik, de ahhoz mindenáron. Hát ez az ár. Ne felejts el majd szólni az igazgatónak. Könyvelni tudok és igényeim nincsenek. Már régen nincsenek...

A kocsi már régen porzik a mezei úton s az ispán még mindig nem tért magához.

- Úristen, hová jutunk!?

De választ nem kapott. A learatatlan búzamezők sejtelmes suhogással hullámzottak, mint a tenger és mintha vele hullámzott volna a föld is, mélyen kósza, öreg csónakokat dobál a vihar és a hajósok nem veszik észre, hogy süllyed már minden. Vagy talán nem is törődnek vele? Hisznek még valamiben? Vakmerőek, vagy csak hülyék?...

A tarlók aztán elszélesedtek és szétterültek az egész határban. Ahol azelőtt zizegve hajladozott millió kalász, most szabadon suhant a szél és csak a keresztek borzolta szelíden, ami inkább simogatás volt. A kukoricák már megnőttek, a krumpli elbokrosodott és esténként a fogolykakas hívogatta fiait aggódó kiáltással. Eső már régen volt és kellett is meg nem is. A kukoricának kellett volna, a learatott gabonának nem. Az emberek belenyugodtak, hogy: ahogy az Isten akarja, mert már maguk se tudták, mit akarnak. Legyen eső, de nem sok, s ha sok lenne, inkább ne legyen. Hát nem is lett. A tarlók szinte lángoltak a déli napsütésben, a kalászokban megállt az élet, s a magokban liszté zsugorodott a tej.

A nap fáradtan, és piros arccal dőlt ágyába esténként, mintha ő is segített volna az aratásban, pedig csak nézte a verejtékes munkát és már a nézésbe is kifáradt. Hát még az emberek! Haza se mentek már. Megaludtak egy-egy közeli pajta alatt és vacsora után a pipa is kialudt a szájukban, mert egyszerre megrohanta őket az álomtalan álom. A fiatalság még suttogott egy darabig, egy-egy árnyék el is osont a sötétségben, hogy találkozzék egy másik árnyékkal valahol, de ki törődött velük. Az ő dolguk. Így volt ez mindig és így is lesz.

A vágy szele elsodorja az emberi kis pillangókat és ha összesodorja őket, az ő dolguk. Öröm lesz belőle, vagy bánat: maguk viselik. Becsület és hűség is van a világon, ámbár nem lehet tudni, kiben mi lakik.

A szerűben már készítik az asztagok helyét s amikor megkezdődik a gabonahordás, váratlanul megérkezik az öregúr. Az ispán nincs otthon, így az öregúr nyugodtan megreggelizik előbb és szó nélkül hallgatja végig az eseményeket, melyekre alig tesz megjegyzést, ámbár élesen figyel és pontosan osztályozza a történeteket. Tiszta, világos koponyájában csak a használható hírek maradnak meg, a többit a feledés salakjára löki és nagyjából összeállította már a mérleget.

- Bélus nyulat lőtt tegnap - mondja felesége és csillogó szemmel néz unokájára.

- Én is jó vadász voltam valamikor - paskolja a gyerek vállát az öregúr, amiről unokája alig vesz tudomást, később pedig összekacsint hűgával, mert mindenki tudja, hogy az öregúrnak életében nem volt puska a kezében.

- Nem is tudom már, kinek ajándékoztam... régen volt - és szeme elfátyolosodik. Lehet, hogy elhiszi amit mond, lehet, hogy nem hiszi. Az ispán néha megdöbbszent ezen a tüneményen, amikor az öregúr kézzelfoghatóan nem mondott igazat és könnyezésig belelovalta magát valami nagylelkű pózba, ami sehogy se illett rá. - Hát lehetséges ez? - tűnődött az ispán, hogy ez az ember, ez a megcsontosodott, könyörtelen kétszerkettő így beleessék a szentimentalitás átlátszó pocsolójába.

De ezek csak pillanatok voltak és csak önmagával kapcsolatban jöttek elő, valahonnan a mélyből, ahol az öregúr vélt és igazi emlékeit tartogatta.

- Jó messze lőttem - mondja az unoka - magam hoztam haza.

- Hát mért nem tetted fel valamelyik kocsira. Az ispán is jön-megy egész nap.

- Á, - legyint Béla - az ispán nem akar engem a kocsiján látni.

- Nem akar?

- Nem. Mindig másfelé van dolga, mint ahova én akarok menni. Ez csak olyan kifogás, hogy én ne legyek ott.

- Hát fiacskám, menj te is arra - mondja óvatosan az öregúr, mert az ispánt mégse akarja unokája rendelkezéseinek alávetni. Ámbár az ispán is úgy oszthatná be a dolgát... és kedvetlenül eltolja maga elől a tányért.

- Az ispán kocsikázik, kocsikáztatja a feleségét, én meg kutyaagolok. Röhögnek már rajtunk.

- Ugyan...

- Nagypapa nem látja, mert nagypapa nincs itt, de amint kihúzza a lábát, másként van minden. Úgy bánik el velünk, ahogy akar... máshol mindenütt van egy pár póni, nagypapa meg csak ígéri - tette még hozzá a gyerek, aztán felállt és otthagyta az öreget felborzolt idegeivel.

Az ispán ezen a napon kezdte a gabonát hordatni. A szekerek dülöngélve, nehéz zökkenőkkel ballagtak a szérú felé, mintha egy-egy kazal indult volna el s az öreg kazalrakó - mint a kőműves a téglákat - megkezdte az asztagok falazását. Ha valaki nézi, azt mondhatná: milyen egyszerű! és csak a beavatottak tudják, hogy ez bizony nem egyszerű munka és az asztagrakók közül is igazán csak nagyon kevesen értik.

- Béresmunka - legyintenek a „tanult” mesteremberek és cifra okleveleikre gondolnak, melyeket három-négy év alatt szereztek meg, míg az asztagrakás tudományához évtizedek kellenek. Mert - igaz - magát az asztagot megrakni - így-úgy - pár év alatt megtanulja akárki, de ez nem minden, sőt ez a kisebb része a dolognak. A fontosabbik része kiszámítani: mekkora legyen az asztag, mert a táblák termését összekeverni nem lehet.

- Ide rakjuk a kerekési búzát, Hóka bácsi - mondja Móric.

- Hány kereszt?

- Hétszázkilencven.

Az öreg állába támasztja fejét. Hétszázkilencven. Az idén kevesebb volt az eső, a szalmája, nem annyi, mint tavaly, de lóhere van közébe vetve.

Az öreg Hóka kilépi a helyet és szalmacsóvával megjelöli.

- Nem lesz kicsi?

- A falakat majd jobban felhúzom. Ezek most aratnak itt először, mekkora kévéket kötnek?

- Szép, nagy kévéket.

- Akkor lehet egy lépéssel hosszabb. Gyűhetnek a szekerek.

Jönnek is. A négy fehér ökör ostor nélkül is pontosan odaáll az asztag helye mellé.

- Hő ha!

- Meggyűttünk. Aztán olyan legyen, Hóka bácsi, mint a templom.

- Csak dobáljátok, másra ne legyen gondod. Olyan lesz. Tornyot is rakok neki, aztán te leszel benne a harangozó.

- Az öregúr - mondta halkán Móric és még talán az ökrök is összeszedték magukat, hogy baj ne legyen.

A kocsi megállt és Móric odament.

- Elkezdtek?

- El, nagyságos uram.

- Nem lesz korán?

- Talán nem. Az ispán úr rendelte el. Mondta, hogy...

- Nem azt kérdeztem, hogy az ispán úr mit mondott. Maga mit mond?

- Hát kérem, egy-két vonyódott kéve még van benne, ahová több lóhere került, de nem lesz ideje megmelegedni, mert ezt csépeljük először.

- Aha! Egy-két kéve, Értem már. Az ispán elrendeli, maguk meg nem mernek szólni. Hajts! - kiáltott a kocsisnak.

Móric keserűen nézett a kocsi után. Hogy mit gondolt, azt nem lehet tudni, mert röviden csak ennyit mondott:

- Az a Jóisten is gondolhatna már valamit...

Az ispán útközben találkozott az öregúrral és első szempillantásra látta, hogy baj van. Csak még azt nem tudta, hogy mi.

- Küldje haza a kocsiját és üljön át ide, de gyorsan. Mikor én ilyen fiatalember voltam... Látom, megkezdtek a hordást, Móric azt mondja, hogy korai...

- Móric?

- Igen, Móric. Talán nem ismeri?

Az ispán világosan tudta, hogy Móric ezt nem mondta. Egyelőre nem válaszolt, mert nekilódult a kocsi s a kerekek zörgése elnyomta a hangot. Ez idő alatt gondolkodott, aztán odafordult az öregúrhoz:

- Ha Móric azt mondta, akkor a Móric számár. Egyébként a gabonát én néztem meg és a felöltséget vállalom.

- Nono! Nem mindenki számár, aki nem akadémiázott.

- Ezt nem is mondtam.

- És azt se szeretem, ha az ilyen hűséges, öreg alkalmazottakat csak úgy leszamarazzák a fiatalabb alkalmazottak.

A veszekedés elkezdődött.

Az ispán már csak elvétve válaszolt, hiszen kár lett volna minden szóért s a nap legnagyobb részében úgy ültek a kocsiban, mint a kétfejű sas, akinek fejei véletlenül se néznek egymásra.

Estefelé újra elvetődtek a szérűbe, hol az öreg Hóka vezérsége alatt olyan asztag nőtt, amelyent csak kívánni lehetett.

- Ez aztán asztag - engedett fel az öregúr. - Nem melegszik össze, Hóka? - kiáltott fel.

- Ez? Mitül? Attul a kis lóherétül...

- Sokat ér az ilyen ember - mondta az öregúr hazafelé az ispánnak -, ennek aztán van gyakorlata, nem annak a számár Móricnak... hát csak nézzen utána, ispán úr a dolognak, mert mégis csak a vezetőkéz az igazi: Amit maga mond, annak úgy kell lenni és úgy látom, úgy is van. Na, Isten vele!

Az ispánt már ez az átlátszó kiengesztelődés nem elégítette ki. Hogy a gabonával nem volt baj, az bizonyos, de most - talán először - vissza akart vágni.

- Ferkó - mondta este a kocsisnak -, tudd meg majd Csataknétól (az mindent tud), mért ette a fene egész nap az öregurat?

- Tudom én azt már, a szobalány mesélte, hogy a fiatalúr piszkálta fel, mert nem visszük kocsikázni, amerre ő akar... így akarja kivasalni az öregapjából a pónikat. Meg hát rajtunk is üt egyet.

- Jól van!

Több szó nem esett, de legközelebb, amikor a kis Béla ismét telefonáltatott, hogy az ispán várja meg, az ispán visszaüzent, hogy nem ér rá.

Harmadnap pedig már délelőtt izent az öregasszony, hogy nem kell várni Béluskára, délután pont háromra kéri a fogatot.

- Délután nincs fogás, nagyságos asszonyom. A mént kell lelovagolnom...

- Annál jobb, hiszen akkor szabad a fogat!

- Nem, nagyságos asszonyom, mert a kocsis az én kertemben dolgozik, amikor nekem hivatalosan nincs rá szükségem.

- Úgy?

- Igen, nagyságos asszonyom,

A kagyló zörrenve vágódott le a túlsó oldalon s a kasznár elkövülten nézett az ispánra.

- Mit bámul, kasznár úr? Hát dőljön, ha dőlni akar!

A nyárfás szérűben pedig megnőttek az asztagok. A nehéz kévékből házak lettek, utcások, csak éppen a kispad hiányzik előlük meg a kert. Ámbár illat, kert nélkül is van, mert a száradó kévék édes nyárszaga úgy megül az asztagok között, mint erdőben a köd. Csend van az életnek ezekben a tömör házaiban, csak itt-ott nyújtózkodik még zizegve egy-egy gabonaszál, mintha végső álomra készülne, s az asztagok alatt surran egy-egy jóllakott egér, mintha soha ősz, soha tél nem jönne ennek a bőségnek országára.

Ha süt a nap, verebek hancúroznak a tetőkön, egymás szavát se értve az értelmetlen terefereiben, de ha jön az est ijedten csendesednek el és csak Bódai ballag az asztagok között, mögötte új szerzeményével - egy pulival -, akinek a neve: Cipő.

- Buta név - mondta az ispán, amikor Bódai legújabb alárendeltjét bemutatta, de Bódai azt mondta, hogy ő már nevével együtt kapta az illetőt, így nem lehessen tenni semmit.

Cipő fürge, mint a csík és mivel kellő értelemmel is rendelkezik, Bódai már kezd vele megbarátkozni.

- Van esze ennek a kutyának, van esze, ámbár - és legyint - hol van ez a Mackótól...

Cipő nem tud a néhai elődről és hivatalát határtalan ügyszeretettel igyekszik ellátni, amivel gazdáját néha sikerül lekenyerezni.

- Jól van no, látom, akarsz valamit, hát majd elválík.

A puli azt már megtanulta, hogy ugatni csak nappal szabad, éjjel csendben moroghat, de csak nagyon csendesen és ha Bódai azt mondja: - pszt... akkor sehogy se. Egyszóval minden remény megvan arra, hogy Cipő beváljék, így megérdemli az oktatást, mellyel öreg gazdája - unatkozva a nagy egyedüllétében - nem is fukarkodik.

Most nő a hold s az asztagok homályos utcájában meg-megállva ballag az öreg éjjeliőr és kutyája. Nincs nagyon sötét, de az augusztusi holdas párában elveszik minden, más lesz minden s a jegenyék néma sudara is elveszik valahol a magasban.

Még csak este van. Egy-egy késői kocsi zörög még valahol, távoli nótázás is hallatszik, de ezek a hangok már puhák és fáradtak, mint maga a későnyári est.

Hűvösödik. A mezők friss illata behömpölyög a szérúbe és összekeveredik az asztagok meleg leheletével, Bódai megkerüli az asztagot, s amikor a nyárfasor mellett mennek végig, a puli megáll. Nem morog, csak áll. A puli látja, hogy aki az egyik nyárfa mellett ül, azon szoknya van, tehát morogni egyáltalán nem érdemes, de gazdáját figyelmeztetni kell, a többi már nem az ő dolga.

- Hát te?

- Csak kigyűttem egy kicsit...

- Te vagy az, Anna?

- Én vagyok, Bódai bácsi.

A puli ezek után megszagolta Anna kezét és várakozóan leült. Csend. Anna tudta, hogy Bódai mire gondol és Bódai tudta, hogy Anna ezt tudja.

- Hát jobb is idekűnn?

- Jobb.

- Én má úgy megszoktam - támaszkodott botjára Bódai -, hogy nem is tudnék éjjel aludni. Meg aztán szeretek is így egyedül.

- Én is.

- Hát csak üldögeljél, Anna, én még fordulok egyet - mondta az öreg, s a lány egyedül maradt a nehezedő estével és önmagával.

Így megy ez már hetek óta. Mindig, mindig egyedül. Nappal a malomban zsákot foltoz, este pedig várja Dobos Kálmánt, a szeretőjét, aki nem jön. Nappal nézi a tűt, amint villogva bujkál a zsák szövetében, nézi a fonalat, amint odafogja a foltokat, de gondolatai messze járnak, s ha szólnak hozzá, úgy néz fel, mint aki messziről érkezett. A többiek már rég barnára aranyozta a nap, ő meg elfehéredett a malom hűvösén s a nagy hideg árnyékban, amit magában hordott.

Este pedig kiült a nyárfák alá, ahova eleinte még kijárt a legény, aztán megunta a lány szomorúságát, rántott egyet a vállán és kiment a másik pusztára, hol nem kísértett az ígért, melynek betartására nem is gondolt.

- Én megmondtam, hogy mit csinálj, de teneked gyerek kell. Mondtam, hogy fizetem. Ha bolond vagy, hát bolond vagy.

- Kálmán!

- Úgy hínak... - és ellépdelt a sötétségben.

Akkor szétterült benne valami hideg csend, valami halálos szomorúság, ami szinte több volt, mint az elmúlás. Azóta kijár ide, hogy még este is egyedül legyen s csak akkor megy vackára, amikor a többiek már alusznak. Nem érzi a hideg estét, nem látja a sötétséget, nem fél az éjszakától, csak ül, tépdesi a fűvet, vagy összekulcsolja a kezét és az útra gondol, amelyen ideért. Nem sír, nem nevet s ha ránéz valakire, érezni, hogy nem látja azt, akire néz.

- Mi van ezzel a lánnyal, Vönöcki? - kérdezte egyszer az ispán.

- Jó lány ez nagyon. Nekem is volt egy sógorlányom - a sógorom bognár volt a köböli uraságnál - az is ilyen jóra való, csendes lány volt, aztán...

Az ispán feltette kalapját, mint amikor valami gorombaságot készült mondani, de aztán meggondolta magát és kiment a malomból.

- Nem enged beszélni, sohse enged beszélni - dohogott a masiniszta -, pedig hát igazán jó lány ez az Anna.

A fiatal úr ebben az időben sokat állt a gazdaság térképe előtt, le is rajzoltatta magának a kasznárral és gondolkodva méregette az egyes majorok határait. Azután nagy tanácskozások voltak a kastélyban apa és fiú között, de ezekből nem szivárgott ki semmi. Az ispán nem sokat törődött

véle, mert legalább békével hagyták és a kasznár hiába szaglálódott mint egy ideges egér a kamraajtóban, nem lehetett megtudni semmit, míg aztán egyszerre kipattant a titok.

Ekkor már búgtak a cséplőgépek, szállt a szérű felett a por és a magtár gerendái meghajoltak a rettentő súly alatt. Az aratásnak vége volt - a szekerek már a zabot hordták - és az ekék a tarlókkal együtt, barázdáról barázdára temették a nyarat.

Az ispánt hívták az irodába.

- Tessék menni az irodába, valami urak vannak ott.

- Miféle urak?

- Nem tudom, a fiatal nagyságos úr is.

Az irodában szokatlan kép. Konyakos üveg és poharak, pogácsa és szivarok. Térképek, aktatáskák és a kasznár töltöget.

Az ispán meghökkenve állt meg az ajtóban.

- Jöjjön, ispán úr.

Az ispán sorra bemutatkozott s közben arra gondolt, mi köze neki ehhez a frissen borotvált, kölniszagú társasághoz. Nehéz csizmáitól a tarkójáig tele volt porral, inge nyitva, kalapja zsíros és úgy érezte magát, mint a pusztai kuvasz a most fürdetett úri ebek társaságában.

- Tessék...

- Pardon - ugrott fel a fiatal úr -, töltsön csak kasznár úr, jöjjön ispán úr - és átintette a szomszéd szobába.

- Arról van szó, hogy a bálházi részt eladjuk. Az a nehéz szürkeruhás ember a vevő, az a magas fekete az ügyvédje, a kicsi a fia, a negyedik csak úgy velük jött... itt a térkép, ez a leírás, amit mi adtunk, útközben elolvashatja. Eszerint kell beszélni...

- Eladjuk?...

- Persze. A maga ügyességétől is függ. Nem kell azért megijedni, a maga állását ez nem érinti.

- Nem azért...

- Na lássa. Legfeljebb, kevesebb dolga lesz. Nagyon kiesik az a rész. Ráfizetés, meg minden.

- Ráfizetés?

- Szóval ez nem lényeges. Jó üzlet, ez a fontos. Na most én bemegyek, aztán pár perc múlva jöjjön utánam.

Az intéző nézte a térképet, nézte a „leírást”, de nem arra gondolt. Bálháza volt a legszebb része a gazdaságnak. Igaz, a legtávolabbi, de úgy hozzátartozott a gazdasághoz, mint az emberhez a keze vagy a lába. És ez a pusztá egyedül meg nem élhetett, mint ahogy a gazdaságnak is hiányzott volna.

Eladjuk... hát ilyen könnyű megválni az „ösi rög”-től? Jó üzlet? Mi van ebben jó üzlet? Mi van megint e mögött?

Csak állt, nézte a papírokat és nem merte magának se bevallani, hogy ami körülötte felhőzik, az nem düh, hanem szomorúság.

- Mi közöm hozzá - ingerelte magát -, az övék... pedig érezte, hogy ez nem így van. Ha hajnalonként felért a dombtetőre -, hol az erdő zöld szegélye lágyan ölelte körül ezt a pusztát -, tele lett a szíve ragyogással és úgy érezte, a föld szeretete nagyobb a birtoklásánál. Nem a telekkönyvre gondolt, hanem a hullámozó vetésekre és a munka, a fáradtság, az eredmények mögött a föld meleg lüktetését érezte.

És most eladják, mert üzlet. Hát adják el! Az iroda elé odarobogtak a fogatok.

- Nekem dolgom van - mondta a fiatal úr -, majd az ispán úr megmutat mindent.

Az ispán a kocsis mellé ült, összehúzta magát és olvasni kezdte a leírást. Először azt gondolta: nem olvassa el, hiszen minden bokrárt ismerte annak a földnek, de aztán csak elnyílt a szeme és körülnézett, mint aki már abban sem hisz, hogy egyáltalán a világon van. Vagy más birtok leírását adták oda tévedésből? Nem.

Bálháza pusztá, fekszik itt és itt, határai ezek és ezek...

„A birtok fekvése kiváló, a bányához való közelsége különösen értékesé teszi, mert a gazdaság minden terményét a munkások a helyszínen veszik meg.”

A munkások nem vettek meg soha semmit, mert maguk is termeltek, egyébként közelebb is megkaptak mindent.

„...úrilak ősi tölgyek alatt...”

Hát bolondok ezek, vagy a vevőt nézik bolondnak? Úrilak? A major szélén volt a gazda háza. Kétszobás kis egyszerű házikó földes konyhával, mellette egy öreg tölgy. Ez volt az „úrilak”. Kerítése vesszőből fonva és oldalt szerényen húzódott meg egy kis bódé, melynek rendeltetése nem volt kétséges.

Az ispán ezek után már nem is látta olyan szomorúnak a helyzetet. Ha komédia, hát legyen komédia. Amikor azonban berobogtak a majorba, ijedten fordította el fejét az úrilaktól, mert félt, hogy megkérdik:

- És az úrilak?

De nem kérdezték.

Csak úgy átfutottak mindent. A kocsiról egy pillanatra se szálltak le és nagyon meg voltak mindennel elégedve. Az öreg szürkeruhás szívta angol pipáját - az ispánnak az volt az érzése, hogy valami jó módú pék - s csak néha tett egy-egy megjegyzést.

- Látod, fiam?

- Látom, papa. Hát így kell, fiam.

- Igen, papa.

- S a levegő, ez a levegő - lelkenedett az ügyvéd -, ez az élet, ez igen. Lovaglás, meg minden. Reggelire ér haza a földesúr, éhes, mint a farkas, sonka, méz, tojás... áldanak még engem ezért a gondolatért. Talán elég is lesz ispán úr, hiszen láttunk már mindent.

- Fordulj meg, Ferkó.

Az ispán arra gondolt, hogy neki évek kellettek, amíg megismerte ezeket a földeket, amíg ki tudta venni belőlük, ami bennük volt, amíg tisztába jött igazi értékükkel vagy silányságukkal s most jönnek emberek, akik kocsiról is meg tudják mondani, mit adnak érte... Bánja is ő! Fontos, hogy az úrilakot nem keresték.

- Így kezdődik - mondta otthon feleségének -, csak azt nem értem, miért akarják eladni, hiszen pénzük van elég...

- Ne törődjön vele, nem a mi dolgunk.

- Csacsi. Látott már maga földnélküli ispánt?

- Marad még elég.

- Nem érti maga ezt. Ha elkezdtek már nem állnak meg. Csak a jó Isten tudja, mi van a dolgok mögött. Az öregúr veszedelmes játékos. De hát nem tehetünk semmit. Mindenesetre felkészülünk rá.

- Hogyan?

- Még nem tudom, de tapogatódzom jobbra, balra. Mindenki tudja, milyen kuli voltam itt s az ilyen rabszolgát szívesen alkalmazták.

- Ennyire lenne?

- Nem. Még nem veszélyes, de nekünk nincs veszíteni valónk. A halat meghozták?

- Él még, a teknőbe tettem. Olyan vacsora lesz, hogy a vendégek...

Igen, a vendégek. Ispánéknál ezek voltak az első vendégek. Jó barát és a felesége. Csak az esti vonattal jönnek, de már készen állt minden. Cigaretták, szivarok, borosüvegek, egy kis illatosító, mert a lakás erősen dohos volt és a hal, mely rossz sejtelmekkel lubickolt a teknőben, ha a halaknak egyáltalán vannak sejtelmek.

Az ispán régi vendéglátásokra emlékezett vissza, emlékszobáknak emlékszagára. Búcsúkra és névnapokra, amikor jobban és többet adtak egymásnak az emberek és mégse voltak szegényebbek. Nem bántotta már annyira a puszta eladásának gondolata és a vendégvárás izgalmasában erősnek érezte magát, akár az öregek. Hiszen megmondta a fiatalúr, hogy állását ez nem érinti. Tudta, hogy a fiatalúrnak nem lehet hinni, most mégis hitt. Amikor visszajöttek a határjárásból, majd elolvadt a fölényes udvariasságtól s amikor a vevők - komoly ígéretekkel - elmentek, melegen megdicsérte az ispánt.

- Köszönöm, ispán úr. Hát, látja: így kell.

Az ispán nem mondta, hogy tíz szót se szólt egész idő alatt, mert nem is kérdezték, de valami azért nem állt meg benne.

- Ki csinálta ezt a birtokleírást?

- Miért? Az ügyvédünk.

- Vakmerőség. Hiszen szakértő is jöhetett volna. Úrilak, meg ősi tölgyek, bányaközelség, esetleges bolgárkert fönt a hegytetőn...

A fiatalúr nevetett.

- Csakhogy mi tudtuk ám, hogy nem jön szakértő.

- Az első évben belebuknak.

- Hát, Istenem. Aki nem tud fát vágni - ne menjen favágónak.

- Pereskedhetünk.

- Az ügyvédek dolga.

Az ispán ezután már nem szólt, csak arra gondolt, hogy hát erre való a föld? A gazda bukása nem csak a gazda tönkremenését jelenti, hanem a földek elvadulását, a cselédek szétszóródását, kisebb termést, behajthatatlan adókat s végeredményben az egész ország szegényedését! Most tartson erről előadást ennek az embernek, aki a csigánál is rövidlátóbb? Nem érdemes. Ő tudja mit csinál. Ő tudja hova megy és az ispán könyörtelenül gondolt arra is, amit a fiatalúr az előbb mondott, hogy aki nem tud fát dönteni, ne menjen oda, mert előbb-utóbb agyonnyomja a fa.

Kiment a konyhába, ahol sült a hús, édestészta és enyhe levesgőz felhőzött, megsimogatta felesége kipirult arcát, aztán elgondolkodva ballagott az istállók felé. Az asszonyka már nagyon nekigömbölyödött s jövő hónapban eljön az ideje. Az ispán jobban félt attól a naptól, mint a háború legveszekedettebb óráiban, jobban még az érettségénél is és el nem tudta képzelni, hogy az a kis törékeny test, hogy birkózik meg azzal a másikkal.

- Jobbik ruhádat vedd majd fel - mondta az istállóban Ferkónak -, vendégek jönnek.

- Már előkészítettem... aztán, ha lesz egy kis időm, előtte kiszaladnék a temetőbe.

- Csak menj.

Az ispán kifordult az istállóból és nagyon sajnálta emberét. Feleségét már régebben eltemette s múlt héten a kislányát.

Még a nyár elején volt, amikor az ispán egyik este a parádés istálló előtt Ferkót látta leselkedni. Késő volt már, amikor a fáradt kocsisnak aludni kellett volna.

- Hát te, mit csinálsz itt?

- Hajszolom ezt a ronda baglyot. Mostanában nagyon ideszokott, aztán nem jelent ez jót semmiképpen.

- Ne bolondozz, Ferkó. Nem vagy te vénasszony.

- Nem vagyok, tekintetes uram, de amikor szegény feleségem meghalt, akkor is csak ott volt egyszerre... aztán most meg beteg a gyerekem, hát nem idehozta a kórság!

- Volt már nála doktor?

- Többször is látta már.

- Hát akkor tartsátok be, amit mond, aztán eridj aludni.

Ferkó ledobta a kezében tartott köveket és együtt indultak hazafelé.

- Én se hittem a babonában - mondta csendesesen a kocsis -, de azóta magam se tudom, hogyan vagyok vele. Aztán ez a Mackó kutya se vonított azelőtt, most meg csak rájön, oda ül a kapuba és vonít...

- A holdat látja. Vagy éppen harangoznak. Egyik kutya se szereti.

- Sze éppen az a baj, hogy olyankor tutul, amikor se hold, se harangszó. Hát Istennek ajánlom, tekintetes uram. - És elkopogott a sötétségben.

Az ispán akkor a hátsó udvarnak került, leült egy ládára és ölébe vette Mackó bozontos fejét.

- Te, Mackó, ha még egyszer meghallom, hogy vonítasz, felpofozlak. A házat őrizd és ne a szellemekkel trafikálj.

Mackó nem szólt semmit. A meleg kéz ott simult a fején, áll a gazdája térdén és ekkora boldogságot talán sohse éreznek az emberek. Mackó már önálló, nagy kutya lett a nyár alatt, az udvarban rendet tartott, tudta, ki illetékes a bejárásra, ki nem. Tudta, kit illik a kapuig elkísérni, kinek jár csak egy-két farokbillentés, csak kétfajta embert nem tűrt meg maga körül: a fináncot és a kéményseprőt. Általában az egyenruhát. Hogy milyen rossz emlékek fűzték ehhez a két emberfajtahoz, azt

nem lehetett tudni, de a kéményseprőt egyszer úgy kellett lehalászni a kőfal tetejéről - elszórva kisseprőt, nagyseprőt és összes szerszámaikat - mert Mackó meg akarta enni, a finácok pedig Ferkót szokták előőrsnek küldeni, mert Mackó odacövekelte magát a kapuhoz azzal a szándékkal, hogy apróra szedi őket. Mással nem volt baj. És most egy ideje esténként - de nem minden este - elkezd hátborzongatóan vonítani. Hát miféle buta szokás ez?

Ülnek szépen, az ispán és kutyája, az udvar sarkában, hallgatják az estét és egymásra gondolnak. Egymást érzik s az egész csillagos nyáresti világot, ami körülöttük van s ami bennük van.

- Mackókám, én most már elmegyek aludni.

Mackó erre még jobban odafúrja fejét az ispán ölébe, ami annyit jelent hogy: - Ne menj el. Olyan jó így együtt.

- Hiszen maradnék én, de te könnyen beszélsz: Nappal alszol...

Végül mégis csak elbúcsúznak. Mackó elkíséri gazdáját az ajtóig, megvárja, míg léptei elkopognak a folyosón, aztán hallgatódzik, hogy mond-e valamit az éjszaka.

Néha mond, néha nem mond. Amikor a kuvik odaszokott az istálló ormára és furcsán kiabált a sötétségnek - Mackó nyugtalan lett. Láthatatlan árnyékok láthatókká váltak; susogni kezdett a jegenye, ha nem is volt szél és Ferkóék ablaka néha lázas vörösre nyitotta ki álmos szemét. Akkor a kuvik még jobban jajgatott és az árnyékok odakúsztak a virrasztó ablak alá. Ilyenkor Mackónak panaszosan vonítani kellett. Igen, kellett! Az éjszaka parancsa volt ez, a csillagoké, s az árnyékoké.

Nappalra mindez eltűnt, de a szorongás azért benne maradt a falakban, a bokrok nyirkos alján, a doktor szemüvegének csillanásában és Ferkó járásában.

Ha reggel jött a kocsis, Mackó elibe futott és nagy csizmáira rátette a lábát, mintha azt akarta volna mondani, hogy olyan nagy baj azért nincs de Ferkó, vagy észre se vette, vagy pedig szelíden eltolta.

- Eridj, Mackó nincs nekem olyan kedvem...

Múlt héten aztán elment a kuvik, eltemették a kislányt anyja mellé és Mackó sem vonít azóta. Ferkó pedig kimegy néha a temetőbe, tesz-vesz a sírok körül, aztán felül a bakra és a robogó kocsori porában elfakul lassan a két sír árnyéka.

A vendégeskedés azután annak rendje és módja szerint megesett. Azaz... de erről majd később. Ferkó elgondolkodva jött meg a temetőből s amikor kiindult az állomásra, a rudas - egy komisz félvér - azonnal megérezte, hogy a gyeplőt lazábban fogják, mint máskor és majdnem felborította a kocsit. Ferkó pedig jó kocsis volt. A jók között is a legjobb és ilyesmi véle még nem fordult elő. Hogy neki bánata van, az az ő ügye, s ehhez a rudasnak semmi köze. Idő még volt a vonat érkezéséig, azért hosszabb erkölcsi oktatást tartott lovának, kegyetlenül ráncba szedvén a rudast, akinek apja előkelő angol mén volt.

Ezenközben már lassan alkonyodott. Az ünnepi hal is megtért őseihez s az egész ház körül a vendégvárás meleg illatai lengedeztek. Az ispán megborotválkozott és felkötötte „valódi selyem” nyakkendőjét, az ispánné a fürdőszobában pancsolt, megelégedéssel gondolva, hogy minden a legnagyobb rendben van, amikor kint szokatlan dolgok történtek. Nem volt olyan nagy eset, hiszen de mégis.

Mackó megérezve a szokatlanul dús illatokat, elindult egy kicsit körülnézni a belső udvarban, ahova egyébként nem igen ment, de most valaki nyitva felejtette az ajtót. Egy darabig a konyhaajtóban állt, aztán a verandához ballagott és mivel ott se volt senki, beljebb merészkedett. Különösen egy szépen leterített asztalka vonzotta, amelyről mennyei szag áradt szerte. Mackó szépen lehúzta a púposan megrakott tálról a terítőt és - óvatosan leemelte az első diósszeletet, aztán a másodikat, aztán a harmadikat. Ilyen jól Mackó még sohse evett. Egy nyelés: egy szelet és Mackó alig nyelt harmincat, a tál üres lett. Teljesen és tökéletesen üres. Mackó megnyalta a szája szélét és kiment az óljába, mert a tészta egy kicsit megfeküdte a gyomrát. Nem, Mackónak semmi aggálya nem volt a tésztát illetően, csak egy kicsit sok volt és a gyomrát fájlalta.

Közben teljesen beesteledett és megérkeztek a vendégek. A diósszeletek hiányát csak a vacsora vége felé vette észre az ispánné és csak annyit mondott:

- Jézus! a Mackó... - mert más ki lehetett volna?

A vendégek nevettek, az ispánné pedig a haragtól könnyes szemmel követelte urától, hogy azonnal verje meg „azt a kutyát”. Az ispán fogta a botját és kiment.

- Gyere ki, te anyaszomorító!

Mackó nyögve feltápáskodott. Füle, farka lógott és panaszosan feküdt le gazdája elé, mint-ha csak azt mondta volna:

- Jaj, az a diósszelet!...

- Legalább egyet-kettőt hagyhattál volna a vendégeknek - korholta az ispán, aki nem szerette az édességet és amikor visszament, csak annyit mondott:

- Nem kell azt a szegény kutyát bántani, egészen beteg. Ez okból talán koccinthatnánk Mackó egészségére..

Nyitva volt az ajtó, s a szivarfüstös, alacsony szobába betekintett a későnyári est holdezüstös, békés arca.

Ették a gépek a gabonát, ették. Az öreg Hóka asztagjai fogytak, fogyogattak, rövidültek a napok s a Hajnal hideg, harmatos mezőkön szaladt már, hogy a világosságot átadhassa a Reggelnek.

Az éjszakák mélyebbek lettek, álmodozó hallgatásukban csak a kukoricák levele suttogott és magasan fent valahol vándormadarak kiáltottak egymásnak panaszos üzeneteket.

A bárányok megerősödtek már és rövid gypjuk porszínű lett, akár az anyáké. Egy darabig az öreg Hamvas is együtt őrzött Péterrel de aztán megint csak rájött a mehetnék és elment valamelyik fiához, hogy aztán pár hét múlva köhögve, botorkálva csak visszakerüljön újra.

Péter sajnálta, hogy elment az öreg, mert ha „döglött” is bárány, ugyancsak kimérte a számadóné, sőt már abba is beleszólt, hogy mért nem alszik az akolban, amikor a juhásznak ott a helye.

- A ténsasszony azt mondta, hogy aludjak az akolban - panaszkodott a számadónak - én nem alhatok ott, mert gyenge a tudóm. János bátyám is tudja... de szólhatok az ispán úrnak is, hogy engedje meg.

- Ott alszol ahol akarsz. Ez nem az ispán dolga.

Bent aztán elővette az asszonyt.

- Mit egzecéroztatod te ezt a gyereket? Mi közöd hozzá, hol alszik?

- Talán lassabban is beszélhetnél - nyelvelt az asszony - nem vagyok a sároskapcád...

- Nem beszélek se így, se úgy, de ha még ellenséget szerzel, aki úgy is van elég, hát szétverem a botot a hátadon.

Az asszony látta, hogy most tanácsosabb hallgatni. A juhász szemei ijesztően villogtak és szikár, magas alakja megfeszült, mint a késpenge.

- Megértetted? Hát csak azért mondom...

Péter pedig ezután is kint aludt a pajtában, pedig már hűvösek voltak az éjszakák, de meleg és illatos a széna, melyen mindig nyugodt és pihentető volt az álom.

- Egész kikupálódsz, gyerek - mondta neki egyszer az ispán.

- Jobban vagyok. Köszönöm is az ispán úrnak.

- Na-na. Csak vigyázz magadra. Meg a birkára is. A kosztod megkapod rendesen?

- Beadják, ha erre viszik a többiekét is. Nincs panaszom.

A sommások ételhordó kocsija ott járt el az akol előtt és az egyik szakácsné beadja Péter ebédjét és vacsoráját is a számadónénak, aki megmelegítette, amikor a legényke hazajött. Néha már otthon érte a vacsora, ilyenkor az asszony megvárta, amíg Péter evett s elmosta edényeit.

- Ne vesződj vele - mondta.

Máskor lángost hozott Péternek, majd meg szalonnát.

- Rokongyerek szegény - magyarázta a számadónénak, - aztán beteges is.

Amikor Péter evett, ott ült és nézte. Anyáskodott körülötte és megkérdezte, jó helye van-e éjszaka.

- Mint a királynak. Már nem is érzem a betegségem.

Amint rövidült a nap mind későbbre estek a vacsorák s az asszony hazaküldte a kocsit - nem volt messze a major.

- Csak menjetek, ellátom ezt a gyereket.

Kitalálta a vacsorát s beszélgetett közben. Hogy mi volt otthon, a kasznár hogy okoskodik a konyhán, ispánék várják a gyereket és a faluban nagy verekedés volt vasárnap. Péter már végzett a vacsorával, de az asszony még mindig duruzsolt, pedig már egészen besötétedett.

- Na én aztán jól elbeszélgettem az időt. Hogy megyek haza ebben a pokolban. Fázom is. Mért nem is küldtél már, Péter.

- Jó ha itt van valaki velem.

Az asszony magára húzta a pokrócot.

- Kicsit megmelegszen. Te nem fázol? Nem venném a lelkemre hogy megfázz. Gyere betakarlak. Csak egy kicsit maradok, aztán megyek.

Az asszony melege átjárta a legénykét.

Karját feje alá fektette s azon túl már csak suttogva beszéltek.

- Aztán arról ne beszélj, hogy egy kicsit itt maradtam. Tudod milyenek az emberek.

- Persze.

Péterben lobogni kezdett valami, az asszony szája már szinte a szájához ért.

- Csak beteg ne lennék...

- Olyan beteg vagy te, mint én.

Átkarolta a legénykét s az reszkette simult az asszonyhoz. Keze tétován megmozdult.

- Péter!

Aztán szinte rájuk szakadt a vén pajta nádteteje.

S az öreg este fejcsóválva ballagott odébb az akácfák alatt.

- Ispán úrnak mi a véleménye ezekről az emberekről, akik Bálházát meg akarják venni? - kérdezte az öregúr.

- Magam se tudom. Az bizonyos, hogy nem értenek a földhöz és a jószághoz se.

- Azt nem lehet tudni.

- Megveszik?

- Úgy látszik.

- Akkor nem értenek és belebuknak. Nem lehet egy birtokot egyszeri meglátásra megvenni. Pláne csak úgy kocsiról. Az az érzésem, hogy valami nincs rendben. Az ügyvédek mindenesetre keresnek.

- Ez a maga véleménye?

- Ez.

- Tudják már a faluban is?

- Tudják.

- És mit mondanak?

- Csodálkoznak. A földek tehermentesek, minek akkor eladni? Ez a véleménye. S ez az enyém is.

- Köszönöm.

- Kérem.

Amikor az ispán elment, az apa és fia egymásra néztek.

- Én mégis azt mondanám: szedjük össze az ékszereket és ne számázkodjunk ezzel az eladással.

Az ispán jól látta - mondta a fiú - egy év alatt belebuknak s akkor visszavesszük negyedárban. Tiszta kétszázezer pengő...

- Ha belebuknak.

- Ha! A tőzsdét mindenesetre kifizettem, s a váltókat mihamarabb vissza akarom váltani, hogy az a tüzes mennykő vágjon abba a Morbitzerbe.

- Nem tudta senki, hogy beengedik a román kukoricát. Biztos üzletnek látszott. Hát most már a látszatot fenn kell tartani mindenáron. Ha az eladásból lesz valami, minden jó gépet, eszközt onnét el kell hozni, a rendes embereket kicserélni.

- Természetes.

- S az ispán?

- Megígértem neki, hogy maradhat. Ügyesen vezette ezeket az embereket. Az ügyvéd is dicserő. De meg a törvény is előírja.

Az öregúr legyintett.

- Törvény - ne nevettesd ki magad - kell vagy nem kell. Kifizeti magát vagy nem. Ez a fontos és nem a törvény. Különben hallom, anyáddal is akadékoskodott, hogy a kocsissal ő rendelkezik.

- Még mindig jobb, mintha a napszámosokból venne fel. Ez az ügy különben is a Béla taktikája. Mama meg beugrik neki.

A kis Béla a fiatalúr meghalt leánytestvérének volt a fia, s a fiatalúr mint jövőendő részörököszt nem nagyon szerette. Az öregúr annál jobban.

- Utadban van az a gyerek?

- Dehogy. Csak látom a dolgokat. Vegyünk neki egy pár öszvért s biztosan, nem lesz baj az ispánnal.

Az öregurat az öszvér-vétel láthatóan lelohasztotta. Talán még a jövő nyárig el lehet húzni - gondolta, és felállt.

- Itt az autó?

- Megnézem.

Amint a fiatalúr kiment, - mintha csak erre várt volna - megjelent a kis Béla.

- Itt a nagy vadász! Na hogy vannak a nyulak?

- Sehogy! Elég volt a gyaloglásból. Az ispán már a nagymamával is gorombáskodik... nem hogy kocsit adna.

- Hallottam, kisfiam, hallottam. De te nem hallottad azt, amit tőlem kapott. Te nem hallottad. Gondolhatod. Na isten veled Béluskám, jó légy!

Megcsókolta unokáját és sietve kiment. A következő percben már zúgott az autó.

Béla bosszúsan legyintett utána, hiszen hallgatódzott, de amúgy is tudta, hogy itt mindenki mindenkinek hazudik.

Egy reggel aztán nagy csendességre ébredt a határ. A cséplők bűgása már napokkal előbb elhallgatott, de akkor még rakták a kazlakat s egy-egy kiáltás még a nyár szava volt, de most csak a szél suttog a patakparti füzesekben s egy-egy szekér zörög valahol, mintha a búcsúzó Nyár kis batyuját vinné más határba. A kis batyuban: semmi, hiszen mindent odaadott, mindent elosztogatott s talán csak a régi virágos rokolya van benne a szép időkből, amikor dús keblére vonta az egész világot. Azóta előregedett a nyár s a vén dada aszott emléi nem kellene már senkinek.

- Megélünk mi nélküle is! - rikkantottak a csókák. Nincs rá szükség, nincs rá szükség - cserregnek a hálátlan szarkák.

- Hát, Istenem - malmoz tele hasán az álszent hörcsög - eleget élt már.

Csak a pipiskék sírdogálnak az utakon és utána futnak a távozó szekérnek, amely előtt meghajolnak a kései virágok s a harmatból lett könnyeiket az út porába ejtik.

A rétekről a pásztortüzek füstje szürke kendőjével int búcsút, a jegenyéken egy levél se mozdul, csak állnak az út mellett, mint öreg hajdúk a temetésen, a felhők alacsonyan járnak és az erdőkből kireppenti fekete madarait, a vén legény, a régi vándor, a pinceszagú Ősz.

Sirassátok, megérdemli.

Csend van a tájon, ködbe vész már a szekér, s csak az Ősz szolgálai kiáltják ősi szóval:

Kár, kár.

Az ispánné és kis cselédje krumplit hordanak be a kertből. Meg almát, meg céklát. Ha nehezebb: ketten viszik, ha könnyebb: egyedül. Az ispán ugyan szigorúan meghagyta, hogy az asszony ne cipekedjen, mert délutánra Ferkó szabad, de arra nem lehet várni. Várni persze lehetne, de melyik asszony hallgat az urára ilyen dolgokban?

- Mit értenek ehhez a férfiak? Nagy legények eleinte, de aztán egyszerre kis legények lesznek és rémeket látnak mindenütt. Ez asszonyok dolga és vége.

Viszik hát a nehéz kosarakat és Mackó mint díszkíséret kíséri őket a kertbe és vissza.

- Eredj az útból, Mackó!

Mackó ilyenkor félre áll az útból, csóválja a farkát és megelégedett. Mackó szereti a társaságot és boldog, ha a nevét hallja.

- Neked van a világon a legjobb dolgod, Mackó!

Mackó nem is tiltakozik. Igen, neki jó dolga van. Őt szeretik és ő is szeret mindenkit - kivéve a kéményseprőt s a fináncokat - s ezzel az érzéssel a szíve tele van. Az élet szép. Süt a nap és békesség van az őszebehajló kerti utakon.

A kamrában gyűlik, amit a kert adott és az asszonyka kedvtelve nézi a tele polcokat. A befőttes üvegek sorban állnak, mint jóltáplált katonák, akiknek hasára van írva nevük és születési évük, a sarokban tele zsák dió s az egész fölött álmos almaillat leng.

- Rozi, aztán itt rend legyen, amíg én...

- Vigyázok mindenre.

Rozi egyébként nem érti, miért csapnak olyan nagy hűhót a gyerek körül. Másnak is lett már gyereke. Az ő nénjének is. Kapált a kertben, aztán egy hét múlva már újra kapált a kertben. Kész. Nem félti asszonyát se, mert az is dolgozik reggeltől estig. Fiatal is, egészséges is.

Az ispán déltájban vetődik haza.

- Nincs semmi baj?

- Miért lenne? Nem is lesz.

- Nono! Most kell legjobban vigyázni...

- Jó, jó. Jöjjön ebédelni.

Esznek csendben. Az óra halkán jár az árnyékos szobában.

- Hát mégis eladják Bálházát?

- Úgy látszik. Minden jó szerszámot, állatot elhozunk belőle.

- S a vevő?

- Az is állat. Nem is értem...

- A kamrára valami rostélyt kell szerezni, bejárnak a cinkék.

- Nem sajnálom tőlük.

- Nem arról van szó, kilyuggatják a befőttesüvegek papírját.

- Meglesz a rostély.

Aztán csak ülnek. Az asszony urát nézi - már régen nem eszik - és azon gondolkodik, szóljon-e? Olyan furcsán érzi magát. Nem rosszul, csak furcsán. Ez lenne a kezdet? Később mégis megszólal:

- Nem gondolom, hogy ma lenne, de azért talán...

- Rosszul van?

- Nem. Azt nem mondhatnám, de talán Rozi elmehetne a bábáért.

Az ispán felugrott.

- Ugye mondtam! Megerőltette magát.

- Az Isten áldja meg, hiszen itt az ideje, de meg talán nem is az. Ámbár...

Az ispán kisietett s Rozi trappolt a bábáért, Ferkó pedig a bányaorvosért. Hallatszott a kocsirobogás.

Az asszonyka szépen megvetette ágyát.

- Nem lesz semmi baj - biztatta urát és önmagát - és ahogy az Isten akarja.

A férfi idegesen jött-ment.

- A malacnak a húsát meg kell forgatni a pácban... - mondta az asszony.

- Törődöm én most a malachússal.

- Igenis törődjön.

- Talán mégis jobb lett volna kórházban...

- A káposztát is szellőztetni kell. Ferkó jöjjön majd át, mert Rozi a követ nem tudja levenni. És most menjen ki, levetkőzőm, mert most már nem jól vagyok.

A férfinak reszketett a karja, amikor átölelte asszonyát és mindkettőjüknek elhomályosult a szeme.

- Na most menjen - mondta az asszony kicsit eltorzult arccal - mire megint bejön, már ketten leszünk. - És mosolyogni igyekezett.

Kint már vetette kabátját Balogné.

- A fürdőkályhába befűteni! - vezényelt s az ispán maga rohant fáért. Mire befűtött, Balognén már fehér köpeny volt és a kezét mosta.

- Nem lesz baj, Balogné?

- Mi a fene baj lenne. Megnéztem a nagyságos asszonyt, minden a legnagyobb rendben van.

Az ispán ki akarta javítani, hogy nem nagyságos, csak tekintetes, de aztán csak legyintett. Rakta a tüzet tovább.

- Hajaj - sóhajtott nagyot.

- Van itthon konyak? - kérdezte a bába.

- Hogyne. Tessék. Mindjárt kihúszom a dugót.

- Nem nekem kell, hanem az ispán úr igyék. Gyöngye nép a férfinép. No csak igyék, aztán most menjen ki a másik szobába.

Az ispán kiment a másik szobába. Az üveget az ablakba állította. Kinézett az udvarra. A nagy gesztenyefáról már szállongtak a levelek és mögötte a kakukkos óra tavaszi vidámsággal kakukkolt hármat...

- Istenem! - és összekulcsolta a kezét.

Az udvarra ekkor robogott be Ferkó a doktorral. A doktor vidám volt, mint egy szüretelő vincellér.

- Derék emberek vagytok! Nem loptátok a napot... gyerek, gyerek! Ez a legszebb dolog a világon. Mikor volt az esküvőtök?

- Pont ma kilenc hónapja.

- Remek. A nagynénik és egyéb sárkányok számolhatják az ujjukon... apropo, mondtam Ferkónak, ne fogjon ki, ha valahova el akarnál menni...

- Megörültél? Hogy tudnék elmenni?

A doktornak megakadt a szeme a konyakos üvegen:

- Iszol? Az is jó. Kár, hogy én ilyenkor nem szoktam.

Kezébe vette az üveget és félig öntötte a vizes poharat.

- Na, idd ki a feleséged egészségére és most menj és fogasd ki a Ferkót, mert rád vár.

A konyak határozottan jót tett. Nem, nem lehet baj.

- Ugye, Mackó nem lesz baj? Fogj ki, Ferkó, aztán majd később nézz át...

Újra megrohanták az aggodalmak. Rozi egykedvűen mosogatott a konyhában, így tőle nem kérdezte meg, hogy nem lesz-e baj. Besietett és hallgatódzott. Mintha messziről halk jajgatást hallott volna. Már a kilincsre tette a kezét, de aztán elfordult és újra ivott. Aztán kiment az udvarba, onnét a kertbe és járt-kelt céltalanul, az aggodalom és reménykedés hegyén-völgyén.

Mikor megint bement, a fürdőszobában erősen locsogott a víz és beszéd hallatszott ki.

- Adja ide azt a törülközőt.

Aztán kijött a doktor, kezét törülgetve.

- Majális, tiszta majális az asszonyod. Van egy cigarettád? Tölthetsz is...

- Mi az... hát mikor... hogy van? - és reszketett a keze, amint töltött.

- Szamár. Pompás asszony a feleséged. A lányod meg akkora, mint egy üszőborjú. Hova szaladsz?

Az ispán fejébe vágta kalapját és kirohant.

- Istenem - motyogta. - Istenem, köszönöm! Ferkó, Ferkó! Gyere át, Ferkó. Megállj. Majd aztán. Először - valamit súgott a kocsisnak, aki megütközve nézett rá. - De tekintetes úr!

- Ne törődj semmivel. Lányom van! - és most érezte, hogy minden idegén végigömlik valami részeg mámor.

A doktor újra bement.

- Várj még!

Most már nem idegeskedett. Később Ferkó jött be.

- Itt vannak! Beeresztettem őket a verandára. De nem lesz baj?

- Mi baj lenne? Igyál Ferkó.

Ferkó felemelte poharát és csendesen azt mondta.

- Hát Isten éltesse tekintetes urat a kedves családjával együtt.

Kezet fogtak.

- Téged is, Ferkó.

Ferkó aztán sietve kerekelt oldott.

- Most már bejöhetsz - szólt ki a doktor.

Úgy ment be, mint egy bűnös, akinek már régen megbocsátottak. Odaült az ágy szélére és nézték egymást aztán a férfi megcsókolta az asszonyt és azt mondta, amit a mátkaság tiszta, szép napjaiban:

- Én édes kis virágom.

Megcsókolta felesége kezét, aztán felállt és valamit kiszólt az ajtón.

Mindenki megdöbbszent.

A vajúdas jajgatása után, az aggodás még alig elült párája alól, a betekintő őszi délutánból mint a sóhajtas szállt be a szobába a muzsikaszó.

- „Ha te úgy szeretnél, mint ahogy én téged...”

Olyan váratlanul, olyan döbbenetes szépen, hogy az asszony arcán végigcsorogtak a könnyek. Hiszen bolondság volt az igaz, de szépség és szív volt benne és a drága múlt. Még a doktor cinikus arca is megrándult. A nóta aztán elhalt.

- Jöjjön ide - intett az asszony -, csókoljon meg, csókolja meg a lányát és szórja ki a cigányokat.

Aztán leszakadtak az őszi esők. A felhők hasa szinte a földet súrolta, ködöt izzadott a tapló is és a bádogcsatornák rekedtre dalolták magukat, mert a víz el nem állt bennük már két hete. Fázós és síró volt az egész világ, fázós és tétlen, mintha minden elfulladt volna a ködben és nyirkos nedvességben.

A belső munkákat már elvégezték, fedett helyen alig lehetett valamit dolgozni és a türelmetlen szépidő várását még a kastély kiürülése se vidámította fel.

Az öregasszony nem bocsátotta még meg az unokáján esett sérelmet, így meglehetősen rövid volt a búcsú.

- Jövő nyarunk majd talán jobban sikerül -, ugye, ispán úr?

- Remélem, nagyságos asszonyom.

Amint ment át a parkon, már el is felejtette. Arra gondolt, hogy mi lesz, ha az esők után kitisztul? Ha hirtelen megfagy - oda a répa... - és arra is gondolt, hogy megveszik-e hát végre Bálháza pusztát, mert most már tudta, hogy tőzsdézett az öregúr és - kivételesen - veszített. Csúnyán veszített. Aztán elmosolyogta magát. Kislánya ma egy hónapos. Egy hónapos, a többi pedig igazán mellékes. Az is hírlett, hogy az öregúr felosztja a birtokát. Gazdálkodjon a fia, meg a vő...

- Na, abból lesz még csak cifra multság - jósolta a kasznár és ebben az ispán is igazat adott neki. A birtok egy részét parasztok is kérték kisbérleteknek, de erről hallani se akartak.

- Hogy-ne! Kétszáz paraszttal vesződni... - dühöngött a fiatalúr és amikor kiment, a kasznár még hozzátette:

- ...mi meg mehetnénk a fenébe. Ispán úr, ebben nem ad igazat?

- Dehogynem. Csak egyet ne felejtessen el, kasznár úr: a föld elindult és a föld nem áll meg. - Azzal fogta a botját és kiment az irodából, a kasznár pedig elgondolkozva nézett utána.

Másnap reggelre aztán hirtelen kiderült. Sziszegő északi szél vágott a náthás felhők közé, gyenge fagyot hártázott a sáros utakra s az ázott gubbasztó varjak egyszerre megtalálták a hangjukat. Hazai szél volt ez s a fekete madarak úrrá lettek az őszi mezőkön.

Mozgott az egész határ. A répa- és kukoricahordó szekerek nyikorogva dülöngéltek a major felé, csattogott az ostor, káromkodott a béres és a sommások dideregve melengették kezüket, ha már úgy elfagyott, hogy fogni se bírtak vele.

- Bezzeg, Amerikában... - mondta a kasznár - gép, meg gép.

- Sajnos ez nem Amerika, kasznár úr, ami pedig Amerikát illeti, hát Steinbeck írt a kaliforniai „munkásparadicsomról” egyet s mást. Pedig Amerika mérhetetlenül gazdag és Kaliforniában még csak hideg sincs. Barackszedés közben halnak éhen az emberek...

Igen, ez a határ most nem hasonlított Kaliforniára s a répaszedés se a barackszedésre. Fáradtan és agyonfagyva dőltek vackaikra az emberek. Türelmetlenek voltak és otthon járt már az eszük. Csak hát előbb végezni kell s akkor kikapják keresetüket, 10-14 mázsa gabonát - valami pénzt is -, ami egész évi kenyeret jelent. Akkor aztán jöhet a tél, a rövid napok és hosszú pihenések ideje.

Az öregúr is ritkábban jött már, a fiatalúr jobban lábra állhatott, ámbár jöttek a levelek minden nap: így tedd, úgy tedd és külön az ispánnak is, hogy erre vigyázzon, arra vigyázzon. Újabban már levelezett a vő is olyan félparancsokat osztogatva az ispánnak, aki lassan teljesen elvesztette

tájékozódó képességét, hogy ki hát tulajdonképpen a gazda, mert parancsolni hárman is parancsoltak már, de ha fizetésre került a sor - fogcsikorgatva ugyan -, de csak az öregúr fizetett.

Valami bizonytalanság volt a levegőben, amiről odahaza nem szólt, de kereste az utakat, melyek nyugodtabb otthonba vezetnek és a hideg őszi határban másként nézett a földre, mint eddig.

S ez így volt mindenütt.

A szomszéd kolléga biztosítási ügynök lett, Puha Ferkóval tegnap találkozott: postás a bányában. Ferkó olyan vidám tisztelettel köszöntötte, hogy meg kellett szólítani.

- Hogy vagytok, Ferkó?

- Megvagyunk, ispán uram. Jancsi a főkertész én meg a főpostás. Nem panaszkodhatunk - tette aztán komolyan hozzá.

- Szóval jobb a bányánál?

- Hát... jobb! - ha igazat akarok mondani.

Igen, mindenütt jobb volt és az ispán sokszor gondolt arra, hogy ezzel a földdel kellene már tenni valamit, mert így csak teng-leng féltörvények, félakadások félárnyékába.

Az őszi azonban mindezekkel nem törődött. Ballagott, deres útjain és mögötte csak a szedett kukoricaszárral és tarlott szőlővesszőkkel játszott a szél. Esténként a gázkupacok széles lángja világított a pásztorokra, akik krumplit sütöttek s mire éjszaka lett, a nagy tüzek keserű füstje alól prüszkölve szaladt ki a róka.

A munkások már készülődtek. Némi kis előleg is cseppent s így a legények erős helytelenkedéseket műveltek a „Szarvas”-hoz címzett vendéglőben. Erre az ispán az előlegeket beszüntette, ami nem sokat jelentett, mert hitel is van a világon.

Utolsó előtti nap is nagy dárídó volt a vendéglőben. Dobos Kálmán táncolt a cigány előtt, egy poharat is a földhöz vágott, majd oda nyilatkozott, hogy:

„Betyár gyerek vagyok, szeretőt tarthatok,
minden ujjamra százat”.

Egy vékony kis emberke jött ekkor az ivóba és csendesen Kálmán vállára tette a kezét. A cigány elhallgatott.

- Nem betyár gyerek vagy te, Kálmán, hanem koszos féreg vagy - s azzal úgy vágta képen a legényt, hogy az felborította a cimbalmot.

Kálmán felugrott és a zsebében kezdett keresgélni kés után, mire a kis ember újra pofon vágta Kálmánt, aki ezúttal a kályhának esett.

Több pofon nem volt, mert a kocsmáros kizavarta vendégeit.

Dobos Kálmán még a kalapját is otthagytá és nem érezte, hogy hideg szél simogatja csapzott halántékát. Olyan szégyen érte, hogy ha csak rágondol, epévé válik még a vére is és a bosszú úgy sarkantyúzza, hogy tenyerébe vágja körmeit.

Lassan ment hazafelé. Csizmái mintha ólomból lettek volna, válla meggörbült és megállt, mintha fal elé ért volna.

- Megállj, megállj. Majd otthon... a véredet veszem, kutya... engem... megállj.

Mikor a pajták mellett ment el, újra megállt, mert úgy érezte, a tehetetlen düh megfojtja.

- Kálmán...

A legény téován nézett körül.

- Kálmán, mi bajod?

Anna lépett ki az árnyékból és vállára tette a kezét.

- Mi a bajod? Olyan vagy...

A legény egy kicsit hátrahúzódott. Egyszerre felszabadult benne minden. A fogai összecsikordultak és megfogta a lány kezét, mint a vaskapocs.

- Mi a bajom, Bozók Anna? Az apád kétszer pofonvágott a kocsmában, hát egyiket visszaadom.

És teljes erővel belevágott a lány arcába.

- Ez a bajom te ringyó.

Állt még egy kicsit, aztán belépett a pajta árnyékába, mert mögötte még jöttek emberek.

Anna csak állt. Nem érezte az ütést és nem érzett semmit. Távol, nagyon távol, mintha sírt volna valaki, vagy valami, a föld vagy az ég s amikor elindult, mintha ez a sírás elhallgatott volna. A hold közben leszállt és hideg lett egyszerre. Nagyon hideg. Megsimította arcát s a keze nedves

lett. Az emlékek ekkor felálltak körülötte és már nem fázott. Gyermekkorában sokszor könnyes volt az arca s most a keze ezektől a régi könnyektől nedves. De más emlékek is elébe állnak: egyszer piros pántlikát kapott keresztanyjától, egyszer imakönyvet. Egy-két játék is eszébe jutott az iskolaudvaron aztán semmi. Tizenhét év alatt ennyi öröm mindössze. Ezen kívül csak robot, csak munka, szomorú szemlélődés, magányos vasárnapok, kapálás, zsákvarrás, a tű bujkálása, a malom zúgása.

- Anna!

- Szólt valaki?

- Nem, csak a malomból hallja Vönöcki hangját. Hogy zúg a malom. Igen a pántlika szép volt. Piros. Nem olyan sárga, mint ez a kettő, amely egymás mellett szalad, mind fényesebb, mind fényesebb. mintha a malom dübörögne rajta csattogva, zúgva két fényes szemével és el akarná taposni.

- Nem is baj - gondolta Anna.

Az ispán kinézett az ablakon, de nem is tudta, hogy elgondolkodva dobol rajta. Nézte az őszi borulást, az alkonyi égen húzódó hideg báránnyelvényeket és Annára gondolt, a zsákvarró lányra, akit elűtött a vonat. Csodálatos élesen látta a lány fehér arcát, elmélyült, messzenéző szemét. Látta, amint meggörnyedve ül a malom sarkában, keze fáradhatatlanul mozog, néha fordít a zsákon, melyet foltoz, villanik a nagy tű, s amint ránéz az emberre, valami névtelen szomorúságról duruzsol a malom.

Elment szegény. Hogy készakarva vagy véletlenül, azt már csak a jó Isten tudja, aki elé már tegnap este odaállt Bozók Anna. Tépett ruhában, véresen és könnyes arccal.

- Uram, tudom hogy bűnös vagyok. Éltem tizenhét évet, sokat sírtam és sose nevettem, sokat dolgoztam és sose vigadtam, mindig szegény voltam és egyszer, csak egyszer szerettem. Ítéld felettem, én uram...

Kint már sötétedett s az ispán arra gondolt, hogy nem, nem lehet baja annak a szegény szomorú lánynak a másvilágon.

A kasznár cigarettára gyújtott s a láng lobogva ugrált az ablak fekete tükrében.

- Csak azt szeretném tudni, hogy szerencsétlenség történt, vagy öngyilkosság.

- Azt könnyen megtudhatja, kasznár úr...

- Hogyan? - villant meg a szeme a kis embernek.

- Szépen kimegy a sorompóhoz 9 óra 45 perckor. Jön a gyors és aláfekszik. Aztán egy perc múlva megkérdi Annát...

A kasznár csalódottan legyintett:

- Azt hittem, tetszik valamit tudni.

Künt motorkocsi hallatszott az ajtó előtt. A kasznár felkelt és kinézett.

- Mit akarnak?

- A tekintetes ispán úrral akarnánk beszélni.

- Jöjjenek.

Egy kis ember és egy csontos nagy asszony. Köszönnek. Az ember arca megviselt. Szeme nyugodt, sötét szem. Amint beszél, néha elkönyyesedik, de a csillogás aztán eltűnik. Talán felszárad? - gondolja az ispán.

- E végett a szegény leány végett gyűttünk. Itt az anyja is... Szegény emberek vagyunk, aztán a temetés.

- A temetés holnap délután 3-kor lesz. Semmire ne legyen gondjuk. A bognár megcsinálja a keresztet meg a koporsót.

- Kálomisták vagyunk, instállom.

- Hát akkor fejfát. Kamondi gondoskodik a szemfödőről és a lányok megkötik a koszorút. A papot is mi fizetjük.

- Köszönöm a jószágukat. - Már fordulni akart és megérintette felesége karját, aki csak állt. Keményen és meghatottság nélkül.

- A Kálmánról nem szól kend? A Dobos Kálmánról. Az az oka mindennek. Én tudom, hogy az az oka. Fizesse meg a költségeimet. Vonják le a keresetiből.

A kis Bozók röstelkedve topogott.

- A feleségem úgy gondolja...
 - Jár! Ez nekem megjár. Tizenhat pengő a vonat, három nap amit nem dolgozom.
 Az ispán émelygett egy kicsit.
 - Ez nem a mi dolgunk.
 - Itt dolgozott a lányunk. Otthon is dolgozhatott volna, de nem hallgatott a szóra. Hát ha itt dolgozott, itt is követelem, ami megjár.
 Az ispán nyelt.
 - A lánya keresetét megkapják. Úgy, mint a többi. Tisztességesen eltemettetik, bár ez nem az uradalom dolga.
 - És az útiköltségem, az elherdált három nap?
 Az ispán felállt.
 - Asszony! Süket maga? Ha Dobos Kálmánon van keresnivalója, menjen a Dobos Kálmánhoz...
 - De itt a keresete, még nem fizették ki.
 - Azzal egyedül csak Dobos Kálmán rendelkezik.
 - De ha maguk akarnák...
 - Nem akarjuk és most elmehetnek.
 A férfi csendesen megfordult.
 - Gyere.
 - Nem megyek. Amíg engem ki nem fizetnek, nem megyek. Ha dógoztatták, fizessenek. Fizessenek engem ki a Kálmán pénzibü. A törvény is megítéli. Mindenki tudta, hogy az Annus már nagyon úgy volt...
 Az ispán arca elsötétült. Odalépett az asszony elé és elsárgult a dühtől.
 - Hát idehallgasson! Én tudom, hogy maga csak mostohája annak a szegény lánynak és most belegázol a halottba, akit siratni kellene. Nem törődöm vele. Emberben is van ilyen állat. De ha el nem hordja magát, levonom az Annus utolsó három napját, amit nem dolgozott s az uradalom nem temetteti el.
 Az asszony megtántorodott és az ura kivonszolta az ajtón, de még akkor is beszélt.
 Csend maradt utánuk, csak az ispán járt fel s alá nehéz léptekkel.
 - Úr Isten - állt meg egy pillanatra -, Úr Isten, de ronda főreg is az ember!
 És egy jó fél óra múlva megszólalt a telefon.
 - Nézze meg, ki az?
 - A doktor úr.
 Az ispán kedvetlenül vette át a kagylót.
 - Parancsolj.
 - Miért küldted ezt a bestiát a nyakamra?
 - Nem küldtem senkit.
 - Azt mondta te küldted. Ennek a halott lánynak az anyja... hát öregem, ezt ki kellene irtani...
 - Fenét?
 - De igen. Idejön, hogy húzzam ki a lánya aranyfogát. Azt mondja, a lányának már úgyis mindegy, minek menjen az az arany a föld alá... hát mit szólsz hozzá.
 - Semmit. Legjobb az első gondolat. Irtsd ki. Eggyel több vagy kevesebb, mi az egy doktor-nak...

Másnap aztán eltemették Bozók Annát. Szeles, hideg őszi nap volt. A temetőben már sárga leveleket sodort a szél s a sommás lányok, mint riadt madarak állták körül a sírt, színes ruháikban mintha a virágokhoz tartoztak volna, melyekkel elborították a koporsót. Nézték a földet és könnyes szemük Isten tudja mit látott, amint a zsoltár - mint a férfizokogás - emberien nehézkes szárnya meglegyintette a szívüket.

Tudták Anna sorsát, tudták végzetét, mely egy volt az övékkel s a sárga földben elmerülő koporsó hozzájuk tartozott.

A tiszteletes fekete palástját elkapdosta a szél és arca kemény volt, mint a régi prédikátoroké, akik tudták, mi a halál.

Aztán kiürült a temető, eldobogtak a léptek s a halottak újra egyedül maradtak, olyan egyedül, ahogy csak a halottak tudnak lenni. A friss virágok fázósan borzongtak az új síron és alélt fejüket még egyszer felemelték, amikor új látogató érkezett. Kékruhás ember volt, körmei az olajtól feketék és darabos, nagy kezében pár szál őszirozást tartott. Esetlenül tartotta, aztán levette fekete bőrsapkáját.

- Kicsit elkéstem, Anna, de a gépet nem hagyhattam... Meg virágért is el kellett még mennem.

Letette a virágot a sír lábához, aztán csak állt. A szája némán megmozdult néha és Vönöcki, az öreg gépész nem röstellte, hogy kormos arcán végigperegtek könnyei.

Az ispánné mostanában nagyon el volt foglalva gyerekével. Öröm, aggodás, tünődés, várakozás volt a kicsi körül s nem vette észre, hogy ura hallgatagabb, mint máskor, s az sem tűnt fel, hogy postáját nem a lakásra hozzák már, hanem az irodába.

Bálházát eladták. Most leltároznak. Ami rossz eszköz, tönkrement gép, tehetetlen cseléd, vén ökör és sánta ló volt, az Bálházára került.

Előbb kifizették az első megtekintésre és most leltároznak. A kasznár naponként komorabb arccal jött haza.

- Ispán úr is kijöhetne egyszer.

- Tanúnak?

- Hát igen. Ebből olyan per lesz, hogy az Isten a megmondhatója. Ha Benevicsék nem is értenek a gazdálkodáshoz, annál jobban ért az ispánjuk. Mindent jegyzőkönyvbe vesz. A régi leltár ott van a kezében, meg a birtokleírás is. Azt mondja, olyan pert akaszt a nyakunkba, hogy felkötjük magunkat az „ősi tölgyekre”.

- Az „úrtilak” elé?

- Oda. Az otthagyt cselédek is ellenünk vannak.

- Azaz új gazdájuk mellett. Nagyon tisztességesen gondolkodnak.

- Elárulnak mindent: mikor mit hoztunk el, mit cseréltünk ki...

- Hazudnak?

- Nem - de mégis.

- Mit mégis. Benevicsék tisztességesen fizettek és mi aljasul be akarjuk őket csapni. Ehhez a disznósághoz nekem semmi közöm. Legjobb lesz, ha a fiatalurat figyelmezteti.

- Miért én - keseredett el a kasznár - miért mindig csak én...?

- Hát jó, majd én megmondom.

- Csák óvatosan.

- Óvatosan.

A fiatalúr kedvetlenül jött be akkor este és hozzáfogott, hogy a napi levelet megírja apjának. Általánosságban beszámolt apjának a gazdaság dolgairól, majd így folytatta: „...ami pedig a birtok felosztását illeti, szeretném tudni, hogyan képzeled és mikor, mert Bálházával annyira csökkent a birtok, hogy két tisztet nem tarthatunk, illetve vállalod-e Te az unokáid nevében egyiket vagy másikat? Arról is lehetne szó, hogy megosztoznánk rajtuk...”

Befejezte a levelet, félretolta, aztán körülményesen szivarra gyújtott.

- Ezzel a Benevicsel aligha bajunk nem lesz - mondta az ispán csak úgy mellékesen.

A fiatalúr új levélpapírt vett elő s csak később válaszolt, mint akit nem túlságosan érdekel a dolog.

- Mi baj lehetne?

- A kasznár úr mondja, hogy az ispánjuk mindent jegyzőkönyvez, amit elhoztunk és kicseréltünk. A régi leltár a kezében van...

- Hát azt meg honnét kapta meg?

- Nem tudom.

- Pedig ezt az ispán úrnak kellene tudni. Illenék...

Az ispán hallgatott egy kicsit. A ceruzát helyére tette az asztalon és gondolatai megnyugodtak. Világosan érezte, hogy most elindult valami. Az utóbbi időben mintha összekuszálódott volna az utak... mintha ködben tapogatódzott volna. Úgy érezte magát már napok óta, mint az akadémián a vizsgák előtt. Nyugtalan tétovázás kavargott a gyomrában mindaddig, amíg le nem ült a profesz-

szor elé. Akkor megnyugodott. Most az élet a nagy tanár. Gyerünk. Tessék kérdezni, de elég volt a ködből és a szorongásból.

- Honnét tudhatnám - mondta szinte vidáman, hogy az élet ilyen gyatra tanárral kérdeztet - a mi példányunk megvan.

- Azt le is lehetett másolni.

- Sőt! Le is másoltuk. Az ügyvéd úr számára. Talán tőle kellene megkérdezni.

- Az ügyvéd úr érti a dolgát; ilyen baklövést nem követ el, kár rátolni a felelősséget.

- Hát, ha az ügyvéd úr csinálta a birtokleírást, akkor nem érti a dolgát, mert már a birtokleírás olyan kézzelfogható humbug...

- Kérem!... - csattant fel a fiatal úr.

- ...hogy ilyent csak naiv ember írhat, még hiszékenyebb dilettánsoknak - folytatta az ispán.

- A bíróság azonban nem laikusokból áll s ha megtámadnak bennünket, egyetlen pontot se tudunk bizonyítani. Ne tessék haragudni, de ezeket a gazdaság érdekében mondtam.

- Köszönöm. Eddig nem tudtam, hogy a „gazdaság érdekében” ellenséget etettünk...

Az ispán elvörösödött.

- Béreskonvencióval!

- Itt lehet a béreskonvenciót hagyni.

- Itt!

A fiatalúr elnyomta a fél szivart. Keze remegett.

- Azt hiszem, eleget beszéltünk. Még dolgozni akarok, tessék talán máshol folytatni.

Az ispán felállt. Körülnézett az irodában. Az öreg falak némán szorították a feszültséget, a régi könyvek összehúzták magukat, takargatva holt emberek írásait, a kasznár cigarettája árván füstölgött a tintatartó szélén száradt tintafoltok szomorkodtak, hogy nem lett belőlük szám vagy szó, az ablak fekete, tüze üres volt és nem látszott benne másnap.

Felvette kabátját és egyszerre megjelent előtte a gazdaság. A majorok, a földek, nyárfás utak, nagy kukoricatáblák, istállók és emberek. Láta az öreg Hamvast, akinek nem adott saját földet a föld, látta Karikás Jancsit és Puha Ferkót, akik nem akarnak az öreg utódai lenni rongyos börtorkálásban, látta a sommások mezítlábas őszi reszketését, fiatal gazdája haszontalan hazudozását, a környékbeli gazdaságok nyomorgását, kapkodását, eladósodott nyavalygását és úgy érezte, nem ő mozdul, hanem a föld indul el más utakra, lágyan ringatva Bozók Anna koporsóját.

Tudta, hogy vannak még nagy gazdaságok, melyek Európa bármely országában megállták volna helyüket, de a nagy többség kásás jege alatt forrong már a tavaszi víz s ha vihar jön, ezek millió darabra szakadnak és magukkal sodorják az egész országot.

- Nyugodalmat jóéjszakát kívánok.

Otthon aztán elmondott mindent.

- Így van, Szívem.

- Nem baj!

- Nem baj?

- Nem. Úgy látszik ennek így kellett lenni. Félév nagy idő... nézze! - A kislány ott aludt a bölcsőben, arca mint a rózsalevél hajnalban és két ujja szájában. - Én nem félek - mondta az aszszony, s az ispán magához szorította a feleségét.

- Kis ügyekben milyen kicsi maga, és nagyokban milyen nagy!

Nézték egymást s a levegőben szinte szikráztak a bizakodás és reménység szikrái.

S akkor éjjel éjfélig kattogott az ispán írógépe, hogy a hajnali vonat már elvigye a leveleket. Úgy érezte, idegen tájakra, irodákba, más gazdaságok, hivatalok felé ereszt szálakat, mint a pók s ha valamelyik szál megakad, az már elég, hogy köréje fonja a családot eltartó hálót. Feszült tettvágy sarkallta és alig aludt valamit. A leveleket maga akarta kivinni a vonatra.

Odakint még sötét van. Az őszeleji hajnalban már a párában hunyorognak a csillagok és a fák sötétben állnak, mintha az éjszaka titkait őriznék. Még a jegenye levelei is mozdulatlanok s talán csak a reggeli szélre verődnek halkan össze, mintha a világosságnak tapsolnának.

A ház előtt az úton valami fehérség fekszik. Az éjjel egy autó dübörgött el a ház előtt, talán leejtettek róla valamit? Az ispán odamegy s amint lehajol, úgy érzi, mintha nyirkos sötétség a szívére tette volna a kezét.

- Mackó, Mackókám!

És szólongatja. Hideg a hajnal és hideg már Mackó is. Amikor bevitte az udvarba még sokáig állt mellette, és beszélt a kutyához, mint máskor, hogy: miért mentél el Mackóka és látod, most nélküled üres lesz az udvar és van-e ember, aki úgy nézne ránk, mint a te hűséges kutyaszemed.

Szakadoznak a szálak - érezte az ispán - és amint a házra nézett, csak azokat látta, akik benne vannak, a ház idegen lett és elmenő. Az udvar kegyetlenül ásított a hajnali derengésben, a nyárfa nem adott árnyékot, mert elment már a nyári nap és Mackó kis ólja élettelen lett, mint az elhagyott ház.

Az istállóból odahallatszott a lovak dobbanása, a láncok zörrenése és amikor az ispán elindult a vasútra a levelekkel, megállt az ajtóban, ahogy szokta.

- Aztán vigyázz a házra, Mackó...

Most csak legyintett, keserűen megvonaglott az arca és összeszorított öklével a szeméhez nyúlt.

Igen a szálak szakadoztak, s ha az ispán visszagondolt és most az idő bölcsességéből nézte az eseményeket, ez a lazulás már a kezdet kezdetén megindult - talán már az elődöknél megindult, - csak nem vette senki észre. Vagy nem akarták észrevenni, akik pedig észrevették, elmentek a földtől és nem beszéltek róla. A régi életnek már régen vége lett, s az ispánok olyan öreg kincstáraknak voltak törpe sáfárjai, amelyeknek arany miseruháit régen szétrágták már az idők mohó egerei.

A hajnali vonat mosdatlanul és álmosan futott be az állomásra. Szinte didergett. Ablakain végigfolyt az éjszakai pára, amit emberek leheltek ki vágyból, reményből, szomorúságból és örömből. Az ablakon összevegyült az emberi pára, hogy eltűnjék egy pár perc alatt, ha felsüt a nap.

Az ispán bedobta leveleit, sóhajtott, mert gondolatai között Mackó járt, puhán rakva fehér mancsait, mert Mackó még elmúlásában se akart bánatot okozni.

Ferkó éppen végzett a lovakkal, amikor hazaért.

- Tudod már?

- Mit?

- Mackót az éjjel elütötte egy autó.

- Mackót?!

Egymásra néztek, aztán a kocsis keserűen felhúzta a vállát.

- Pusztul itt már minden.

- Pusztul. Hozzál két ásót meg lapátot.

- Megásom én magam is.

- Nem.

A kertben derengett a reggel. A ribizli-bokrok szoknyája lefolyt már a földre, a lefejezett káposztatorzsák közt őszi gaz lapult, s a vén almafa csak egy szélre várt, hogy színes rongyaitól megváljék, mert ilyen öreg fához nem illett már az őszi hivalkodás.

- Ide!

Ásni kezdett a két ember. Egy-egy kavics koccant az ásók éle alatt, dobbant a föld és csak később szólalt meg a kocsis.

- Én most már mindig csak temetek.

- Én is temetek, Ferkó.

Megálltak egy kicsit, és nézték a földet. A névtelen reggelben valami rém hallgatódzott és messziről nehéz dobbanások hallatszottak, mintha a föld ijedt szíve dobogott volna.

- Gyakorlatoznak a tüzérek. Azt mondják, háború lesz.

- Amennyi eszük van...

- Hozok szalmát a Mackó alá. Szép tiszta szalmát.

- Hozzál, Ferkó.

Amíg a szalma megérkezett, az ispán csak állt a gödör partján és mélyen, nagyon mélyen belénézett, mintha a távoli ágyúdörgés mind odahullott volna. Mintha a kis gödör kitárult volna, rettenetes mély szakadékká, melynek iszonytató mélységében emberek állottak, házak roppantak össze és valami véres hangzavar hördült volna az omló partok alól.

- Meghoztam a szalmát.

Az ispán nem szólt. A kocsis kibélelte a gödröt nyárszagú szalmával és amikor Mackót belefektették, be is takarta.

- Jó helyed lesz, Mackóka.

Aztán már többet nem szóltak. Az ispán arra gondolt, hogy tavasszal kivirágzik majd az öreg almafa Mackó felett, nyáron hulló almák dobolnak az alvó felett, ősszel betakarja a zizegő sok levél és télen meleg párna alatt álmodik az emberekről, akik elmentek és akik szerették.

Vállukra vették a szerszámokat és szótlanul bementek az udvarba. Megálltak, az ispán átadta az ásót, de csak álltak.

- Aztán, ha az ispán úr elmenne innen - mondta ki nehezen Ferkó - csak arra kérem, szerezzen nekem valami helyet a bányában, mert én itt már tovább nem maradok.

- Jól van, Ferkó.

És utánuk üres marad az udvar, pedig akkor kelt fel a nap. Bent pedig azt mondta feleségének:

- Most már biztosan elmegyünk.

- Miért?

- Mackó is elment és ha egy házból elindul valaki...

- Mackó, hova ment a Mackó?

- Elütötte egy autó. Most temettük el Ferkóval.

Aztán kiment a szobából.

És ettől kezdve úgy érezték: nem az övék a ház, az udvar, a kert. Az asszony már szedegette össze kis holmijukat, az ispán ládákat vett, melyek fölkerültek a padlásra és rossz zsákokat, melyekbe sok mindent bele lehet varrni.

Amikor hidegre fordult az idő, esténként sokat ültek a kályha előtt és tervezgették, mint valamikor régen, pedig a levelekre a válaszok rövidek, és sivárak voltak. A régi barátságok, a rokoni kapcsolatok egyszerre kellő értékükre csökkentek le és mire leesett az első hó, nem maradt más, mint valami csodavárás.

A birtok feloszlása megindult és ezzel összekavarodott minden. Az öregúr már nem beszélt fiával, a vő gyűlölte mind a kettőt, s az ispán beletörődve őrlődött három kő között. Várta a felmondást és várta, hogy felmondhasson. Berevicsék már egy hónapja perelnek és a kasznár csak tárgyalásokra jár. Esténként pedig a haját tépi.

- Elmegyek! Én elmegyek. Nem bírom már.

- Hova megy?

- Igaz, hova megyek... - és kétségbeesetten néz maga elé.

- Hogy ezt mondjam, meg azt mondjam. Így volt, meg úgy volt. „Csak bátran, kasznár úr. Maga ügyes ember, maga tudja.” Én tudom? Mit tudok én?

Ég a cigarettája a hamutartóban, füstje kanyarog, mint egy puha kérdőjel, hogy mit is tud hát tulajdonképpen a kasznár?

Telefon már ritkán van, az öregúr látszólag nem szól a dolgokba - csinálják a fiatalok, ezek a híresek! - nélküle mégse történhetik semmi. Ha aztán elakad a gazdaság, triumfálva kisegíti pár száz pengővel.

- Amikor én gazdálkodtam, másként volt - mondja, pedig tulajdonképpen most is ő gazdálkodik.

És ezt a zűrzavart, a rosszindulat férgeinek alattomos rágcsálását érzi az egész gazdaság. Érti minden ember és minden állat.

A napszám késik, a molnár nem örül időben, mert elkésve kapja a búzát, a konvenciónak csak felét lehet kimérni, mert a gabona feleslegét eladta a fiatalúr is, meg a vő is, az emberek ímmel-ámmal mozdulnak, mert az parancsoljon, aki fizet, a takarmány késik s az állatok leromlanak, az ekék csak turkálják a földet, mert az ökrökben kevés az erő, a kereskedő fitymálva hitelez és a banya nem küld addig szentet, amíg háromhónapos számlák kifizetve nincsenek.

- Mi lesz velünk, ha ez így megy - kérdi Móric és a többi régi ember, de az ispán válaszolni nem tud, mert maga sem tud semmit. Hallgat mindenki - ez az öregúr taktikája - és ebben a csendben szinte hallani, hogy recsegnek az utolsó tartógerendák.

Igen, szakad a hám, az istráng s a sok gazda gazdátlan csikói vadul vágatnak az úttalan úton az öreg bricskával, melyből élve vagy halva lassan kiszáll mindenki.

Ősz van, késő sáros ősz, hallgat a föld is mozdulatlanul, évmilliárdos bölcsességében és várja a havat, más dolga nincs, mert neki nem parancsol senki.

Annak terem, aki éppen a hátán van. Neki nincs mezsgyéje, megyehatára, országhatára, nyelvhatára és nincsenek zónái; tudja, hogy az emberek is csak egy keveset hadonásznak rajta, jönnek, mennek, terveznek és helyet adnak másnak, ők pedig helyet kérnek őbenne - szívük porában keserűséggel, amiből beléndek és nadragulya terem.

A föld hallgat és elnyújtózkodik a hó alatt, mert egy éjszaka dermedést hozott az északi szél és a felhők párás vánkosaiból pelyhedzeni kezdett a hó.

- Ha így esik, holnap elővehetjük a szánkót - mondta hajnalban Ferkó, amikor a sorompónál várták, hogy elmenjen a vonat.

A vonat hamarosan eldübörgött, nehéz kőszénfüstöt hagyva a sínek felett s ennek szagára az ispán úgy érezte, mintha utazni kellene és régi utazások emlékei mozdultak meg a szitáló hó hajnali derengésében. Régi tájak, régi emberek. Fekete bőrülékes fülkék, fapadok, ablaktalan kocsik, marhakocsik, megint plüssülések, megint vagon tetején a forró bádog, várótermek, éjszakák, fázások, éhezések, aztán újra étkezőkocsik, hálókocsik és mindig, mindig ez a szag.

A szél vágta a havat és jó volt leülni az irodában a dörmögő kályha mellett. Milyen békés, egyszerű és vidám lehetett volna itt minden az öreg falak között - gondolta - de az emberek nem akarják az egyszerűséget, vidámságot és békét. Az ablakpárkányon párna nőtt már a hóból, amikor megérkezett a posta.

Egy hivatalos borítékra tévedt a keze. Szinte magától nyílt fel.

„Hivatkozással... a miniszter úr... kinevezem... állást elfoglalni...” aláírás...

A kályhában pattogott a tűz, a szél hordta kint a havat, az ispán pedig olvasta, olvasta azt a levelet.

Különösen csendes, havas lett az a tél. Az első hó ugyan széllal jött, de aztán a szél - mint aki dolgát elvégezte - elült, csak a felhők maradtak, és esett nap-nap után. Reggel későn világosodott, mintha nem is lenne érdemes felkelni azért a rövid időért, és délután négykor már este lett. A nappal lejárt utakat éjjel betemette a hó, mintha a tél minden éjjel nászéjszakát tartott volna és a szánkák csengői olyan halkán pengtek a töretlen utakon, mintha régi szánkók emlékcsengői szálltak volna.

A szeles, hideg, havas világ megmelegedett a csendben s a patak olyan némán futott a hópartok között, mint a látomás.

Még a varjak is elhallgattak. A mezőkön nem találtak már semmit, hát bekéretődtek a faluba - nem is szólt ellenük senki semmit - és ott lépegettek a szánkók nyomában csámpásan riszálva derekukat, de csendesen és szerényen, ahogy jó vendégekhez illik.

A Tél pedig békésen ült a domboldalakon és az Idő nagy naptáráról egyenként szakította le a napokat. Pirosat, fehérét, hétköznapot, ünnepnapot egyaránt. Eltipegett Miklós napja, Luca napja és csak karácsonykor állt fel a Tél a domboldalnál, körüljárta országát, hogy rend legyen ezen a napon, de aztán csak újra leült és ködöt pipált a dombtetőkre.

Ilyen csendben bukkott az esztendő a Tél ölébe s jött el a szólítás. Mintha a tél csendes hangulata az emberekre is ráült volna, olyan csendesen sorakoztak fel az irodában, rendben, ahogy illik. Az ispán végignézte őket és - búcsúzott. De búcsúztak az emberek is, mert nem volt már titok, hogy az ispán elmegy. Kiszűrődött ez is, mint ahogy a béresek és kocsisok elvágása kiszűrődött. A felmondólevelét tegnap már elküldte.

- Na, emberek?

Egyenként előállnak és az ispánra néznek, mintha azt mondanák: - Te is elmegy...

Sokan mennek el.

- Mi ütött magukba?

Nem válaszolnak.'

- Vizi, magát elküldtem volna, de nem küldöm el. Az új ispánnal talán jobban megférnek...?

- Ne tessék haragudni, az ispán úrnak vót igaza.

Már mindent megbocsátottak egymásnak, az ispán elmegy, az ő számukra meghalt, tehát mindenképpen neki van igaza.

Rongyosságukban, elesettségükben, hibáikban, de magyarok ezek mind és semmit se tudnak olyan tékozlóan szépen, mint megbocsátani.

Egyenként lépnek el az emberek, akik elmennek s bár máskor nem volt szokás, odaállnak az asztal elé és elfogódottan nyújtják földnehéz kezüket.

Szakadnak a szálak.

- Hova megy, Borbás?

- Csávosra, ott a vejem.

- Hát maga, Szalai?

- Csallányosba, instállom. Csősznek!

- Hát, ha tejeskukoricát eszik, gondoljon rám.

- Nem felejttem el az ispány urat.

Szakadnak a szálak.

- Hát maga, Ferenci?

- Egy kis házat jussoltam, meg egy kis szőlőt.

- Na látja, maga lesz közülünk az egyetlen földbirtokos.

- Szegény ember leszek én ott is, de azért, ha arra járna, az ispány úrnak mindig lesz egy kis borom.

- Nem felejttem el Ferenci.

Eldobognak az ablak alatt és sose látja többet őket. Sok baj volt velük, de ezt talán ők is elmondhatják az ispánról és most már nem fontos, hol volt az igazság. Temetés ez egy kicsit, olyan a csend is. A kasznár tolla kapargálásában mintha gyertyák sercegnének.

A májorgazdák csak állnak mint a papok. A templom majd kiürül, de ők nem mennek el.

Ferkó is megkapja elbocsátóját, van már helye a bányában; úgy hírlík, házasodik is. Szegény ember nem lehet el asszony nélkül.

- No, Bódai?

- Hát, tekintetes uram, nem tudom jól teszem-e, de helet kaptam a bányában. Éjjeliőr leszek ott is. A Jancsi gyerek szólt a direktor úrnak.

Az ispánnak eszébe jutottak az éjszakai beszélgetések, a hajnalok, Bódai meg az öreg Mac-kó, csillagos esték, a nehéz csizmák darabos kopogása, a karra akasztott kampós bot... és Bódai is elmegy.

- Jövő héten megesküsznek a gyerekek és mink is náluk lakunk. Szép két nagy szobát kapott a Jancsi, elférünk. Bőségesen elférünk.

- Ne felejtse el, Bódai.

Az öreg ember nem szól. Szeme elködösödik és kimegy a szobából.

Szakadnak a szálak, alig tart már valami. Az ispán csak most érzi, hogy a föld az emberek nélkül alig kötötte volna ennyire. Elmentek az emberek és üres lett a havas délelőtt.

A majorgazdák már nem hozzá tartoznak.

- Mondják meg az embereknek - akár mennek, akár maradnak - az utolsó pillanatig tegyék meg a dolgukat becsülettel.

Vége a misének.

Harmadnap a kasznár jelenti, hogy telefonáltak a központból, küldjenek kocsit az állomásra, mert „valaki” érkezik.

- Valaki?

- Így mondta a kisasszony.

- Ferkó! - szólt ki az ablakon az ispán. - A tízes vonathoz menj ki, valaki érkezik.

Ferkó csodálkozott.

- Ki az a valaki?

- Azt én se tudom. Szóval egy valakit felengedsz a kocsira és behozod.

Ferkó fejcsóválva elrobogott.

- Titkolódnak, mért titkolódnak? - keseredett el a kasznár. - Micsoda ostoba gyerekeskedés ez?

- Valami kedves meglepetés...

- Az ispán úr könnyen mulat.

- Mulat a fene, bár nem lehet eltagadni, hogy humor, az van bennük.
Tízkor aztán meghozta a kocsit az új ispánt. Idősebb ember, gyanakvó arcú, barázdált homlokú.

- Én leszek az utódod. Ezt a levelet küldték.
- Isten hozott, ülj le.
Az ispán felbontotta a levelet és elmosolyodott.

- Nem bírták ki, hogy én mondjak fel előbb, három nappal korábban keltezték, de hát mind-egy. Mikor akarod az átvételt megkezdeni?
- Azonnal. A pénztárral kezdeném.
- Helyes. Kasznár úr...
A kasznár kitette a könyvet.

- Hónap eleje van. A múlt havi jelentés összes okmányával már a központban van. Maradvány: 17 pengő 40 fillér. Ebben a hónapban sem bevétel, sem kiadás nem volt.
- Ez hát könnyen ment - mondta az új ispán - légy szíves, írd alá te is.
- Nem írhatom alá, mert a pénztárhoz semmi közöm nem volt. Én csak javaslatokat tettem, de a fiatalúr utalványozott. Majd kérd vissza az okmányokat, meglátod, az én aláírásom sehol nem szerepel. Most se.

- Azt mondták, veled is írassam alá.
- Nem. Az osztozkodásból per lesz és én a különféle kastélykiadásokat nem igazolom.
- Ha megengeded, ezt jegyzőkönyvbe veszem.
- Kérlek. Általában: bármilyen utasítást kaptál, tedd meg és ne okozzon kényelmetlen érzést. Tudom, hogy parancsra cselekszel.

- Köszönöm, ez megkönnyíti a dolgomat.
- Ki rendelkezett?
- Mind a hárman ott voltak, de az öregúr nem szólt bele. Ha megengeded, a te privát elszámolásod szeretném látni.

- Kasznár úr...
A kasznár kis utalványkönyveket szedett elő.
- A havi fizetését felvette az ispán úr, a gabona elszámolása itt van.

Amíg ezzel végeztek, az ispán olvasgatott. A szobában ellenséges csend volt. Miért - kérdezte magában az ispán. - Miért? Békésen jött, dolgozott, és békében akar elmenni.

- Ezzel is végeztünk. A fiatalúr meghagyta, hogy ezentúl nem a kasznár úr, hanem vagy ő, vagy én adhatom ki a gabonát és az állataid élelmét.
- No, lám. Jó. - bólintott az ispán. - Ebédre szívesen láttak.
- Ha nem haragszol...
- Értem. Nehogy összebarátkozzunk.

Ebéd után áthívatta a mészározt, aki maga is gazdálkodott.
- Csapó úr, eladom az állataimat. Magára gondoltam.
- Mondják, hogy elmegy az ispán úr.
- El.
- Hát megnézhetjük.
- De kikötöm, hogy még ma el kell vinni mind. Lehet.

Egy óra alatt megalkudtak, és estére üres volt minden ól, minden istálló.

- Megkönnyítettem, a dolgodat - mondta az utódnak. Mindent eladtam Csapónak. A takarmányt is. Ha jelentkezik, légy szíves, add ki.
- Szeretem, hogy nem akadékoskodsz.
- Én? Miért? Miben?
- Sokféle ember van.
- Gondolom, milyen információt kaptál rólam. De ez nem baj. Magad győződj meg mindenről és tartsd nyitva a szemed. Kérdezz és én felelek. A földet és az embereket itt én jobban ismerem. Ha szükséged van valamire, szólj. Ha akarod, veled megyek, ha egyedül akarsz menni rendelkez a fogattal.

- Köszönöm. Holnap a gabonakészleteket kell átmázaslni.

- Nézd, erre azt is mondhatnám, hogy én sem mázsáltam, amikor idejöttem, de azt ne kívánd, hogy napokig nyeljem a port. Rendelkezz a gazdákkal és mérjetelek át mindent. Általában most már te rendelkezel mindennel, én nem szólok bele.

- Igen, ilyen parancsot kaptam.

- Na, látod: simán megy itt minden.

Az ispán hazament.

- Hát én végeztem Szívem. Most már csak szerelmeskedünk...

- Nono...

- Igen. Nem rendelkezem már, és most nagyon szomorú vagyok. Megsértettek!... Látja, Szívem, nem csoda, hogy annyi baj van a világon, mert az emberek gonoszságánál csak az ostobaságuk nagyobb.

És ettől a naptól már csak csomagoltak. Testben és lélekben. Lassan, gondosan, hiszen volt idő. A nagy ládáknál elmerültek a könyvek.

- Ezt Magától kaptam, emlékszik?

- Ez még édesapámé volt.

- A bölcsőt elvisszük? Nevetnek rajta a városban...

- Mért ne szerezzünk nekik egy kis örömet? Jó, hogy a gyereket nem akarja itthagyni, az is olyan falusi...

- Bolond!

- Vagy engem! Én se leszek sose városi.

- Talán ott is csizmában akar járni? Legjobb lesz odaadni Ferkónak.

- Ferkó kapott egy süldőt, s a csizma jó lesz sáros időben.

És lassan, lassan kopaszodtak a szobák. Az ispán pár napra elutazott és lakást vett ki, az aszszonyka ezalatt céltalanul ödöngött a lakásban. Az emlékek hol itt estek rá, hol ott. Ha az új ispán elkocsizott az ablak alatt, keserűen nézte a hintót, mintha az övé lett volna. Azon a kocsin jött ő először a házba. A lovak dobogásában, a patkócsattogásban hűtlenséget érzett. Ezekkel mentek karácsonyfát keresni.

Alkonyattal szomorú tűnődés lengett a szobákban, de felsírt a gyerek és egyszerre más lett minden. Másnap megjött az ispán.

- Hegyen lesz a lakásunk, fenyők között. Szép lakás, új, messze látni és mintha nem is városban lenne. Fuvarossal is beszéltem. Két teherautóra felfér minden. Csak írni kell neki...

Aztán egyszerre tavasz lett. A napok észrevétlenül rebbentek el a csomagolás és tervezgetés izgalmában és az ispán legszívesebben már ment volna. Mire való ez a ténfergés? Erre a gondolatra szinte válaszként jött levél, hogy szívesen kifizetik azt a pár hónapot, nem egyezne-e bele, hogy utódja a lakásba beköltözzön.

- Dehogynem. Szívesen, de amíg összecsomagolnak, Ferkóra szüksége van.

- Tessék.

Most már lázasan készülődtek. A szobák már kongtak az ürességtől, az ablakok a függönyök nélkül szinte meztelenek lettek. Mindenütt papír, szalma, szögek, kalapács, fogó. Már csak egy szobában laktak, amikor telefonált a kasznár.

- Megérkezett az öregúr.

Úgy, mint azelőtt. És még most se tudott szabadulni attól a súlytól, ami régen is nyomta és a feszültségtől, amelyet ilyenkor mindig érzett.

- Na, essünk túl rajta.

Az öregúr egyedül volt a szobában. Nehézkesen felkelt, kezét nyújtott tele marokkal, nem ahogy szokta, aztán visszadöcögött székéhez.

~

- Üljön le, ispán úr.

Minden a régi volt, mégis minden egészen más.

- Hát, én nem így gondoltam...

- Én se.

- És én nem is akartam.

- Tudom.

- Eljárt az idő... - és megbicsaklott az öreg hangja - eljárt. Levette a pápaszemét - ócska pápaszem volt, drót szárákkal, melyre cérna volt tekerve - megtörölte a szemét.

Igen, az öregúr sírt. Először csak úgy magában, aztán megrándultak vállai is és kezébe temette az arcát. Az ispán megrendült.

Mi sír ebben az emberben: Önmagát siratja vagy a világot, ami elmúlik? A földet vagy a pénzt? A fiatalságot vagy a vagyont?

És akkor nagyon megsajnálta az öreg embert, aki egy élet rettenetes munkáját látja összeomlani az utódok kezében, akik, mivel nem félnek tőle, már lenézik, aki nem aludt, nem szórakozott, csak dolgozott, gyűjtött, robotolt emberfeletti erővel, aki harmadosztályon utazott egy zsemlyével és egy kis kolbásszal a zsebében, aki mindent családjának adott, hogy most úgy beszéljenek róla: - Nem normális már az öreg... - és léha úrhatnamsággal fetrengenek a kényelemben, melyet az öregúr nélkül soha meg nem szereztek volna.

Rákönyökölt az asztalra, fejét fel se emelte és úgy nyújtotta a kezét.

- Isten megáldja, ispán úr.

Az ispán megállt kint a parkban, de kalapját még mindig a kezében tartotta. Az évek elmúltak, a megbántások, kíméletlenségek elmúltak, ezek az öreg könnyek lemostak mindent és tudta már, hogy emlékei közt nem marad erről a családról más, csak ez a síró, elhagyott, szomorú öregember.

Mikor a park nagy vaskapuját betette, visszanézett. A fák még kopaszok voltak, de sötéten és mereven álltak a tiszafák, tuják, fenyők, és semmi közülük nem volt a búzatáblákhoz, amelyek el-tartották a parkot, s a ridegen pompázó előkelőségeket.

Bent sír egy öregember s a nagy vaskapu fölé még csak az sincs írva, hogy: „Feltámadunk”.

Tavaszi úton dübörögnek az autók. Az útmentén virágosak a fák, hullámsanak a vetések, a laposokban csillog a víz és bíbicek keresik a fészkek helyét. Az autók előtt csupa virág a határ és mögötte rohannak az emlékek.

Az ispán maga elé néz s az elhagyott házra gondol. Felesége vonaton utazott a kislánnyal s ő egyedül maradt. Még egyszer végigjárta az üres szobákat s léptei kongását még most is hallja.

A kapuban Ferkó áll, lassan int kalapjával, aztán fordul az út és most, most elszakad az utolsó szál is. Dübörögnek az autók, virágos a rét s az ispán látja Móricot a tejházban, Bódait nagy csizmáiban, Karikás Jancsit, Puha Ferkót, a kasznárt cigarettája most is elhagyottan füstölög a hamutartóban. Vönöckit olajos sapkájában, az öreg Hamvast, amint botorkál az úton, látja az elhagyott határt. Iovai okos, szép szemét, a nyárfás utakat, lát mindenkit és mindent, de a szálak nem szakadtak el, most érzi csak, mert gyökerük a szívében van és rohanhat az autó, a szálak végtelenül peregnek le az idő orsójáról és nem szakadnak el soha - soha.